

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Mišpacha: příběh jednoho sboru

Petra Hlávková

Učo: 8150
Studium humanitní vzdělanosti
4. ročník

Soukenická 116
337 01 Rokycany
petra.hlavkova@centrum.cz

V Praze 23.1. 2006

Obsah

1. Úvod Chyba! Záložka není definována.
2. Lidová hudba Židů .. Chyba! Záložka není definována.
 - 2.1. Úvod **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.2. Lidové písně **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.3. Starověké lidové písně Židů **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4. Lidová hudba Židů po jejich rozšíření do diaspory **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.1. Typy písní **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.2. Orientální společenství **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.3. Lidová hudba sefardských Židů ... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.4. Aškenázská tradice .. **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.5. Chasidské písně **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.6. Klezmeři **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.6.1. Instrumentální soubory klezmerů v Evropě.. **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.6.2. Hudba klezmerů v Americe..... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.4.6.3. Klezmerská hudba v současnosti.... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 2.5. Lidová hudba v Izraeli .. **Chyba! Záložka není definována.**
3. Společenská situace v českých zemích v období, kdy vznikala Mišpacha Chyba! Záložka není definována.
4. Mišpacha Chyba! Záložka není definována.
 - 4.1. Vznik souboru Mišpacha .. **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.2. Získání zřizovatele **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.3. Změny po roce 1989 **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.4. Členská základna Mišpachy **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.5. Vystupování Mišpachy **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.6. Přehled akcí souboru Mišpacha **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.7. Vztah Mišpachy a ŽNO **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.8. Proč začali někteří členové zpívat v Mišpaše? **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.9. Význam Mišpachy pro její členy **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.10. Jak vidí členové Mišpachy její souvislost s židovstvím **Chyba! Záložka není definována.**
 - 4.11. Osobní kontakty mezi členy Mišpachy **Chyba! Záložka není definována.**
5. Klezmerim Chyba! Záložka není definována.
 5. 1. Vznik souboru Klezmerim **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.2. Změny v působení kapely Klezmerim ... **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.3. Členové **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.4. Důležité osobnosti **Chyba! Záložka není definována.**
 - 5.5. Vystupování Klezmerim ... **Chyba! Záložka není definována.**

5.6. Přehled akcí souboru Klezmerim	Chyba! Záložka není definována.
5.7. Vztah Klezmerim a ŽNO ...	Chyba! Záložka není definována.
5.8. A jaké byly důvody některých současných členů pro začátek působení v souboru Klezmerim?	Chyba! Záložka není definována.
5.9. Židovství a Klezmerim ...	Chyba! Záložka není definována.
6. Srovnání úprav písní Hany Rothové a Heleny Divecké	
.....	Chyba! Záložka není definována.
6.1. Mišpacha	Chyba! Záložka není definována.
6.2. Klezmerim	Chyba! Záložka není definována.
7. Závěr	Chyba! Záložka není definována.
Použitá literatura	Chyba! Záložka není definována.
Použité prameny	Chyba! Záložka není definována.
Příloha I - Seznam skladeb na hudebním CD a hudební CD	75
Příloha II - Píseň Simen tov	77
Příloha III - Píseň Vesamachta I	78
Příloha IV - Píseň Vesamachta II	79
Příloha V - Píseň Jom tov lanu	80
Příloha VI - foto Mišpacha v začátcích	81
Příloha VII - foto Mišpacha v současnosti	82
Příloha VIII - Zřizovatelská dohoda Mišpachy	83
Příloha IX - rozhovor s Helenou Diveckou 1 (Praha, 15. 12. 2004)	84
Příloha X - rozhovor s Helenou Diveckou 2 (Praha, 11. 3. 2005)	87
Příloha XI - rozhovor s Helenou Diveckou v pořadu Jak se vám líbí - Mišpacha (podzim 2004)	91
Příloha XII - rozhovor s Helenou Diveckou v pořadu Jak se vám líbí - Klezmerim (jaro 2004)	102
Příloha XIII - rozhovor s Helenou Klímovou (Praha, 8.8. 2005)	112
Příloha XIV - rozhovor s Annou Sterecovou (Praha, 30.8. 2005)	122
Příloha XV - rozhovor s Terezou Rejškovou (Praha, 31.10. 2005)	125
Příloha XVI - rozhovor s Tomášem Bedrníkem (Praha, 4.11. 2005)	131
Příloha XVII - rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými (Praha, 29. 4. 2005)	135

1. Úvod

Hudba nás provází celým životem: již od narození se setkáváme s různými zvuky, a ta nás provázejí po většinu života. Hudba hraje v mém životě jednu z nejdůležitějších úloh, a proto jsem se rozhodla psát bakalářskou práci právě na téma hudební. Zajímalo mě, jak svůj vztah k hudbě prožívají jiní lidé, a tak se objevila myšlenka napsat o hudebním souboru Mišpacha.

Tím, že se jedná o zcela specifický hudební soubor, který zpívá lidové písně Židů a většina jeho členů i Židy je, se jejich vztah k hudbě může od toho mého a mně dobře známého velice lišit. V této práci se tedy zabývám jednak historií souborů Mišpacha a Klezmerim (který vznikl v souvislosti s Mišpachou), a také některými dalšími otázkami, které s Mišpachou souvisejí.

Lidové písně jsou většinou společné pro nějakou národní oblast a nejinak to bylo se židovskými lidovými písněmi. Když však došlo k odchodu Židů z Blízkého východu, rozptýlili se po celém světě a na jejich lidovou hudbu začaly působit různé vlivy vycházející z kultury jejich hostitelské země. Lidovou hudbu Židů proto nemůžeme pojednávat jako celek, ale musíme brát v úvahu různé směry, do kterých se vydala.

Soubor Mišpacha zpívá lidové písně Židů. Proto ve druhé kapitole nejprve ukazují, jaké místo má lidová hudba v celé hudební sféře, a poté se zabývám lidovou hudbou jednotlivých oblastí, kde Židé žili. Při psaní této kapitoly jsem vycházela z dostupné odborné literatury. Sbor Mišpacha, který lidové písně zpívá už zhruba třicet let, vycházel do jisté míry ze vzpomínek Mikiho Rotha, který se narodil na Zakarpatské Ukrajině v roce 1908. Písně, které si ve své paměti uchoval a zpíval je od sedmdesátých let v českém prostředí, pocházely

původně z prostředí odlišného. Dalším pramenem pro zisk písní byly pro Hanu Rothovou, uměleckou vedoucí Mišpachy do roku 1997, archivy. Sama sice byla židovského původu, ale její matka, která za války strávila nějaký čas v koncentračním táboře, jí i její sestru nevychovala s ohledem na židovství, a lidové písně Židů doma nezpívali.

Ze soupisu pražských spolků¹ se dozvídáme, že v Praze fungovaly také jiné židovské pěvecké spolky, žádný z nich však v období, kterým se v této práci zabýváme. Byly to Spolek pro pěstování zpěvu synagogálního (Smíchov 1921-1939), Židovský zpěvácký spolek v Karlíně (Karlín 1927-1948) a Hebrejský mužský sbor v Praze (Praha 1931-1940).

V roce 1980 založili manželé Blumovi tzv. ŽNOBS (Židovské náboženské obce sbor), za totality koncertoval pouze několikrát do roka a měl nanejvýš patnáct členů. Manželé Blumovi jej vedli do roku 1989.²

Od sedmdesátých let se začíná objevovat Mišpacha a později zakládá její vedoucí instrumentální skupinu Klezmerim. Při zpracovávání údajů o souboru Mišpacha jsem tak dospěla k poznatku, že je nutné do této práce zahrnout i soubor Klezmerim, který byl jakousi odnoží Mišpachy (hrály v něm děti, které zpívaly v Mišpaše). Na těchto souborech je zajímavé sledovat, jak se k nim vyvíjel vztah jejich členů a jak provozování lidové hudby Židů souvisí s nimi samotnými.

Zakladatelka sboru Hana Rothová i její manžel Miki Roth už zemřeli. Rozhovory jsem proto vedla se současnou vedoucí, jejich dcerou Helenou Diveckou, a s dalšími členy souboru.

Kapitola 3. stručně shrnuje společenskou situaci v českých zemích v období, kdy vznikala Mišpacha.

¹ Laštovička, M., Laštovičková, B., Rataj, T., Ratajová, J., Trikač, J. *Pražské spolky*. Praha: Scriptorium, 1998.

² Bakalářská práce FHS UK Seidlová, V. 2003: Synagogální kantor Ladislav Blum.

Kapitoly 4., 5. a 6. se týkají konkrétních souborů. vycházela jsem v nich z kronik souborů, z rozhovorů, pozorování a dalších zdrojů. Jednou z nejdůležitějších osob pro mě v této fázi byla Helena Divecká, která je vedoucí obou souborů. Od ní jsem se dozvěděla základní informace, ta mi také umožnila studium kroniky souborů. Několikrát jsem navštívila zkoušku souboru Mišpacha a metodou zjevného a nezúčastněného pozorování jsem se snažila vytipovat členy, se kterými bych se mohla sejít a učinit rozhovor.

Nejdříve jsem se sešla s Helenou Diveckou a vedla s ní polostrukturovaný rozhovor, který jsem zaznamenávala na diktafon. Opsala jsem si od ní kroniky obou souborů a v další fázi jsem zpracovávala získané informace a také webové stránky souborů. Pak jsem začala obcházet vybrané členy souboru Mišpacha a následně Klezmerim. Při výběru jsem se zaměřila na zpěváky, kteří v Mišpaše působí delší dobu. Zdrojem důležitých informací byl pro mě zejména rozhovor s Helenou Klímovou (sestrou zakladatelky Mišpachy). Ze skupiny Klezmerim jsem vybrala dva hudebníky, kteří v souboru působí také velmi dlouho. Se členy souborů jsem vedla rovněž polostrukturovaný rozhovor, snažila jsem se všem pokládat stejné otázky, někteří však v odpovědi naznačili další skutečnosti, jež byly předmětem pokračování rozhovoru. Informace z rozhovorů, kronik a webových stránek jsem využila při formulování svého textu. V tomto textu píším o historii obou souborů, o klíčových momentech v jejich působení a také o vztahu jejich členů k nim.

Ve všech rozhovorech jsem se mimo jiné ptala, jakou změnou prošel soubor po roce 1989. Nejčastější odpovědí bylo, že přelomem v působení souboru nebyl ani tak rok 1989, jako spíše doba, kdy se vedení souboru ujala Helena Divecká, dcera zakladatelky a současná vedoucí. Začala totiž upravovat písně a tyto úpravy se výrazně liší od úprav písní Hany Rothové; to

samé platí také pro soubor Klezmerim. Šestou kapitolu jsem tedy věnovala hudebním analýzám skladeb souborů Mišpacha a Klezmerim. Uvedla jsem jako hudební ukázkou (Příloha hudební CD) dvě písně v úpravě Hany Rothové a dvě písně v úpravě Heleny Divecké souboru Mišpacha. Soubor Klezmerim lze na CD slyšet také ve čtyřech ukázkách: jedna v úpravě Hany Rothové, jedna v úpravě Heleny Divecké; další dvě ukázky souboru Klezmerim jsou úpravě jedné písně „z pera“ Michala Kostiuka, nahrané s časovým odstupem osmi let. V této poslední ukázce souboru Klezmerim můžeme sledovat vývoj hudebníků. Závěr hudebního CD je věnován Mikimu Rothovi, který vyrůstal přímo v prostředí, kde Židé pěstovali lidové písně. Jeho styl přednesu je velice výrazový. Pro zpracování této kapitoly jsem použila odbornou literaturu, mnohem více však znalosti, které jsem za svůj dosavadní život v oblasti hudby získala. Pro analýzu písní Mišpachy jsem měla k dispozici její zpěvníky, ale pro písně skupiny Klezmerim jsem psaný materiál neměla, proto jsem se musela opírat pouze o své sluchové schopnosti a hudebně-teoretické dovednosti.

Sedmá kapitola je závěrem celé práce, v němž shrnuji své poznatky.

Do příloh práce jsem přidala notový zápis ukázek písní souboru Mišpacha, jeho zřizovatelskou dohodu a fotografie.

2. Lidová hudba Židů

2.1. Úvod

Za hudbu Židů můžeme považovat takovou hudbu, kterou Židé označují za židovskou, provozují ji, jsou jejími tvůrci a také nositeli.

Hudbu Židů můžeme zjednodušeně rozdělit do tří skupin: 1. hudba liturgická, 2. lidová a 3. umělecká. Po zničení Druhého chrámu (70.n.l.) se Židé rozmístili po celém světě a do roku 1948 neexistoval téměř 2000 let židovský stát. **Liturgická hudba** zůstávala styčným bodem mezi vzdálenými komunitami a byla mnohem méně ovlivněna kulturou hostitelské země než hudba lidová.

Lidová hudba, kterou provozují židovské komunity po celém světě, je většinou založena na základních židovských trendech a asimilaci prvků kultury hostitelské země.

Ve středověku také Židé působili jako potulní muzikanti a kejklíři. Nejenže uměli výborně zpívat a hrát na hudební nástroje, ale také recitovali eposy a skládali básně. Často se nacházeli ve společnosti trubadúrů a truvérů. Mnohokrát také fungovali jako prostředníci mezi ghettem s vnějším světem. Při svatbách a jiných oslavách přinášeli do židovské čtvrti část repertoáru, který byl oblíben v okolní kultuře.

2.2. Lidové písně

Lidové písně Židů jsou (podobně jako lidové písně po celém světě) většinou anonymní nebo - především v novějších případech - zlidovělé; v některých náboženských písních se objevují citáty např. z Bible nebo z modliteb, spojených s různými svátky.

Způsob jejich hudebního provedení je velmi rozmanitý: vedle nejběžnějšího jednohlasu také některý z mnoha heterofonních stylů případně tradiční formy polyfonie.

Zatímco liturgický zpěv většinou doprovázen není,³ u lidových písní se příležitostně instrumentální doprovod objevuje.

Názorným příkladem absorpce cizích prvků jsou třeba *romance* španělských (sefardských) Židů díky kontaktu se španělskými, arabskými a berberskými lidovými písněmi.

2.3. Starověké lidové písně Židů

Texty některých nejstarších lidových písní můžeme najít v Pentateuchu (např. Píseň o Červeném moři) nebo v textech biblických modliteb (Izajáš, Jonáš). Především také v Písní písní, knize Jobově, Příslovích a Žalmech. Melodie těchto písní se většinou pohybovala okolo jedné centrální noty a jednotlivé části (začátek, střed a konec) končily drobnou melodickou ozdobou.

Hlavními prameny informací a následných spekulací o původní podobě starověkých židovských lyrických písní jsou stále žalmy. Důležitou částí žalmů jsou jejich záhlaví, kde se v mnoha případech objevuje údaj, který odkazuje k určitým lidovým melodiím, jichž se má použít jako melodických modelů v daných případech.

2.4. Lidová hudba Židů po jejich rozšíření do diaspory

Po rozšíření do diaspory bývají židovská společenství dělena do tří skupin:

1. orientální společenství v Jemenu, Iráku, Persii, Kurdistanu, Indii a Etiopii;
2. středomořská sefardská společenství ve Španělsku, později v Maroku, Tunisku, Egyptě, Turecku, Řecku, na Balkáně a v Itálii, později v Nizozemí, Británii a USA;
3. a evropská aškenázská společenství.

2.4.1. Typy písní

Z období starověku je dochováno jen několik písňových textů, obsažených v Pentateuchu, tedy písní náboženského charakteru.

³ Jediným hudebním nástrojem, užívaným během liturgie Židy na celém světě, je roh *šofar*, který ovšem není doprovodným, nýbrž signálním nástrojem. Ortodoxní židovské komunity jiné nástroje neužívají, evropské liberální používají při některých příležitostech varhany. U některých orientálních tradic se lze setkat s místními hudebními nástroji.

Ze středověku známe polonáboženskou lidovou poezii (písň k sabatu, různým oslavám a svatební písň).

V 16. stol. začala být náboženská lidová poezie ovlivňována kabalistickým pohybem. V básních není striktně dána melodie a mnoho z nich připomíná nějaký velice dobře známý sekulární nápěv ze Španělska nebo Řecka. Texty básní mají svého autora.

2.4.2. Orientální společenství

V Turecku, Sýrii a Libanonu udržují Židé sefardskou hudební tradici, v ostatních asijských zemích se v písňích objevují i nápěvy z Bible. Do lidových písni často pronikají i prvky liturgických zpěvů.

2.4.3. Lidová hudba sefardských Židů

Přítomnost Židů na Pyrenejském poloostrově je doložena téměř tisíc let před Kristem. Jejich kultura zde byla silně ovlivňována kulturou arabskou. V roce 1492 byli donuceni odejít ze Španělska a 1497 z Portugalska. Je známo, že Židé spolu s křesťany a arabskými hudebníky tvořili soubory, které vystupovaly na středověkých dvorech. Při svatebních obřadech a jiných oslavách svátků Židé angažovali i muslimské hudebníky. Židovští hudebníci také často vystupovali před muslimským publikem.

Poté, co museli z Pyrenejského ostrova odejít, se rozdělili na dvě skupiny. Ti, kteří odešli do severní Afriky a východního Středomoří a pokračovali zde ve své hispánské kultuře, a ti, kteří odešli do západní Evropy a později do Ameriky; rychlá asimilace v těchto oblastech vedla k potlačení stop jejich hispánské minulosti.

Nejvýznamnějším sefardským sekulárním hudebním žánrem byla **romancera, balady**. Témata sefardských balad pocházejí ze středověkých francouzských námětů, z událostí španělské a portugalské historie a z událostí biblických. Balady se mezi sefardskými Židy uchovaly i po jejich odchodu z Pyrenejského poloostrova, také díky nim se uchovalo ladino (jazyk sefardských Židů).

Na základě odlišnosti některých balad je možno odlišit dvě nebo tři stylové kategorie⁴, podle toho, kde balady vznikaly: východní část Středomoří a západní část Středomoří.

Západní typ balad se pohybuje většinou v durových nebo mollových tóninách, tempo je plynoucí, rytmus je podroben melodii, ornamentika je pouze nepatrná a písně připomínají typické španělské balady. **Východní typ** balad se vyznačuje melodickým systémem arabsko-tureckým (tzv. *maqám*), objevují se zde mikrointervaly, variace se objevují podle délky fráze, vyskytuje se velmi hojně ornamentika, písně odkazují na středovýchodní tradici.

V sefardském sekulárním životě je mnoho písní, které mají spojitost s během života (ukolébavky, dětské písně, milostné písně a písně svatební) a s během liturgického roku. Tyto písně se často zpívají v arabsko-tureckém *maqámovém* systému. Lidové písně se mohou zpívat i při náboženských příležitostech. Při svatebním obřadu jsou provozovány jak vokální, tak instrumentální písně.

2.4.4. Aškenázská tradice

Hudba Židů nelatinských evropských zemí se vydala ve dvou směrech⁵, západoevropském (hlavně v Německu) a východoevropském (Polsko, Rusko, Maďarsko atd.). V západní Evropě byla hudba velmi ovlivňována hudbou německou. Zde se také vyvinula řeč aškenázských Židů - západní jidiš, která se zapisovala hebrejským písmem a byla předchůdcem východoevropské jidiš. Vznikla jazykovou fúzí mezi němčinou a jazykem aškenázských Židů a v počátcích se mu říkalo „Judendeutsch“ („židovská němčina“)⁶. Jidiš je složena z německých, slovanských a hebrejských jazykových prvků a představuje vyvinutý jazyk s různými dialekty a také významnou literaturou.

⁴ SHILOAH, Amnon 1992, s. 194.

⁵ COHEN, Judith 1994, s. 1556.

⁶ OTTENS, Rita, RUBIN, Joel 2003.

Už od 12. století začaly aškenázské obce vedle synagog zřizovat v židovských čtvrtích tzv. taneční domy⁷. Zde se konalo například veselí po svatebním obřadu.

Aškenázské lidové písně jsou většinou v biblických, modlitebních a mollových modech, durové tóniny se používají velmi zřídka. Jazykem písní je většinou jidiš nebo její kombinace s hebrejštinou nebo jinými jazyky. Často se písně odvíjí ve volném recitativním stylu, ale 2/4, $\frac{3}{4}$, 4/4 a 6/8 metrum také není výjimkou. Objevuje se také ornamentika, trylky, mordenty, vibrato, tremolo. Písně vznikaly a byly popularizovány častokrát díky badchanovi (profesionálnímu baviči).⁸

Zvláštním typem aškenázských písní je *zemirot*⁹. Tyto písně se zpívají během šabatu, při svátcích, svatbách a jiných příležitostech. Jde tedy o lidové duchovní písně. Jejich texty vznikaly především mezi 11. a 16. stoletím a jsou nejčastěji v hebrejštině. Jejich melodie jsou často vypůjčeny, a to jak z židovské, tak i nežidovské lidové písně. Většina z těchto písní je metrická, zpívají se v unisonu. Hlavními zpěváky *zemirot* jsou muži, ženy se přidávají většinou v refrénech, nebo zpívají vlastní *zemirot*.

Lidovou hudbu Židů prováděli potulní hudebníci, kteří často hráli v malých instrumentálních souborech. Profesionální židovský instrumentalista byl nazýván *lejconim* nebo *lejcim*¹⁰. Hudebníci *lejconim* hráli i při různých slavnostech židovského roku a někdy i během bohoslužby v synagoze. Převažovalo však hraní při různých světských příležitostech (viz oddíl Klezmeři).

⁷ OTTENS, Rita, RUBIN, Joel 2003.

⁸ NULMAN, Macy 1975.

⁹ NULMAN, Macy 1975.

¹⁰ OTTENS, Rita, RUBIN, Joel 2003.

Na počátku 19. stol. začalo období židovské emancipace; jedním z jejích důsledků bylo i to, že židovská lidová hudba v západních zemích asimilovala nebo se velmi přiblížila místní hudbě. Svěbytná židovská hudební tradice však pokračovala ve východní Evropě.

Žánrově¹¹ lze rozdělit lidové písně východoevropských Židů do následujících kategorií:

1. dětské písně: zpívají je děti nebo jsou pro děti;
2. pochody, které vznikly v novější době, většinou jde o částečně převzaté nežidovské písně přeložené do jidiš nebo hebrejštiny;
3. milostné písně;
4. svatební písně;
5. ukolébavky;
6. taneční písně, jsou většinou chasidského původu;
7. humorné a satirické písně;
8. náboženské a nábožensko-mystické písně, ty představují most mezi náboženskými a světskými písněmi, částečně si uchovávají melodiku bohoslužebnou;
9. písně o přírodě, které jsou nejmladší z lidových písní východoevropských Židů; pokud nejsou přejaty, pak vznikly hlavně díky sionistickým aktivistům. (Židé ve východní Evropě většinou žili v ghettech, proto písně o přírodě netvořily původně významnou složku);
10. vojenské písně;
11. písně pracovní.

2.4.5. Chasidské písně

Mystické hnutí chasidismus vzniklo v 18. stol. a částečně také pomohlo vzestupu lidové písně. Chasidismus vznikl jako protějšek k formálnosti rabinů, oficiálních kněží. Chasidismus založil rabi Jisrael ben Eliez (1700-1760) z Podolí na území dnešní

¹¹ ROTHMÜLLER, Aron Marko 1951, s. 127.

Ukrajiny¹². Základní myšlenkou chadisismu bylo, že všichni jsou si před Bohem rovni, čistota srdce je nadřazena studiu a dosažení stavu radosti či extáze je náboženská povinnost. Podpůrným pilířem tohoto stavu byla hudba a zpěv. Chasidské písně byly beze slov, založeny na mystické slabice. Chasidská píseň je rozhovorem s Bohem, Bůh je pro chasidy všude okolo a píseň je nejlepším spojovacím článkem mezi ním a jimi samými.

Chasidismus se vyvíjel ve dvou liniích: ukrajinské a haličské; běloruské a litevské. Píseň byla mezi chasidy považována za aktivní sílu k dosažení inspirace, oddanosti, extáze, zbožnosti a radosti.

Hudba obou chasidských linií měla některé společné prvky¹³:

1. samotná melodie se nazývá *niggun*. *Nigguny* mohou být rozděleny do několika kategorií: hodovní *niggun*, taneční *niggun* ad. Podle charakteru rozlišujeme *niggun simba* (radostný) a *rikkud* (taneční), (tyto oba dva typy jsou instrumentální), dále *šir lekhet* (pochodové melodie) a valčíky. Pokud se setkáme s textem, většinou je hebrejsky, mnohem častěji je však používána mystická slabika: text podle chasidů omezuje dobu trvání písně, zatímco písně beze smysluplných slov lze proto opakovat stále.
2. Metrické části písní zpívá většinou celá skupina v unisonu, nemetrické zpívá sólista. Písně zpívají výhradně muži a jsou předávány orálně.
3. Tonalita písní je obecně stejná jako u jidiš lidových písní.
4. Zpěváky někdy při radostných událostech doprovázejí instrumentalisté.

Stylistická báze chasidských melodií, jako i obecně východních židovských písní, je směs různých stylů, starých orientálních zpěvů a modliteb, ruských, ukrajinských, rumunských, maďarských a německých písní, instrumentálních skladeb uzpůsobených k vokálnímu provedení. Od 18. stol. byla východoevropská židovská píseň „nasáklá“ chasidskou melodií, ale vyvinula mnoho nezávislých forem, dvojjazyčné a trojjazyčné polonáboženské písně, domácí a rodinné písně, sváteční písně, pracovní písně, historické písně.

2.4.6. Klezmeři¹⁴

2.4.6.1. Instrumentální soubory klezmerů v Evropě

Hudba klezmerů, kterou dnes slýcháváme poměrně často, má své základy v 18. a 19. stol..

Hra na svatbách a slavnostech byla po dlouhá staletí jedním z tradičních židovských povolání, objevujícím se v celé

¹² NULMAN, Macy 1975.

¹³ NULMAN, Macy 1975.

¹⁴ V této kapitole vycházím z: OTTENS, Rita, RUBIN, Joel 2003.

Evropě. Profesionální židovští hudebníci byli známi jako *lejconim* nebo *lejcim* a slovo *klezmer* označovalo dříve hudební nástroj.

Typické obsazení kapely *lejconim* se ustálilo až v 17. a 18. století. Oblíbené byly hlavně smyčcové nástroje, mezi aškenázskými Židy to byly především housle. Díky Židům byl také rozšířen cimbál. Klarinet, který se dnes považuje za typickou součást klezmerského instrumentáře, se vžil v kapelách poměrně pozdě.

Typickou příležitostí pro hraní byly pro hudebníky *lejconim* svatby a jiné slavnosti židovského roku jako Purim, Chanuka, Sukot a Simchat Tóra. Přesnou strukturu každého obřadu určovalo náboženství. V synagoze hudebníci doprovázeli žalmy a náboženské hymny nebo hráli instrumentální vsuvky mezi modlitbami.

Židovští hudebníci nehráli z not, hudební znalosti si předávali orálně z generace na generaci, proto není dochována většina melodií ani pravidla, jimiž se jejich hra řídila.

Před polovinou 19. století se v německy mluvících oblastech židovské kapely rozpadly, byla zrušena omezení, která do té doby brzdila jejich aktivitu, a soubory se tedy mohly se bez problémů včlenit do německé hudební kultury. Do synagog byly zavedeny prvky západní umělecká hudba (varhany, vícehlasý sborový zpěv...), a tento proces se rozšířil i do východní Evropy a Spojených států. Dosud hebrejsky zpívané hymny se při bohoslužbách začaly zpívat německy, svatební obřady se začaly konat přímo v synagogách, nebylo již nadále potřeba veřejných průvodů s doprovodnou hudbou. Židé si začali najímat moderní nežidovské dechové kapely, které hrály evropské společenské tance. Je samozřejmé, že i v 19. století vznikaly v Německu ojedinělé židovské zábavní orchestry, ale rozkvět v této době zažívala spíše příbuzná tradice klezmerů ve východní Evropě. Židé zde byli usídleni přibližně od 11.

století. Našli bychom je hlavně ve štetlech (malé město s vysokým podílem židovského obyvatelstva).

V hudbě klezmerů se zde slučovala tradice lejconimů se slovanskými a jihovýchodoevropskými vlivy. Setkávala se zde německá západoaškenázská hudební tradice a východoevropské improvizální formy. Od 17. století zde existoval východoaškenázský styl, jehož důležitou složkou byly emoce.

Až do první poloviny 18. století existoval židovský soubor klezmerů v každém štetlu a v každém polském městě s podílem židovského obyvatelstva.

Klezmeři se uplatňovali především při slavnostech náboženského roku a svatbách. Až po založení profesionálního Divadla jidiš v Rumunsku (po r. 1850, Avron Goldfadn) se dočkali klezmeři plného docenění svého umění. V divadle hrála zásadní roli hudba, představení spočívalo v procítěném přednesu modliteb a grandiózních orchestrech klezmerů.

V druhé čtvrtině 19. století se objevila klezmerská hudba, také v carské armádě Mikuláše I. a ve vojenských kapelách habsburské monarchie. Existuje domněnka, že právě v této době se do klezmerských kapel dostal klarinet, který si v průběhu 19. století vydobyl pevné místo ve východoevropských souborech.

Klezmerská kapela měla obvykle dvanáct hráčů, tento počet byl závislý na příležitosti vystoupení. Počet hráčů se od první poloviny 19. století snižoval a od té doby se setkáváme i s kapelami o třech až pěti hráčích.

Na přelomu 19. a 20. století působily klezmerské skupiny v různě velkých oblastech a jejich repertoár byl velmi rozsáhlý, počínaje svatební hudbou přes židovské divadlo až po operu. Kapela musela většinou i ovládat nejnovější skladby, oblíbené v západní Evropě, židovského i nežidovského původu, ale i skladby klezmerů samých.

Klezmeři byli v kapelách odměňováni podle podílového systému. První houslista obdržel vždy více než ostatní.

Dokonce existoval i sociální systém klezmerského stavu. Každý přispíval pravidelnou daní a v nemoci se mu dostávalo podpory. Klezmeři tvořili neprivilegovaný stav a podobně jako jiná řemeslnická bratrstva měli ve městech své vlastní malé studovny a modlitebny, kde se učili znát Tóru a měli své bohoslužby.

Na počátku 19. stol. začal klezmer ztrácet význam jako dodavatel židovské hudby ke svatbě a výročním náboženským svátkům, ale hudebníci se začali zaměřovat spíše na koncertní působení.

2.4.6.2. Hudba klezmerů v Americe

Zhruba od roku 1827 probíhaly vystěhovalecké vlny Židů do Severní Ameriky. New York se stával jedním z největších židovských měst světa. Nacházelo se zde centrum židovské divadelní a operetní produkce, žurnalismu a literatury. Hudebníci často učili hudbu, ale většinou vystupovali v různých klubech a barech. V roce 1882 zde také bylo založeno Divadlo jidiš.

Svatby se začaly konat v tzv. catering halls nebo v hotelích a v moderních židovských společenských centrech. Svatba probíhala podobným způsobem jako ve východní Evropě. *Badchonim* (profesionální baviči) byli spojením mezi starou lidovou tradicí a vznikající světskou hudební kulturou.

Klezmerská hudba prodělala během prvních dvaceti let v Americe i změnu instrumentáře. Postupně začaly mizet housle a hlavními nástroji se stávaly klarinet, trubka, klavír a bicí nástroje.

Mezi významné americké klezmary patřili Dave Tarras, potomek mnoha generací chasidských klezmerů, a Max Epstein.

Mnoho hudebníků dávalo přednost club dates (angažmá zprostředkovaná agenturou např. při bar micva, židovských i nežidovských svatbách a jiných oslavách v newyorském okolí) před jistým, ale méně placeným místem v divadle nebo restauraci. Mnoho divadelních hudebníků však začalo považovat typické hraní na svatbách pod svou úroveň.

Hudebním základem většiny typických klezmerských skladeb zůstaly jednoduché melodie, které plnily úlohu předlohy a hotový tvar vznikal až užíváním improvizovaných ozdob. Nejvíce se používaly trylky, přírazy, nátryly a glisanda, průtahy.

Po první světové válce se zpřísnila imigrantská pravidla a Židé se začali více přizpůsobovat většinové společnosti. Nadaní hudební profesionálové se uplatňovali spíše v hudební oblasti většinové americké kultury. Na konci čtyřicátých let se v klezmerské hudbě začaly objevovat jazzové prvky. Na konci padesátých let už měly svatební kapely v repertoáru jen málo klezmerských skladeb, ale existovalo hodně nostalgických směsí z divadla jidiš, vedle chasidských skladeb, lidových písní a izraelských melodií (stát Izrael byl založen v roce 1948).

Ve Spojených státech začala na počátku šedesátých let vznikat ortodoxněžidovská populární hudba, obsahující prvky starých chasidských *niggunim* a americké rockové, popové a folkové vlivy. Po druhé světové válce se však nepodařilo nadále udržet klezmerskou hudební kulturu při životě.

Mladá generace se v následujících letech chtěla co nejvíce odlišit od svých předků, což se změnilo po šestidenní válce v Izraeli (1967), která vyvolala u mnoha členů této generace vědomí etnické příslušnosti. Začaly se znovu objevovat skupiny, které se vydávaly za klezmery.

2.4.6.3. Klezmerská hudba v současnosti

Dnes existují klezmerské skupiny téměř po celém světě, jsou ovlivňovány různými styly a rozšiřují svůj repertoár o lidové písně v jidiš, pracovní písně a písně z divadelních kusů, které se učí obvykle z médií.

Nadále se vyvíjí tradice ve východní a západní Evropě, mladí muzikanti již neprocházejí školením svých otců, ale studují konzervatoře.

V revivalu klezmerské hudby odpadá lamento a ornamentika, improvizace a nepravidelné rytmy, které kdysi charakterizovaly

klezmerskou hudbu předválečné Evropy. Na dnešní revival klezmerské hudby nelze pohlížet jako na pokračování východoevropské klezmerské tradice. Hudba ztratila svůj původní vazbu na rituál a vytváří si nové významy.

V dnešním Izraeli, který se nikdy nedeklaroval jako náboženský stát, se nikdy neuchytila kultura a jazyk jidiš (příčinou byl starý konflikt mezi hebrejskoizraelskou a východoevropskou kulturou jidiš v sionistickém hnutí a později v izraelské společnosti). Klezmerská hudba byla omezena na svatby a slavnosti chasidů a ultraortodoxních obcí. Od konce šedesátých let roste v Izraeli zájem o tradiční klezmerskou hudbu. Nejsou zde potomci starousedlických klezmerských dynastií, ale chasidští muzikanti usilují o záchranu „originální“ verze *niggunu*. Nečiní si nárok tvořit nové skladby nebo styl.

2.5. Lidová hudba v Izraeli¹⁵

V izraelské lidové hudbě se střetávají aškenázský, sefardský a orientální styl. Hudba se v Izraeli rozdělila do tří linií: lidová hudba, populární hudba a umělecká hudba. Všechny tři linie jsou stále vystavovány tradicím, formám a stylům východu a západu a neustálému působení různých přechodných vlivů.

Orientální tradice se v Izraeli jen těžko slučovala s hudbou přicházející ze západní Evropy, menší problém bylo pro ni přijmout hudbu východoevropskou. Ve východoevropské hudbě se objevuje ornamentika a improvizace stejně jako v hudbě orientální. Nové písně vznikaly převážně v kibucech a zpívali je chaluzim (osadníci). Písně čerpaly z nového prostředí, klimatu, jazyka, zemědělských a ekonomických podmínek. Každá vlna emigrace s sebou přinášela nové písně a také byla zdrojem pro písně těžící z jejich vzpomínek.

¹⁵ V této kapitole vycházím z: NULMAN, Macy 1975.

Jazykem lidových písní v Izraeli je hebrejščina.

Izraelské lidové písně bychom mohli rozdělit¹⁶ podle tématu na písně:

1. dětské;
2. pochodové;
3. milostné;
4. ukolébavky;
5. taneční;
6. náboženské;
7. písně o přírodě;
8. písně dělníků a chaluzimů.

¹⁶ ROTHMÜLLER, Aron Marko 1951, s. 130.

3. Společenská situace v českých zemích v období, kdy vznikala Mišpacha¹⁷

V období, kdy začala působit Mišpacha, byl u moci komunistický režim. Židovské náboženské obce podléhaly státnímu církevnímu úřadu, kterému bylo nadřazeno příslušné oddělení Ústředního výboru KSČ. Ve vedení obcí byli straničtí příslušníci a před listopadem 1989 byli ve vedení RŽNO i příslušníci StB. Díky lidem, kteří s komunistickým režimem nespolupracovali nad únosnou míru, a přesto se jim podařilo udržet se v obcích, byla uchována v těžkých podmínkách kontinuita židovského náboženství a kultury.

Po roce 1948 se Židé stali občany druhého řádu, byli vystavováni projevům státního antisemitismu, maskovaného jako tažení proti kosmopolitismu a sionismu. StB měla zvláštní oddělení, které se zabývalo židovskými záležitostmi.

Tento postoj se změnil jen na několik měsíců tzv. Pražského jara v roce 1968, pak se však vše navrátilo do starých kolejí. Naděje vyhasly v srpnu 1968, kdy došlo k invazi armád socialistických zemí do Československa. Následovalo období „normalizace“. Náboženským obcím byly povoleny pouze základní náboženské úkony, oficiálně nevycházela žádná náboženská literatura.

Diplomatické styky s Izraelem byly udržovány jen do roku 1967 a navázány byly znovu až v roce 1990.

Od roku 1970 do roku 1984 neměly české země ani svého vrchního rabína.

Revoluce v roce 1989 přinesla úlevu i Židům. Byly otevřeny možnosti pro výkon kultu a výuku náboženství. Byly zřízeny školy různých stupňů, židovští studenti se dočkali nových možností studia doma i v zahraničí, byla obnovena činnost

¹⁷ V této kapitole vycházím z BONDYOVÁ, Ruth ..., BERGEROVÁ, Natalia (red.) 1992 a PĚKNÝ, Tomáš 2001.

židovských spolků a sportovních klubů. Bylo ustaveno 10 židovských obcí působících na území České republiky. Orgánem, který vymezuje jejich územní kompetenci, koordinuje jejich činnost a zastupuje je jako celek v mezinárodních i vnitrostátních záležitostech, se stala Federace židovských obcí.

4. Mišpacha

Sedmdesátá léta nebyla vhodnou dobou pro akce a seskupení, které nepodporoval vládnoucí režim - a která nepodporovala vládnoucí režim, a přesto se našly ojedinělé subjekty, jdoucí za svým cílem. Mezi ně patřil i pěvecký soubor Mišpacha.

4.1. Vznik souboru Mišpacha

První veřejné vystoupení uskupení, které si posléze začalo říkat Mišpacha (hebrejsky příbuzenstvo, rodina), se uskutečnilo v červnu roku 1972¹⁸. Ve Španělské synagoze se konala vernisáž výstavy výtvarníka Erbena a při této příležitosti se z iniciativy Mikiho Rotha¹⁹ sešlo několik žen, včetně jeho manželky Hany Rothové²⁰ a její sestry Heleny Klímové a zpívalo za doprovodu varhan, na které hrál hudební skladatel Otomar Kvěch.

Myšlenka jakéhosi rodinného zpívání však vznikla z popudu Hany Rothové (roz. Malé) a Heleny Klímové (roz. Malé) ještě dříve. Obě sestry měly k hudbě velmi úzký vztah. Hana Rothová byla povoláním muzikoložka a vyrůstala v prostředí, které rozvoji hudebních dovedností velmi přálo. V době před vznikem Mišpachy právě ztratila práci, mimo jiné i kvůli skutečnosti, že její švagr byl komunistickým režimem diskriminovaný spisovatel Ivan Klíma.

„Těch motivů bylo více. Jednak tam byl velice silný osobní motiv, moje sestra byla muzikoložka a v tom roce sedmdesát, to, jak víte, začaly čistky a my jsme vlastně všichni přišli o zaměstnání, celá rodina a ona vlastně taky byla postižena kvůli mému muži, to jistě víte, že byli pronásledováni i příbuzní různých nepohodlných lidí. Ona přišla o místo a byla tehdy ještě svobodná a mě to bylo strašně

¹⁸ Pokud není uvedeno jinak, je pramenem všech dat kronika souboru Mišpacha.

¹⁹ Miki Roth se narodil 9.3. 1908 na Zakarpatské Ukrajině ve Vinogradově, jeho rodina se posléze přestěhovala do Brna, kde studoval německo-židovské gymnázium. Po gymnáziu začal studovat medicínu, jelikož však začala válka, tak studium nedokončil. Působil v československé exilové armádě a do Prahy se dostal v roce 1948. Během války byl raněný, proto dostal po válce invalidní důchod a od 60. let začal působit jako průvodce po Praze.

²⁰ Hana Rothová (roz. Malá) se narodila 30.3. 1941 ve smíšeném manželství. Za války strávila čtvrt roku v sirotčinci, její rodiče byli v koncentračním táboře, po válce se vrátili. V 60. letech začala Hana Rothová navštěvovat Židovskou náboženskou obec, kde se seznámila s Miki Rothem a v roce 1972 se vzali. Hana Rothová celý život pracovala v oblasti hudby.

lito a začala jsem s ní přemýšlet, co by tak mohla dělat, ona dělala různé věci, dělala u Supraphonu u vydavatelství, psala do časopisu Hudební rozhledy (nebo tak nějak se to jmenovalo), do různých novin, a to nejenom hudební věci, ale i třeba povídky, byla všestranně talentovaná. A mě tehdy napadlo, že by jí určitě udělalo radost něco, nějaký společný zpívání, protože my jsme doma měli takovou tradici, hodně jsme zpívali doma, různé písničky, náš táta byl velice zpěvavej, takže třeba táta hrál na housle a maminka hrála na klavír, to si pamatuju z dětství ranýho, a pak, když jsme trochu vyrostli, tak jsme zpívali potom všichni, s tátou jsme zpívali trojhlasně, moje sestra, můj táta a já, a když jsme se sešli celá rodina při narozeninách nebo při jakýkoli domácí oslavě, tak jsme taky zpívali.“²¹

Helena Klímová cítila jistou odpovědnost za to, že Hanu propustili, proto se pro ni snažila vymyslet nějakou činnost, která by ji bavila a Hana by jí mohla věnovat svůj čas. Haně Rothové se tato myšlenka zalíbila a díky tomu, že se začala věnovat židovským lidovým písním, se seznámila i se svým manželem Miki Rothem. Tak získala Mišpacha živoucí zdroj židovských písní.

„A já se pamatuju, že mi vyprávěla, že ta známost vlastně začala tím, že ona hrála na piano a Miki najednou začal zpívat a strašně se jim to líbilo, možná, že jí to připomnělo naší domácí atmosféru, no a tak se do sebe zamilovali, a tak vlastně jsme získaly i živoucí zdroj písniček, poněvadž Miki krásně zpíval a znal mnoho písniček, pocházel odněkud z hranic mezi Slovenskem a Maďarskem a měl v sobě ještě větší prožitky té zdejší kultury předválečné, takže to byl takový živoucí zdroj písniček a taky zpíval sóla...“²²

V době svého zrodu se Mišpacha ihned zařadila do malé skupiny souborů a účinkujících, kteří se nesnažili pouze vyhovět někomu jinému, ale hlavně chtěli skrze své působení nějak vyjádřit své myšlenky. Dá se říci, že Mišpacha byla novým prvkem vyjádření nezávislé židovské kultury, spolu s židovským samizdatem (Sefer) a s bytovými semináři Rabbiho Isaaca Newmana. Dokladem toho byla skutečnost, že v počáteční fázi své existence nebyla Mišpacha podporována jako spolek pražskou ŽNO, která byla kontrolována režimem.

Dalším důvodem vzniku souboru byl zájem Hany Rothové o zkoumání židovských lidových písní a potřebovala proto, aby je někdo zpíval.

„Hana teda chtěla pěstovat ten folklór, a chtěla, aby z toho souboru něco bylo, aby to byl soubor, který se časem zlegalizuje. Materiál sháněla zatím ze západu. Jenomže Helena na to šla rychle, já vím, že když jsme tam byli asi podruhé, tak Helena chtěla nějaký vystoupení. My jsme celkem nic neuměli. Hanka ale zpočátku nestála o vystupování, chtěla pouze slyšet ty písničky.“²³

²¹ Rozhovor s Helenou Klímovou

²² Rozhovor s Helenou Klímovou

²³ Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými

Společný zájem o uchování jidiš písní přivedl do souboru i Annu Sterecovou.

„Já jsem začala zpívat ještě dřív, než si ta skupina začala říkat Mišpacha, já si myslím, že to bylo tak v roce 69. A proč? Protože se mi ty písničky hrozně líbily, a měla jsem jako koníčka, že když jsem slyšela nějakou nahrávku, nějakou desku, tak s pomocí známých, kteří uměli jidiš, teď mluvím spíš o těch jidiš písničkách, jsme překládali texty, které jsou úžasně poetické. Pak jsem se seznámila s lidmi, kteří měli podobné zájmy a z této skupiny se později vyvinula skupina Mišpacha.“²⁴

To, že Mišpacha začala působit i v disidentských kruzích poměrně brzy po svém vzniku, zprostředkovala zase Helena Klímová.

„Helena byla z jiného těsta, ta chtěla vystupovat, a to před disidenty.“²⁵

Na druhou stranu neměla Mišpacha příliš na výběr, většina náboženských projevů byla v té době pod přísným dozorem, a tak se musel i tento soubor uchýlit do soukromí. V počátcích se členové skupiny scházeli v bytě Hany a Mikiho Rothových, společně zpívali různé písně, které Hana Rothová upravovala. Soubor by v počátcích asi vystupovat nezačal, nebýt Heleny Klímové (viz rozhovor se Zdenou Skoumalovou), která se snažila o jakési působení mezi disidenty.

Druhé veřejné vystoupení souboru se konalo až v roce 1979, v mezidobí se členové věnovali převážně svým rodinám. K Mišpaše se začali přidávat další lidé, kteří se takto chtěli přihlásit k svému původu, anebo je prostě zaujala myšlenka zpívání židovských písní.

*„Mišpacha je skupina hledajících, těch, kdo dychtí v písních spíše neokázale někoho uslyšet. Jako slyšel Abrahám z města Uru.“*²⁶

4.2. Získání zřizovatele

Počátkem 80. let začala významné období dnešního souboru. Vedení souboru se oficiálně ujala Hana Rothová, která však nikdy nad ostatními členy nechtěla vyčnívat, při koncertech například stála mezi účinkujícími.

V této době se také začalo k Mišpaše přidávat více lidí, „ve vzduchu se něco cítilo“²⁷, a tak se lidé přestali tolik obávat.

²⁴ Rozhovor s Annou Sterecovou

²⁵ Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými

²⁶ www.music.taxoft.cz/mispacha

²⁷ Rozhovor s Helenou Klímovou

„Pak vzniklo to další období v těch osmdesátých letech, a to už teda vlastně bylo podobný období jako druhá půle let šedesátých, už se začalo něco připravovat, ve vzduchu se něco cítilo a Mišpacha vlastně začala nabírat víc lidí, přestali mít strach a přišli k nám a zpívali s náma a Mišpachou prošli možná všichni, kteří v současné době dávají dohromady kulturní program na Židovské obci, takže tam byl třeba Ondřej Erněj, nebo Vida Neuwirthová.“²⁸

Někteří z nových členů byli známí Heleny Klímové z různých psychoterapeutických výcviků. Díky těmto lidem z oblasti psychoterapie a příbuzných oborů získala také Mišpacha svého prvního zřizovatele (Příloha VIII).

„A získali jsme nové odbytiště, dostávali jsme různé pozvání na psychoterapeutické konference a setkání, takže tam jsem taky zpívali a získali jsme prvního zřizovatele, kterým se stal Jaroslav Skála, to byl alkohololog, světově známý a strašně prima chlapík, je poctivej, nebojácněj, statečněj a věcněj a pracovitěj, a ten nám poskytl tuto záštitu, takže naším provozovatelem se stala Psychoterapeutická sekce České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, což znělo krásně. Takže jsme získali provozovatele a už jsme se nemuseli obávat.“²⁹

Mišpacha se také pokoušela získat zřizovatele na pražské ŽNO, ale její žádost byla zamítnuta kvůli přítomnosti „chartistky Heleny Klímové“ (Kronika souboru Mišpacha) v souboru. Mišpacha tedy mohla začít oficiálně účinkovat, bez zřizovatele to totiž možné nebylo.

Později také prosadil jeden z členů kulturní komise Židovské náboženské obce jejich přijetí na ŽNO. Od té doby Mišpacha pravidelně vystupovala při oslavách svátků Chanuka a Purim na pódiu pražské Židovské náboženské obce a tato tradice trvá dodnes, ale mezi členy Mišpachy tato vystoupení nejsou příliš oblíbená. Všichni dotázaní se vesměs shodují, že posluchači na ŽNO jim při vystoupení nevěnují takovou pozornost, jako když mají klasické koncerty.

4.3. Změny po roce 1989

Po roce 1989 se zásadně změnila atmosféra a Mišpacha začala vystupovat při různých příležitostech a na různých místech. Členská základna se rozšířila o nové členy a děti stávajících členů. Někteří členové také odešli, jako například Helena Klímová, která se začala naplno věnovat své profesi, což před tímto zlomovým rokem nemohla. Jak však sama říká, Mišpacha jí velmi chyběla.

Mnoho zpěváků chodí do Mišpachy už od jejich počátků. Zčásti to bylo způsobeno osobnostmi Hany a Mikiho Rothových, na které všichni velmi vřele vzpomínají, ale členové zůstali i po jejich smrti; Mišpacha se stala nepostradatelnou součástí jejich života nebo se snaží předat dál poselství svých předků.

²⁸ Rozhovor s Helenou Klímovou

²⁹ Rozhovor s Helenou Klímovou

„Kromě toho, že se mi ty písničky líbily, tak jsem v té době měla pocit, že kdyby se nikde nezpívaly, tak ta tradice zanikne.“³⁰

V roce 1997 zemřela vedoucí souboru Hana Rothová. V působení Mišpachy to byl velký přerýv: nevědělo se, jestli bude působit dál, ale zásluhou Mikiho Rotha a jeho dcery Heleny Rothové (dnes Divecké), která se ujala vedení, se soubor udržel. Smrt jedné ze zakladatelek a vůdčí osobnosti Mišpachy poznamenalo mnoho členů. Nešlo ani tak o to, že by se změnilo zázemí souboru, ale největší změnu všichni pocítli v oblasti repertoáru. Písň najednou začala upravovat Helena Divecká a podle slov dotazovaných členů to byla opravdu velká změna. Zatímco Hana Rothová upravovala písň spíše klasickým způsobem a snažila se své úpravy přizpůsobit kvalitám sboru, tak Helena Divecká vymýšlí úpravy složitější, jak poslechově, tak na zapamatování. Používá více synkop a vůbec její úpravy nejsou tak klasické, ale jsou velmi vynalézavé a v jistém smyslu dramatické.³¹

„Repertoár, styl se změnil spíše když moje sestra umřela, protože Helenka má trochu jiný styl než moje sestra, já to vnímám ta, že ty úpravy, které dělala moje sestra, mně se strašně líbily, byly řekla bych jednodušší a také klasičtější. Helenka, Jakub můj synovec říká, že je to Gerschwinovský nebo něco takového, ona má větší oblibu pro synkopy a pro takový ten a tak je to těžší musím říct, ty její úpravy jsou těžší na zapamatování a možná jsou někdy míň zpěvnější než dělala moje sestra a jsou takový možná dramatictější, taky je mladší. Takže v tom bych viděla, tam nastal přerýv. Nastala změna stylu.“³²

„Ujala se vedení po své mamince a bylo dost členů, kteří říkali, že to asi budeme muset rozpustit a Miki Roth říkal, že v žádném případě, že by si Hana přála, abychom určitě pokračovali, a Helenka byla tehdy hrozně mladá, dvaadvacet nebo kolik a my jsme tak trochu čekali, jestli to půjde nebo ne. No a ona zřejmě zdědila talent po obou rodičích. Má trošku jiný hudební rukopis, je to trochu jiný, ale myslím si, že to dělá dobře. Má úplně jiný styl úprav a je jistě odvážnější.“³³

„Ovšem Hana na to musela brát trošku ohled, takže její úpravy byly jednodušší. Ale někdy tam má i složitá místa, ale většinou ty písničky byly zvládnutelný. Tam dost často bylo, že alt držel jeden tón. Ale i ten podkres v jednom tónu je dost náročný. A taky se tam dají dělat dynamický

³⁰ Rozhovor s Annou Sterecovou

³¹ Viz část 7: Srovnání úprav obou vedoucích.

³² Rozhovor s Helenou Klímovou

³³ Rozhovor s Annou Sterecovou

zesílení, zeslabení. Zato Helenka, ta nikdy nestudovala hudební vědu, ale zato hrála výborně na klavír.

...I na koncertech se musíme pořád dívat do not, protože tam Helenka píše různé variace.

A někdy si říkám, že lidé v publiku, kteří jsou trochu znalý, si musí říkat, proč pořád koukáme do těch not, když je to primitivní melodie. A ono je to třeba jednoduchý a ona to ozvláštňuje nepravidelnými synkopami nebo tečkovaným rytmem a na tom tvrdě bazíruje."³⁴

Repertoár souboru dávala v počátcích dohromady Hana Rothová. Její matka byla židovského původu, ale židovské písně doma nezpívali, proto musela pro první inspiraci a prameny navštívit různé archivy, ve kterých písně vyhledávala. Další materiál jí poskytl její manžel Miki Roth, který pocházel ze Zakarpatské Ukrajiny a vyrostl v tradici tamějších židů. Mnoho písní si tedy pamatoval. Repertoár souboru se skládal tedy z židovských duchovních (včetně chasidských) a světských lidových písní. V současné době otázku repertoáru řeší Helena Divecká. Mnoho písní má ještě po své mamince, často však když někde slyší zajímavou píseň, tak si ji poznamená a upraví pro soubor. Vzhledem k tomu, že žádná píseň není vyřazena z repertoáru, tak má Mišpacha poměrně velký výběr při sestavování koncertního programu.

4.4. Členská základna Mišpachy

Jedinými dostupnými prameny, ze kterých je možné zjistit, kdo a kdy působil v Mišpaše, jsou její kronika a booklety k CD. Bohužel nelze členy dohledat pro každý rok.

V roce **1990** měla Mišpacha 23 stálých členů, někteří další hudebníci se přidávali pouze čas od času (např. Vladimír Merta).

V roce **1991** zpívali v Mišpaše:

³⁴ Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými

soprány: Vida Neuwirthová, Saša Bartošová, Lea Šmídová, Irena Tausingerová

mezzosoprány: Anna Sterecová, Hana Skoumalová, Yvona Lucká;

alty: Lucie Lucká, Hana Vyhnálková, Zdena Skoumalová;

muži: Miki Roth, Jakub Roth, Petr Vacek, Tomáš Karger, Jan Skoumal;

děti: Rebeka Mertová, Sára Mertová, Helena Rothová;

a Vladimír Merta a Hana Rothová.

V roce **1992** se k Mišpaše přidali:

Lukáš Pellar, Václav Pištecký, ing. Hron;

Dětské zpěváky posílily Alžběta a Tereza Rejškovy, Ruben Lang a Rut Fraňková.

Mišpachu však přestal navštěvovat Jakub Roth.

V roce **1993** se v Mišpaše objevili další noví členové:

Bohdana Škrdlantová, Pavla Kostíuková, Michal Kostíuk, Martin Lepšík, Michal Pézl.

V tomto roce už v souboru nezpívali:

Lea Šmídová, Hana Skoumalová, Tomáš Karger.

V roce **1995** se k Mišpaše přidali:

Líza Dubcová, Hana Skoumalová, Mirek Vyhnálek, Dan Krámek, Martin Vyhnálek.

Z Mišpachy naopak odešli:

Rebeka Mertová, Jan Skoumal, ing. Hron, Martin Lepšík, Ruben Lang, Rut Fraňková, Michal Pézl.

Dalším rokem, kdy můžeme sledovat pohyb členů v Mišpaše je **2001**. Přidali se:

Sára Miletin, Lenka Termerová, Kateřina Steinová, Iva Steinová, Petra Mrvová, Michaela Fridrichová, Zlata Palkovičová, Helena Kovanicová.

Odešli: Vida Neuwirthová, Saša Bartošová, Sára Mertová, Tereza a Alžběta Rejškovy, Bohdana Škrdlantová, Líza Dubcová, Lucie Mertová, Hana Vyhnálková, Yvona Škrdlantová, Pavla Kostiučková, Václav Pištecký, Mirek Vyhnálek, Dan Krátek, Michal Kostiuč, Martin Vyhnálek, Vladimír Merta, Miki Roth a Hana Rothová.

V roce **2003** zpívali se k souboru přidali:

Tereza Boučková, Jakub Roth, Ester Jerochim, Chana Jerochim, Chaja Jerochim.

Za zmínku stojí fakt, že mezi lety 1995 a 2001, kdy můžeme sledovat členskou základnu Mišpachy, se zpěváci z větší části obměnili. Jedním z důvodů, proč se tak stalo, bylo zajisté úmrtí Hany Rothové (1997) a Mikiho Rotha (2000). Možná také to, že před lidmi se otevíraly různé nové možnosti a příležitosti a už jim nezbyl čas na zpívání v souboru. Mnoho ze zpěváků, kteří odešli, vyrostlo a začalo mít zcela jiné zájmy.

Většina dotazovaných členů Mišpachy tento zlom příliš nepocituje a spíše se přiklání k názoru, že se zpěváci proměňovali stále a nikdy nedošlo k žádné zásadní jednorázové změně.

„Mišpacha je takový průchoďák, poté, co padla železná opona, měla spousta mladých lidí možnost odjet studovat do zahraničí, a mládež ubývala. Jinak se také v Mišpaše objevovaly různé dnes známé osobnosti, například pan Žantovský se svou rodinou, většina z nich však nevydržela chodit na zkoušky a zpívat dlouho. Buď zjistili, že jim to zas až tak nejde, nebo na to prostě neměli čas. Že tam přicházeli tito lidé, bylo nejspíš zásluhou Heleny Klímové a jejích „náborových“ akcí, znala spoustu lidí i například z disidentských kruhů.“³⁵

„Nevím, já to vnímám hodně jako kontinuální proces, vím, že před takovým pěti sedmi lety odešlo tehdy zase několik mladých lidí a my jsme pak několik let měli jenom Kačku jako malé dítě a pak dlouho nic, myslím věkově, pak až dospělí lidé, pak přišli mladí za několik let, ale nevnímám to jako náhlou změnu, spíš takový kontinuální proces, někdy je trochu nárazovější, ale nikdy se nestalo, že bychom třeba nemohli půl roku vystupovat, protože tam bylo moc nových lidí, vždycky to bylo jako velmi kontinuální, občas když třeba přijde někdo nový, tak s ním sednu několik měsíců jako párkrát mimo Mišpachu, ale nikdy to nebylo jako nic nárazového.“³⁶

³⁵ Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými

³⁶ Rozhovor s Helenou Diveckou 2.

Takto vnímá změnu členské základny Helena Divecká, v podstatě popírá radikálnější změnu osazenstva. Její pojetí je možné akceptovat vzhledem k tomu, že změna, o kterou se nám jedná, proběhla během pěti let, což je poměrně dlouhý časový úsek. Když se však zamyslíme nad tím, že v předchozích letech a v podstatě ve stejném časovém úseku se členové téměř neměnili, musíme nutně za onou změnou hledat nějaký konkrétní důvod. Tím může být již zmíněné úmrtí Hany Rothové a později Mikiho Rotha.

„... a pak jsem tam přestala chodit, v podstatě nějak potom, co umřela Hanka. Mě už to už předtím trochu nebavilo, protože mi to přišlo pořád stejný a jak je člověk mladěj, tak chce dělat novy věci. Taky tím, že tam Helenka nikdy nevybírala, kdo by tam měl chodit podle talentu, tak já už jsem se pak i trochu nudila, protože jsem uměla zpívat z listu a dlouho mi to trvalo, než se ostatní to naučili. A hlavně když pak umřela Hanka a ještě když umřel Miki, tak už to pro mě nemělo takový význam, protože Miki byl velice důležitý, pak už to nemělo to kouzlo a také hodně lidí odešlo. Hodně se to proměnilo.“³⁷

Dále to může být (Terezou Rejškovou zmiňovaný) fakt, že do sboru nejsou vybíráni zpěváci na základě svých pěveckých dovedností a objevují se tak velké rozdíly v jejich pěvecké úrovni. Výkony sboru pak mohou být nevyvážené, při práci s méně vyspělými hudebníky ti zkušenější ztrácejí motivaci a pokrok není tak rychlý.

4.5. Vystupování Mišpachy

Mezi lety 1972 a 1989 měla Mišpacha pouze šest oficiálních koncertů, po pádu komunismu v roce 1989 začala vystupovat mnohem častěji.

„Měli jsme najednou více vystoupení, co se týče mě, tak už jsem neměla takový ten pocit, že něco musím strážit, že dokud to zpívám, tak ty písničky nezahynou, protože to už se smělo všechno.“³⁸

Od roku 1990 až do roku 1999 (s výjimkou roku 1996, kdy byla Mišpacha špatně prezentována v měsíčníku ROŠ CHODEŠ³⁹) vystupovala Mišpacha každoročně na pódiu ŽNO, buď při svátcích Chanuka a Purim nebo pro německou cestovní kancelář EASTLINE. Od roku 2000 do roku 2002 pro ŽNO nevystupovala, stejně jako v roce 2005 a v letech 2003 a 2004 se zde konalo jedno vystoupení. Při významných událostech vystupovala Mišpacha od roku 1990 do roku 1998 jednou nebo dvakrát ročně, výjimkou byl rok 1993. Byly to například oslavy Dne nezávislosti nebo JOM JERUŠALAJIM. Od roku 1999 se s těmito akcemi nesetkáváme.

³⁷ Rozhovor s Terezou Rejškovou

³⁸ Rozhovor s Annou Sterecovou

³⁹ Kronika souboru Mišpacha

Nejčastěji se členové Mišpachy setkávají při koncertních vystoupeních v Praze. Od roku 1990 se počet vystoupení ročně zvyšoval ze šesti na sedm, v roce 1992 již bylo deset koncertů. V roce 1993 již jedenáct, ale v roce 1994 pouze dva až do roku 1997 se počet lineárně zvyšoval, tento rok jich bylo pět. V roce 1998 Mišpacha měla osm koncertů, v roce 1999 sedm. Od roku 2000 se počet pohybuje mezi dvěma nebo třemi ročně až v roce 2005 je to pět koncertů.

Mimo Prahu začala Mišpacha vystupovat v roce 1990, až do roku 1995 (s výjimkou roku 1994) měla jedno nebo dvě vystoupení. V roce 1996 účinkovala šestkrát mimo Prahu, jednou to bylo v Drážďanech a poté ještě v rakouském Eisenstadtu a v Bratislavě. V roce 1997 měla tři vystoupení (jednou v Německu) a v roce 1998 také tři. V roce 1999 koncertovala mimo Prahu dvakrát, pak nastala odmlka až do roku 2000, kdy účinkovala jednou, v roce 2001 třikrát a v roce 2002 jednou. Podobný stav pokračuje až do roku 2005.

Mišpacha účinkovala také třikrát v divadelních představeních. Poprvé v roce 1992 v poetické kavárně Viola, poté v roce 1993 v divadle Rokoko ve hře Popurim a naposledy v roce 1995 ve Vinohradském divadle v Nové komedii o Ester.

S Mišpachou se můžeme setkat také v několika pořadech v rádiu nebo v televizi. V roce 1990 natáčela film Poslední motýl, v roce 1991 pořad Dírou v kytáře. V roce 1992 natáčela v rozhlase dramtizaci povídky Ephraima Kishoma Sallah a pro televizi pořad Devět bran Jiřího Langera. V roce 1993 pořad pro Českou televizi, poté pohádku O zlatém pokladu a v Jeruzalémské synagoze britský pořad o problémech evropské mládeže. V roce 1995 se objevila v adventním koncertu České televize. V roce 1996 se natáčel dokument o Mišpaše a Klezmerech v Kolíně a poté účinkovala ještě jednou pro Českou televizi v Jeruzalémské synagoze. V roce 1998 byla natáčena zkouška Mišpachy.

Mišpacha nahrála a vydala tři hudební alba. V roce 1991 to bylo CD Mišpacha zpívá chasidské a židovské lidové písně. V roce 1994 Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně. A v roce 2003 Mišpacha III., židovské sváteční písně.

Co způsobuje četnost koncertů nemůžeme zcela přesně určit. Jedním z důvodů, proč Mišpacha přestala vystupovat tak často, by mohlo být úmrtí dvou zakladatelů. Dalším faktorem, který se na této situaci podílí, je také osobní život současné vedoucí souboru, které se v roce 2000 narodilo první dítě, měla tedy

jiné starosti. Dalším z důvodů může být zmenšující se zájem lidí o kulturní akce. Nevypadá to však, že by měl soubor přestat působit, dokud v něm budou účinkovat lidé, které baví to, co dělají, jsou tyto obavy předčasné.

4.6. Přehled akcí souboru Mišpacha

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
1972			červen-Španělská synagoga				
1979	neurčeno						
1982	neurčeno-purimová hra						
1987	Chanuka, Purim						
1989			květen-Chmelnice				
1990			7.2.-Ypsilon- Večery pod lampou				
			24.3.-Semafor- Občanské semaforum				
	21.10.-Američani	25.4.-5.5.-Izrael	31.3.-sídliště Dědina	25.11.ČB - kostel sv. Prokopa		jaro-podzim-film Poslední motýl	
	15.12. Chanuka	léto-Přivítání amerického Rabína	5.6.-Vyšehrad				
			20.11.Atrium				
			19.12. Delta				
1991	2.3. Purim	18.4. Oslava Dne nezávislosti	5.2. Chmelnice	8.9. Ondřejov - ekumenické setkání křesťanské mládeže		7. 12. Natáčení pořadu Dírou v kytaře	17.3. - 1. CD
	7.12. Chanuka		13.3.Atrium				
			10.4. Minor				
			12.6. Minor				
			2.10. Atrium				

		30.11. Delta				
		17.12. HaDivadlo				

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
1992	21.3., 22.3. Purim	7.5. Pinkasova synagoga - křest CD,oslava Dne nezávislosti	1.3. Římskokatolický kostel	29.11. Heřmanův Městec	1.4. Viola-tematický večer skynihou Šoša od Izáka Baševice Singera	12.3. Dírou v skytaře-vysílání	7.5. Pinkasova synagoga - křest CD
	Prosinec Chanuka	27.9. Jeruzalémská synagoga - inaugurace Karola Sidona	10.3. Atrium	18.10. Plzeň - otevření synagogy		31.3. Rozhlas-dramatizace povídky Ephraima Kishoma Sallah	
			13.5. Divadlo Rokoko -2. křest CD Mišpachy				
	2.11. Musica Iudaica I.		29.10. Atrium			3.5. Pořad Jiřího Langera Devět bran	
			5.4. ČCE v Braníku				
			14.5. kostel sv. Antonína u Strossmayerova náměstí				
			23.5. Měst. Knihovna				
			24.5. Jeruzalémská synagoga				

			26.6.kostel Panny Marie Sněžné na Jungmanovo náměstí				
			26.9. Bohnice				
1993	6.3. Purim		16.2. Atrium	7.9. Tábor-ekumenická bohoslužba	28.2. Rokoko - divadelní hra Popurim divadelním spolkem Kašpar	25.6. ČT	
	14.3. JOINT		24.3. Betlémská kaple	28.10. Lány-u Masarykova hrobu		9.-10.10. TV - pohádka O zlatém pokladu	
Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
1993	30.12. EASTLINE		18.4. Sv. Vojtěch			31.10. Jeruzalémská synagoga - britský pořad o problémech evropské mládeže	
			21.5. Chmelnice				
			18.5. Hotel Krystal - seminář pro učitele hebrejštiny z celé Evropy				

			24.5. Jeruzalémská synagoga-společný koncert s izraelským sborem Hod Hašaron				
			10.6. Lucerna - vernisáž výstavy fragmentů židovských památek Čech a Moravy				
			20.6. Hotel Forum				
			22.6. Terezín				
			21.9. Atrium				
			27.11. Gong				
1994	21.3. EASTLINE	7.4. Pinkasova synagoga - oslava JOM HA-ŠOA	23.3. Atrium				18.-19.6. 2.CD
	13.5. EASTLINE	9.5. Kulturní dům Smíchov-oslava JOM JERUŠALAJIM	22.5. Přehlídka všech souborů Čech a Moravy zabývajících se židovskou hudbou				
	5.7. JOINT						

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
-----	--------------------------	---	----------	------------------------	------------------------	---------------------------------	-------------

1995	1.10. EASTLINE	9.11. Vzpomínka na Křišťálovou noc	21.9. Kulturní dům Kafkova	11.11. České Budějovice - charitativní koncert	16.9. Vinohradské divadlo - hra Nová komedie o Ester	26.11. Adventní koncert ČT - Lobkovický palác	
	5.10. Příjezd izraelského dětského souboru		27.9. Atrium				
	17.12. Chanuka		19.10. Lichtenštejnský palác - Musica Iudaica IV.				
	29.12. EASTLINE						
1996		8.11. Vzpomínka na Křišťálovou noc	20.1. Pražský hrad - závěr výstavy Romana Vishniaca "Zmizelý svět"	10.3. Drážďany		7.1. Kolín - dokument ČT o Mišpaše a Klezmerech	
			26.2. Atrium	7.9. Hejnice		21.1. Jeruzalémská synagoga ČT	
			8.5. ROXY - benefiční koncert Děti země a Linhartovy nadace	15.9. Dobříš			
			21.10. Atrium	20.9. Plzeň			
				7.-8.12. Eisenstadt, Bratislava			
1997	25.4. EASTLINE	26.5. Otevření základní školy GUR ARJE	20.1. Atrium	15.-17.2. Německo			

	23.12. Chanuka	31.8. Odkrytí pamětních desek Tereziňských umělců na Olšanských hřbitovech	13.3. NG - výstava "Jitro kouzelníků"	23.2. Karlovy Vary - otevíráni modlitebny			
--	----------------	--	---------------------------------------	---	--	--	--

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
1997		28.12. Konference Univerzity Bar Ilan	17.4. NG - výstava "Jitro kouzelníků"	30.11. Rakovník-synagoga - Den otevřených dveří			
			20.10. Atrium				
			5.11. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea				
1998	1.5. EASTLINE	14.5. LAG beOMER	26.1. Atrium	15.2. Plzeň – oslavy rekonstrukce Velké synagogy		7.6. Natáčení zkoušky	
			14.2. Divadlo Pod Palmovkou				
			11.5. Hotel Duo – evropská konference židovských žen	9.12. Malacké			
			20.5. Zrcadlo kape	13.12. Pardubice			

			22.5. 4. Mezinárodní knižní veletrh – „50. narozeniny státu Izrael“				
			3.6. Atrium				
			4.11. Atrium				
			19.12. Divadlo Pod Palmovkou				
1999	30.9. Se souborem Regavim		15.2. Atrium	18.4. Březnice			
			17.2. Vzdělávací a kulturní centrum židovského muzea	10.10. Karlovy Vary			

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
1999			9.5. Jižní město - mateřské centrum Domeček				
			7.6. Atrium				
			4.9. Vinohradské divadlo – pro organizaci Hidden Child				

			7.10. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea				
			18.11. Atrium				
2000			30.11. Atrium				
			14.12. Nové Butovice	23.10. Uhřetěves			
2001			27.2. Atrium	9.9. Březnice			
			18.10. Nové Butovice	23.9. Dobříš			
			15.11. Atrium	16.12. Karlovy Vary			
2002			11.3. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea- téma večera „Šabat“	17.11. Heřmanův Městec			
			17.4. Atrium				

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Účinkování v divadlech	Natáčení pro televizi a rozhlas	Natáčení CD
2003	31.5.		28.1. Atrium	22.6. Čkyně			7.-14.12. 3.CD
			18.2. Vzdělávací a kulturní centrum židovského muzea – téma svátky				
			15.10. Atrium				

2004	6.,7.3. Purim		26.1. Atrium	15.2. Libochovice			27.4. Španělská synagoga - prezentace CD
			18.4. Valdštejská zahrada	22.2. Řevnice			
			11.11. Atrium				
2005			24.2. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea	9.11. Trutnov			
			12.5. Atrium				
			29.5. Valdštejská zahrada				
			19.6. Divadlo v Dlouhé				
			12.7. Španělská synagoga				

4.7. Vztah Mišpachy a ŽNO

Mišpacha je vedená stále jako spolek pod ŽNO, dostává proto od ní příspěvky a na oplátku pro Obec účinkuje zadarmo.

„Oni nám hlavně spíš poskytují prostor, kde zkusíme, tam s klavírem, jsme tam vedený jako spolek, ale to je vlastně všechno. Co se týká peněz, tak máme tam jako nějaký rozpočet, ale my ho vlastně vůbec nevyužíváme, protože prostě to nepotřebujeme, ...“⁴⁰

„Ale my jsme vznikli samostatně a naopak jsme se od Obce distancovali, protože Obec byla pod dohledem ÚV KSČ, my jsme se od ní distancovali, nikoli od Židů, ale od Obce. Ale občas jsme tam vystupovali, a když jsme tam byli poprvé, tak si pamatuju, že mnoho lidí v obecnstvu brečelo, protože vlastně tam slyšeli písničky ze svého dětství, které my jsme ani neznali. A přestože jsme nikdy nebyli po technické stránce dokonalí, tak se nám vždy dostávalo vlnného přijetí. Po roce 90, když tam nastoupil Karol Sidon, se všechno změnilo a byli jsme tam zvaný a když moje sestra zemřela, tak Karol nám řekl, že s náma počítají na pořád a abychom se nebáli a že máme jejich podporu. A tak to vždycky bylo a my máme takhle jejich podporu a to je fajn.“⁴¹

„Já bych řekla, že sice zkusíme na půdě obce, ale oni o nás nemají zájem a my o ně taky ne, takže je to zcela nezávislý vztah.“⁴²

Vztah mezi Mišpachou a ŽNO vnímá každý ze členů jinak, většinou se však shodují na tom, že není příliš blízký.

4.8. Proč začali někteří členové zpívat v Mišpaše?

Dnešní složení Mišpachy se tomu původnímu již příliš nepodobá, pouze malá část členů zůstala dodnes. Např. Hana a Zdena Skoumalovy působí ve sboru již od jeho vzniku. Je však patrné, že po úmrtí Hany a posléze Mikiho Rothových ze sboru mnoho lidí odešlo. V počátcích byl sbor složen většinou z rodinných příslušníků a jejich přátel, ale ke sboru se mohli přidat i ti, kteří se skrze něj chtěli nějakým způsobem identifikovat se svým židovstvím.

Zpívat v Mišpaše začal každý z trochu jiných důvodů, buď to byla snaha o uchování jidiš písní (Anna Sterecová) nebo osobní známost s Hanou Rothovou (Zdena Skoumalová).

Ne pro každého to bylo jednoduché se rozhodnout, jestli se zpěvu v souboru účastnit:

⁴⁰ Rozhovor s Helenou Diveckou 2.

⁴¹ Rozhovor s Helenou Klímovou

⁴² Rozhovor s Annou Sterecovou

z několika hledisek nežádoucí (vazba na židovský underground i na disidenty Klímovy) sbor mohl ohrozit existenci členů. Zdena Skoumalová se kupř. vystavovala nebezpečí ztráty zaměstnání:

„Já jako živitel rodiny, protože manžel byl vyhozený z fakulty, jsem si to rozmýšlela těžce. Kdyby se to prošvihlo, tak bych letěla taky. Takže by nebyl ani jeden živitel. Dceři se zrovna podařilo uchytit se na vysoké škole, takže jsem si to doopravdy hodně rozmýšlela.“⁴³

Její dcera Hana začala v Mišpaše působit posléze také, jak vyplynulo z rozhovoru, tak v té době chtěla objevit různé směry, které vesměs byly režimem odmítané, ba dokonce zakazované. Pro Helenu Diveckou to byly osobní důvody, už od malička poslouchala skupinu doma při zkouškách a vždy chtěla zpívat s nimi, když tedy trochu vyrostla, sen se jí splnil.

„ ... navíc to původně bylo, že jsme si zpívali doma, vlastně ty písničky upravovala máma a už to byly ty úpravy, co zpíváme dodneška u těch starších písniček, ale bylo to jenom takový, že jsme si prostě nějakým způsobem tu hudbu zpívali, teda oni, já jsem byla maličká a vždycky mě to štvalo, když to říkali, že to nesmím zpívat.“⁴⁴

Pro Terezu Rejškovou to byl krok v době, kdy hledala sama sebe a chtěla vstoupit do Židovské náboženské obce. Tento způsob se jí zdál nejjednodušší.

„Byla jsem ještě malá, když jsem tam začala chodit. Moje máma tam měla kamarádku, co tam zpívala a v té době, v těch devíti letech, jak znám ty malý děti kolem sebe, tak začínají ty děti, teda aspoň mi to tak přijde, řešit různé ty duchovní záležitosti a já jsem to taky začala řešit a chtěla jsem vstoupit do té židovské obce - a tohle pro mě bylo to nejsnazší. Protože mám ráda hudbu a měla jsem jí ráda už tehdy a zpívala jsem odmala, takže to pro mě byla snadná cesta tam a hrozně se mi to tam líbilo a několik let jsem to brala hrozně vážně, no a pak jsem tam přestala chodit, v podstatě nějak potom, co umřela Hanka.“⁴⁵

Účinkování ve sboru je tedy jistě spojeno s původem členů, ale také s jejich snahou v době plné zákazů nalézt něco nového a smysluplného.

⁴³ Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými

⁴⁴ Rozhovor s Helenou Diveckou 2.

⁴⁵ Rozhovor s Terezou Rejškovou

4.9. Význam Mišpachy pro její členy

Helena Klímová vidí velký význam Mišpachy v pokračování rodinné tradice, na jejímž základě vlastně soubor vznikl. V současné době tuto tradici dalece překračuje (Rozhovor s Helenou Klímovou), protože v souboru občas zpívá Hana - starší dcera Heleny Divecké.

„Je to součást mého života, s mojí sestrou jsme to dávaly dohromady, je to vlastně pokračování a naplnění rodinné tradice a v současnosti daleko přesažení rodinné tradice, a je to pro mě velice cenné a jsem strašně vděčná Helence, tedy mojí neteři, že se tomu věnuje, protože si myslím, že je to veliká obětavost a ona je opravdu nesmírně talentovaná, to není jenom muzika, ona je talentovaná na jazyky a na matematiku a na všechno možný a věnuje tomu nesmírné úsilí.“⁴⁶

Do sboru nechodí jeho členové kvůli tomu, že by nabízel nějaké materiální výhody: za koncerty většinou jednotlivci honorář nedostávají.

„Nikdo to nedělá proto, aby se uživil, protože by to ani nešlo.“⁴⁷

Jejich vztah k souboru je u většiny z nich hodně osobní a přestože z nich mnoho už chtělo odejít, tak vždy zůstanou na další vystoupení.

„Protože mě to zpívání baví a možná i trochu ze setrvačnosti.“, „Já to mám i trošku jako relaxaci, když si potřebuju odpočinout.“⁴⁸

4.10. Jak vidí členové Mišpachy její souvislost s židovstvím

Důležitou otázkou také je, zda Mišpacha nějak přímo souvisí s židovstvím. Je jasné, že každý tuto otázku vnímá jinak. Helena Divecká uznává jistou náboženskou hodnotu písní a sdělení, které publiku sbor předává. Také se domnívá, že písně, které posluchač uslyší, mohou pomoci lidem sblížit se s náboženskými elementy, objevujícími se při bohoslužbách a během liturgického roku.

„Nemyslím si, že bychom někomu otevírali dveře někam do jiného světa. Ale pro každého je příjemnější si něco zapamatovat, když už to někde slyšel. Tak třeba lidé přijdou do synagogy a poznají zde něco, co už slyšeli od nás.“⁴⁹

Helena Klímová oproti tomu považuje hudbu za formu bohoslužby. Někteří členové souboru ani nemají podle pokrevních měřítek židovský původ, ale chodí do souboru, protože jim ty písně něco říkají. V písních není pouze hudební obsah, ale vyjadřují i určitý duchovní obsah. A na této úrovni se setkávají všichni členové Mišpachy.

„Pro mě je velice rozhodující Desatero a také biblické příběhy jsou pro mě velice rozhodující a stimulující a hudba je pro mě jako tím druhem bohoslužby, který mě oslovuje a já si myslím, že tak to mají i ti členové Mišpachy podobně. Tam chodí i někteří lidé, kteří podle těch měřítek pokrevních vůbec židé nejsou, spíš tam chodí prostě

⁴⁶ Rozhovor s Helenou Klímovou

⁴⁷ Rozhovor s Helenou Diveckou 1.

⁴⁸ Rozhovor s Annou Sterecovou

⁴⁹ Rozhovor s Helenou Diveckou 1.

proto, že jim to něco říká. A to je tím, že ta hudba vyjadřuje hudební obsah, je to jednak ve slovech, ale někdy ani ty slova třeba nejsou hlavní, ta hudba sama, některý ty melodie jsou prostě nádherný a ten duchovní obsah je v tom vyjádřený.“⁵⁰

Přiblížení židovské kultury nalézáme také v příbězích, které přednáší Petr Vacek mezi písněmi při koncertech. S touto tradicí začínal Miki Roth. Můžeme tedy vidět, že Mišpacha se snaží seznámit posluchače s tradicí, jejíž reprezentantkou je.

„V dobách, kdy ještě žil Miki, můj švagr, tak ten do toho vkládal takový scénky, protože on měl takové kabaretní nadání, jednak také velice krásně zpíval duchovní písně, on byl taky kantor, tak to opravdu se do toho uměl vžít, taky měl ten kabaretní talent a někteří posluchači to měli rádi a on tam hrál takový scénky a hrál to obvykle s Petrem Vackem - a to jim šlo moc dobře. Teď Petr Vacek s náma zpívá a konferuje a ten je výbornej a on má bych řekla takovej jemnej dar, vkus a cit. Takže posluchači si z toho berou, to co potřebujou.“⁵¹

Helena Divecká se snaží o to, aby sbor zůstal židovským, a tak si také vybírá nové členy: jsou to lidé, kteří mají židovské předky. Takto si zřejmě zajišťuje to, aby členům šlo doopravdy o přiblížení se skrze hudbu k něčemu jinému a mnohem hlubšímu - ke spirituální kvalitě. Záleží jí na tom, aby při zpěvu „šlo o prožitky“ (Rozhovor s Helenou Diveckou 2.), a ne jen o hudební kvality. Proto ani nepřijímá nabídky na to, aby do sboru přišla učitelka zpěvu, která by se snažila zvýšit úroveň zpěvu. To už by podle ní ztratilo účel.

„Jednou se nám třeba stalo, že jsem požádala jednu slečnu, paní asi už tehdy, aby nás učila zpěv, a ona byla na jednom našem koncertě, jsme se dohodli, že přijde na náš koncert, potom že se domluvíme a ona říkala, že nás bude učit jenom, když vezmeme nějaký čtyři další její lidi, aby se jako zlepšila ta kvalita, no a to jsem prostě odmítla, že Mišpacha je něco jiného než profesionální soubor a má něco jako, kdyby tam začli chodit nějaký čtyři profesionální zpěváci, tak já bych se tam cítila jednak, co já tam vůbec dělám, když tam jsou nějaký lidi, kteří uměj zpívat jako vyškolenějma hlasama, no a rozhodně by to vlastně ztratilo svůj účel. Bylo by to o tý kvalitě a ne o tom prožitku. Vždycky to je někdo, kdo opravdu má zájem, ono se to taky projeví, když se stane chyba a řekne ten člověk, že je nadšenec a že se mu to fakt líbí a vlastně je to nadšení, který vyprchá za pár měsíců, tak vlastně se

⁵⁰ Rozhovor s Helenou Klímovou

⁵¹ Rozhovor s Helenou Klímovou

to hned projeví, tam nezíská nic jiného v tý Mišpaše, než že může zpívat židovský písničky."⁵²

Dokonce i samotné založení souboru souviselo s potřebou jistého typu civilního zpívání. V době založení souboru totiž při Židovské obci působil také sbor dr. Bluma, který byl pro některé členy vznikající Mišpachy příliš dokonalý.

„Písničky v podání pěvecky vyškolených, dokonalých operních hlasů pod vedením kantora Bluma zněly sice nádherně, ale snad právě pro tu dokonalost někdy postrádaly tu atmosféru, to, co mě na těch písničkách vždycky fascinovalo. Soubor Mišpacha měl problémy opačné, ač jsme jako amatéři kolikrát zápasili se základními problémy sborového zpěvu, to židovské z těch písní, tu jejich atmosféru, jsme dokázali (musím říct, že hlavně zásluhou Mikiho), předat dál.“⁵³

Členové Mišpachy tedy vnímají své zpívání jako zcela zvláštní, nejde jim o uměleckou dokonalost, ale o to, předat dál poselství, které písně obsahují.

Mišpacha je *„občansky ojedinělý počin, dílo hudebně originální, klene mosty mezi lidskou růzností, přináší radost duším, posvěcuje Jméno. Mišpacha je synonymum Hany Rothové.“⁵⁴*

4.11. Osobní kontakty mezi členy Mišpachy

Členové Mišpachy se mezi sebou většinou osobně nestýkají, podle některých z nich má každý své problémy a nemají čas.

„Osobně se nescházíme, protože na to není čas, možná bychom chtěli, ale každý jsme jinde a každý má své starosti.“⁵⁵

Tento fakt zůstává trochu v rozporu s tím, že Mišpacha vznikla na základě rodinné provázanosti a vřelých přátelských vztahů. Možná je důvodem pouze dnešní uspěchaná doba, ale mnohem spíše fakt, že původní osazenstvo souboru, které mezi sebou velmi úzké vztahy mělo, už v souboru z větší části není. Mnoho lidí se vyměnilo a soubor tak z části ztratil jednu ze svých klíčových myšlenek, ale jak již bylo zmiňováno, tak

⁵² Rozhovor s Helenou Diveckou 2.

⁵³ Rozhovor s Annou Sterecovou

⁵⁴ Booklet CD Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně, řídí Hana Rothová

⁵⁵ Rozhovor s Annou Sterecovou

jedna rodová linie se zde objevuje stále, jejími zástupkyněmi jsou Helena Divecká a její starší dcera Hana, která v souboru také čas od času zpívá.

5. Klezmerim

V současné době působí při Židovské náboženské obci kromě Mišpachy ještě instrumentální soubor Klezmerim. Byl založen před patnácti lety a má za sebou velké množství vystoupení, natočil dvě alba a koncertoval na různých místech včetně Izraele.

5. 1. Vznik souboru Klezmerim

Skupina Klezmerim vznikla v roce 1991⁵⁶. Založila ji Hana Rothová, zakladatelka souboru Mišpacha: rozhodla se, že oživí oslavy svátků Chanuka a Purim na Židovské náboženské obci (dále jen ŽNO) a vytvořila hudební skupinu z dětských členů Mišpachy, hrajících na nějaký hudební nástroj. Dalším důvodem pro založení souboru byl zajisté i její zájem o instrumentální podobu židovské lidové písně, v tomto případě ve formě hudby klezmerů. První vystoupení tohoto uskupení se konalo u příležitosti oslavy svátku Chanuka na pódiu ŽNO.

Nejprve tito mladí hudebníci vystupovali převážně při oslavách svátků Chanuka a Purim na ŽNO, až do roku 1995 vystupovala skupina nejvýše pětkrát do roka. Velmi často také skupina koncertovala s Mišpachou, ale postupně se docela osamostatnila.

Klezmerim začali koncertovat na různých místech při rozličných příležitostech (viz přehled). Některé akce se přímo týkají oslav různých židovských svátků nebo to jsou vzpomínkové akce, některé jsou běžnými koncerty. V přehledu akcí skupiny nalezneme také vystupování při svatbách, což byla jedna z hlavních náplní hry klezmerů již po staletí.

Zhruba od roku 1999 jsou jejich vystoupení méně častá. To je způsobeno z velké části faktem, že jsou z nich dnes dospělí lidé s vlastními rodinami a mnoha jinými zájmy a starostmi.

„A hlavně už jsme každý jiný, když jsme začínali hrát v 11 a teď je nám 25, tak je to znát. Hlavně si už teď i vybíráme koncerty,

⁵⁶ Pokud není uvedeno jinak, všechna data vycházejí z kroniky skupiny Klezmerim.

Helenka by možná chtěla hrát víc, ale já a kluci to bereme spíš tak, že nám jde o to se jednou za čas vidět."⁵⁷

V počátcích své existence se Klezmeři scházeli velmi často, museli si vytvořit repertoár, aby se mohli plně věnovat vystupování. Zkouška se konala většinou každý týden před nebo po zkoušce Mišpachy a členům to takto vyhovovalo. V té době byli mladší - a také aktivnější.

„No a to jsme zkoušeli každý týden, měli jsme zkoušky, většinou kolem zkoušky Mišpachy. Teď už vlastně nezkoušíme, protože jsme stará skupina a každý už jsem taky trochu někde jinde, za ta léta. Třeba Michal vystudoval konzervatoř a pak AMU, hraje v divadle, nebo Martin, co hraje na kytaru, vlastně už jinak vůbec nehraje, hraje jenom s Klezmerim, Tomáš už vlastně taky moc nehraje, já třeba doma cvičím, ale spíš vážnou hudbu a tak. A Ruben, ten vlastně už nehraje na housle, ale na basu, takže každej už hraje jinak."⁵⁸

Před koncertem se sejdou většinou u někoho doma a „většinou je to tak, že před vystoupením máme normální zkoušku, ideálně třeba několik dní předem. Tam si řekneme přesně, co tam budeme hrát, a všechno si to sjedem, spíš si to jako obnovíme v paměti, abychom věděli, v jaké je tónině daná skladba. Dřív byly zkoušky úplně jiný, když jsme inovovali repertoár.“⁵⁹

Podle obou dotazovaných stojí skupina Klezmerim a také její členové stále před otázkou, zda dále ve vystupování pokračovat nebo působení skupiny ukončit.

*„Ta kapela je už asi pět let na rozpadnutí, ale tím koncertem se to vždy tak nějak stmelí dohromady.“*⁶⁰

Pokaždé, když se sejdou při nějakém vystoupení, si však uvědomí, že je pro ně účinkování ve skupině velmi důležité. Podle Tomáše Bedrníka je soubor „zvláštní psychologický úkaz“: když se členové sejdou, „tak každý přehodí na nějakou šestou kolej a nějak se věkem vrátíme do těch let, kdy jsme začínali a je to pro nás takový relax a když teď hrajeme jen třeba čtyřikrát do roka, tak je to snesitelný“. Podle Terezy

⁵⁷ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁵⁸ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁵⁹ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁶⁰ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

Rejškové jde spíše o to setkat se s přáteli, než o samotné vystupování.

„Já už jsem kolikrát uvažovala, že bych přestala hrát, protože už toho mám moc, ale vždy pak jedu na nějaký koncert a zase si to rozmyslím. Už kvůli tomu, že jsme kamarádi.“⁶¹

Nedokáže si například představit, že by někoho ze souboru potkala na ulici a ani na chvíli se s ním nezastavila. Dříve dokonce chodili společně na koncerty nebo jezdili na výlety, postupem času se takto vídat přestali.

„Jeden čas jsme taky hodně podnikali výlety a různé jiné akce s Rubenem a Michalem, ale teď už ne. Ani se už moc nevidáme, ale je fakt, že mám takovou jistotu, že tady ty lidi vždycky budou. Už se známe dlouho a nedovedu si představit dobu, kdy ty lidi jenom pozdravím na ulici a půjdu dál, to si doopravdy nedokážu představit, že se nezastavím.“⁶²

Tereza Rejšková se schází s Helenou Diveckou, protože jsou přítelkyně. Tomáš Bedrník zase čas od času s Michalem Kostíukem nebo s Rubenem Langem, se kterými se setkává i při hudební spolupráci, ale celá skupina dohromady se v současné době sejde pouze při koncertě a někdy dokonce vystupují pouze v omezeném počtu.

„My se strašně rádi potkáme. Občas se domluvíme i na nějaké hudební spolupráci, třeba s Rubenem nebo si zahrajeme s Michalem. Teď třeba také psal Martin (Vyhnálek), že se bude za půl roku ženit a že také určitě chce, abychom mu tam zahráli.“⁶³

Je však vidět, že si tato skupinka lidí vytvořila mezi sebou přátelské vztahy.

„Protože jsme vlastně dlouholetý kamarádi, i když jsme tak zvláštně daný dohromady.“⁶⁴

5.2. Změny v působení kapely Klezmerim

Poté, co se vedení souboru ujala Helena Divecká, došlo k určitým změnám. Jak jsme již mohli postřehnout v případě Mišpachy, většina členů vnímá tento předěl zejména vzhledem

⁶¹ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁶² Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁶³ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁶⁴ Rozhovor s Terezou Rejškovou

k úpravám písní. Úpravy Heleny Divecké jsou do jisté míry složitější.

„Já když jsem se poprvé do souboru dostal, tak ho ještě měla pevně v rukou paní Rothová. Taky ty její aranže mají v sobě něco jiného. Hudebně je ten bas klasičtější, zatímco Helenka když to píše, tak ten bas už je spíš kontrapunkt k těm dalším hlasům a není to to klasické improvizované basování, které by hrál člověk neznalý not.“⁶⁵

Podstatnou změnou je podle Terezy Rejškové to, že se každý ze členů Klezmerim za tu dobu, co se scházejí, dostal na vyšší technickou úroveň. Z tohoto důvodu už také soubor nemusí zkoušet tak často, jako to bylo běžné v jeho začátcích.

„Hodně se to změnilo spíš tím, že když jsme začínali, tak jsme do toho měli ten elán a hráli jsme hodně často a hlavně jsme v té době byli jediný. A také se to asi hodně proměnilo i v kvalitě, protože, jak jsme rostli, tak jsem se vyvíjeli a zlepšovali se na svých nástrojích i ve stylu.“⁶⁶

5.3. Členové

Kronika souboru Klezmerim, která je jediným dostupným zdrojem podrobných informací o působení souboru, uvádí členy působící ve skupině pouze v následujících letech. Jak můžeme pozorovat, mezi lety 1993 a 1996 se utvořila konečná sestava skupiny. Od této doby se objevuje při vystupování jen čas od času nějaký záskok, avšak stálí členové už se nemění.

První seskupení Klezmerim, rok **1991**: Rut Fraňková, Rebeka a Sára Mertovy, Eliáš Sidon, Ruben Lang a Tereza Rejšková - housle a Helena Rothová (provdaná Divecká) - klavír.

V roce **1992** se ve skupině sešli: Ruben Lang, Tereza a Alžběta Rejškovy - housle, Tamara Přečková, Martin Vyhnálek - kytara, Petr Jelínek - fagot, Martin Jelínek - horna, Helena Rothová (Divecká) - elektrický klavír.

V roce **1993** už se složení kapely velmi blížilo tomu současnému: Michal Kostíuk - klarinet, Ruben Lang a Tereza Rejšková - housle, Tamara Přečková a Martin Vyhnálek - kytara, Petr Jelínek - fagot, Helena Rothová (Divecká) - klavír.

⁶⁵ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁶⁶ Rozhovor s Terezou Rejškovou

V roce **1996** už dospělo složení členů do své konečné podoby: Michal Kostiuik - klarinet, Tereza Rejšková a Ruben Lang - housle, Helena Rothová (Divecká) - klavír, perkuse, Martin Vyhnálek - kytara a Tomáš Bedrník - fagot.

Rok **2002**: Helena Divecká - klavír, zpěv, perkuse, Tereza Rejšková - housle, Michal Kostiuik - klarinet, bass klarinet, soprán saxofon, perkuse, Ruben Lang - housle, kytara, Tomáš Bedrník - fagot, Martin Vyhnálek - kytara a speciální host: Petr Vacek - zpěv.

5.4. Důležité osobnosti

Zdá se, že jednou z nejdůležitějších osobností je Michal Kostiuik, který má podle Tomáše Bedrníka výborný klezmerový zvuk a zároveň vypracovanou techniku z Akademie múzických umění.

„...ale Michal se hodně posunul a myslím si, že Michal je nejlepší klezmer klarinetista u nás. On má tu techniku z té akademie a zároveň je jazzman a ten klezmerový zvuk má výborný. Já mám trochu srovnání, protože když Michal nemůže, tak k nám chodí jiní klarinetisti, jeho kamarádi, kteří jsou velmi známí a současní skladatelé pro ně třeba píšou skladby, oni dokážou zahrát všechno, ale v tom klezmeru je Michal bezkonkurenční.“⁶⁷

I Tereza Rejšková zmiňovala, že při vystupování si víceméně vyměňuje, aby se jich účastnil i Michal Kostiuik, protože on jediný to podle ní jediný umí.

„A také, když máme někde vystupovat, tak říkám Heleně, že bez Michala ani hrát nebudu, protože mi přijde, že on jediný má z nás klezmer styl a umí to tak hrát. Takže když hrajeme bez něj, tak to má mnohem nižší úroveň, a ty koncerty jsou i mnohem lepší zábava.“⁶⁸

Velmi zajímavá je také spolupráce souboru s Petrem Vackem. Ten začal také nejdříve zpívat v Mišpaše a posléze se přidal i ke Klezmerům. Píseň se učí jako hereckou roli, je dobrým bavičem - a to byla vždy jedna z hlavních úloh klezmer hudebníků.

„Co se týče té spolupráce s Petrem Vackem, když s námi zpívá, tak to je moc pěkný, protože on je herec a známý člověk a je to úžasný. On nezná ty jazyky, kterými zpívá, ale učí se to jako hereckou roli. To naproti tomu Miki Roth, to byla velká osobnost, věděl, o čem zpívá a mělo to zase jiné kouzlo.“⁶⁹

5.5. Vystupování Klezmerim

Z přehledu vystoupení skupiny Klezmerim je jasné, že z počátku skupina účinkovala poměrně zřídka. Pravidelná byla jejich vystoupení na pódiu ŽNO, až do roku 1999 se zde

⁶⁷ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁶⁸ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁶⁹ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

Klezmerim objevují jednou nebo dvakrát ročně. V letech 1995-1997 se objevovali také velmi často při zvláštních událostech, jako otevření základní školy GUR ARJE, loučení s izraelským velvyslancem, otevření midraši ve Vysoké synagoze, ve školce Ronalda Laudera. Klezmerim se objevovali také na různých svatbách.

Až do roku 1995 měli Klezmerim jedno nebo dvě koncertní vystoupení v Praze, tato situace se však mění v roce 1996, kdy bylo koncertů pět, následující rok šest a v roce 1998 a 1999 devět. Pak se počet zase snížil na pět (2000), v roce 2001 stoupl na sedm, od té doby se snižuje a v roce 2004 měli Klezmerim pouze tři koncerty v Praze.

Až do roku 1996 nemají Klezmerim v kronice zaznamenány žádné mimopražské koncerty (s výjimkou soutěže v Izraeli). V roce 1996 byli vystupovat mimo Prahu třikrát bez Mišpachy a jednou s ní. V roce 1997 měli pět mimopražských koncertů a jeden další s Mišpachou. Do roku 2000 se počet mimopražských vystoupení pohybuje mezi třemi a čtyřmi a v roce 2001 Klezmerim mimo Prahu neúčinkovali. V roce 2002 se vydali mimo Prahu třikrát a v roce 2003 šestkrát.

V počátcích své existence soubor účinkoval čas od času s Mišpachou. Od roku 1999 již vystoupení s Mišpachou nejsou zaznamenána. Do této doby s ní vystupoval dvakrát v roce 1993, třikrát v roce 1996, v roce 1997 s ní vystupoval v Německu a v roce 1998 v divadle Pod Palmovkou.

V roce 1994 natáčel soubor poprvé pro rozhlas. V roce 1995 a 1997 pro Českou televizi a v roce 1998 pro Českou televizi a TV NOVA. Poslední natáčení se konalo v roce 2000 pro Českou televizi.

Klezmerim natočili dvě alba (Yiddish Blues - 1996, A Nacht in Gan Eyd - 2002) a spolupracovali na albu Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hraje a zpívají chasidské a židovské lidové písně (1994).

5.6. Přehled akcí souboru Klezmerim

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Vystoupení s Mišpachou	Natáčení pro Tv a rozhlas	Natáčení CD a jejich prezentace
1991	Chanuka						
1992	Purim	červenec-Soutěž Izrael					
1993	21.6.-KEREN HAYESOD		29.9. Náměstí Míru		21.9. Atrium		
			11.10. Chmelnice		18.5. Krystal		
1994	10.3. B'NEI AKIVA		27.3.SAVOY-pesah			18.6. Rozhlas	
1995	17.-19.12. Chanuka	5.9. Jeruzalémská synagoga-pro skupinu Izraelců	19.9. Vernisáž Investiční banka			26.11. ČT-Lobkovický palác	
		4.10. loučení s izraelským velvyslancem Moše Jegarem					
1996	5.,11.12. Chanuka	17.3. Svatba	26.2. Atrium	13.-14.1. Frankfurt am Main	7.1. Kolín		23.-24.11. 1. CD
		17.11. Vysoká synagoga-otevření midraši	11.6. ROXY	10.3. Drážďany	20.1. Pražský hrad		
			21.6. Staroměstské náměstí	14.7. Boskovice	24.6. Atrium		
			29.8. Letenský zámek				
			5.10. Intercontinental				
1997	24.6.senioři	25.5. Svatba ve Staronové synagoze	20.1. Atrium	9.3. Mnichov	15.-17.2. Frankfurt-Münster	20.3. Nedělní ráno ČT	21.5. Atrium-prezentace CD

	9.7. Recepce	26.5. Otevření ZŠ GUR ARJE	26.3. VKC s Terne čhave	27.6. Kolín nad Rýnem			
	10.12. EASTLINE	25.6. Školka Ronalda Laudera	26.6. Veletržní palác	24.7. Cheb			
			3.9. Klausova synagoga	20.9. Ondřejov			
			30.10. VKC	21.9. Ústí nad Labem			
			19.11. VKC				

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Vystoupení s Mišpachou	Natáčení pro Tv a rozhlas	Natáčení CD a jejich prezentace
1998			18.3. Klausova synagoga				
	12.3. Purim		25.2. Atrium	10.11. Karlovy Vary	19.12. Divadlo Pod Palmovkou	10.2. TV NOVA	
	29.4. Bejt Praha		26.2. VKC	11.11. Trutnov		8. 6. ČT	
			11.3. Lucerna	3.12. Brno			
			13.5. Hotel Duo	6.12. Klánovice			
			15.6. ND Vinohrady				
			20.10. VKC				
			9.11. Brave Old World				
1999	1.3. Purim	28.2. Svatba Heleny Divecké	12.3. Eden	30.5. Kroměříž			
	14.11. Pro odbojáře	25.7. Svatba	23.5. Prague Interational Marathon	3.6. Mikulov			

	4.12. Chanuka		23.6. VKC	10.10. Hradec Králové			
	11.12. Rozlučka s Jaronem a Eliševou Ben-David		15.8. Rittergut				
			26.8. Celetná				
			4.9. Hidden Child				
			19.9. Mattoni maraton				
			13.10. Intercontinental				
			11.11. VKC				

Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Vystoupení s Mišpachou	Natáčení pro Tv a rozhlas	Natáčení CD a jejich prezentace
2000			26.3. Židovské muzeum	18.6. Mikulov		8.10. ČT 2 - Odjinud	
			21.5. Prague Interational Marathon	14.9. Jičín			
			25.10. Baráčnická rychta	28.9. Jablonec nad Nisou			
			9.11. KC Kaštan	2.11. Drážďany			
			13.11. ŽM				
2001			19.3. Lauderova škola				

			květen Prague Interational Marathon				
			7.6. Eden				
			17.6. Paměť				
			15.10. VKC				
			25.10. Kaštan				
			22.11. Diamond Center				
2002			24.4. Židovské muzeum	16.4. Karlovy Vary			28.-31.5. 2.CD
			9.5. VKC	30.5. Kladno			2.10.Prezentace CD-Libeňská synagoga
			17.6. Hot.el Zlatá hvězda	1.12. Karlovy Vary-Chanuka			
			25.6. Hotel Schweiger				
			10.8. Trojský zámek				
			8.12. Pro Spolek přátel Izraele				
Rok	Židovská náboženská obec	Významné události (vzpomínkové a slavnostní akce)	Koncerty	Mimopražská vystoupení	Vystoupení s Mišpachou	Natáčení pro Tv a rozhlas	Natáčení CD a jejich prezentace
2003	20.12. Chanuka		30.1. VKC	16.3. Liberec-Purim			
			30.3. Hidden Child	30.4. Kutná Hora			
			9.4. Klub NOD	8.6. Libčice			

			13.5. Atrium	21.9. Strakonice			
			21.12. CHABAD	20.10. Hradec Králové			
				30.10. Míšeň			
2004			26.2. VKC	20.5. Karlovy Vary			
			26.2. Čajovna Měsíční kočka				
			10.12. Kavárna Obratník prezentace knihy <i>Klezmeři</i>				

5.7. Vztah Klezmerim a ŽNO

V současné době mohou Klezmerim zkoušet v prostorách ŽNO, ale mnohem raději a častěji se schází u někoho doma.

„Zkoušeli jsme tam, oni nám vždy pomáhali, že nám dali prostor na zkoušení, teď už zkoušíme u někoho doma, když tedy je zkouška před vystoupením. Na ŽNO o nás ví, ale ty vztahy nejsou tak vřelý a patrný.“⁷⁰

Na pódiu ŽNO soubor vystupuje zadarmo, stejně jako Mišpacha, většinou se zde objevuje při oslavách svátků Purim nebo Chanuka. Tato vystoupení však nejsou mezi členy příliš oblíbená.

„Můžeme tam zkoušet a na oplátku hrajeme na svátky Židovské obce zadarmo, tím také dochází k tomu, že si toho posluchači moc neváží.“⁷¹

„V ŽNO jsem vlastně jenom já a Helena a kluci tam nejsou a nechtějí s ní mít nic společného. Já už tam taky hraju nerada, protože vím, že ty lidi už mě aspoň jednou slyšeli.“⁷²

Na jiných vystoupeních dostávají Klezmerim většinou honorář, o ten se dělí rovným dílem. Většinou vystoupení také domlouvá Helena Divecká, ostatní vystoupení jsou soukromé akce členů skupiny, za ty je odpovědný každý sám.

„Poslední dva tři koncerty, jeden jsem zajistil já, jeden Tereška, takže jsme taky chtěli, aby to nějak vypadalo, udělali jsme si tedy zkoušku.“⁷³

5.8. A jaké byly důvody některých současných členů pro začátek působení v souboru Klezmerim?

Tereza Rejšková začínala hledat v době vzniku skupiny Klezmerim svou identitu, chtěla se nějak přiblížit svému původu a přihlásit se k němu. Chtěla vstoupit do Židovské obce a nejsnazším způsobem, jak toho docílit, pro ni bylo začít zpívat v Mišpaše.

„...v těch devíti letech, jak znám ty malý děti kolem sebe, tak začínají ty děti, teda aspoň mi to tak přijde, řešit různý ty duchovní záležitosti a já jsem to taky začala řešit a chtěla jsem vstoupit do té židovské obce a tohle pro mě bylo to nejsnazší. Protože mám ráda hudbu a měla jsem jí ráda už tehdy a zpívala jsem odmala, takže to pro mě byla snadná cesta tam a hrozně se mi to tam

⁷⁰ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁷¹ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁷² Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁷³ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

líbilo a několik let jsem to brala hrozně vážně, no a pak jsem tam přestala chodit, v podstatě nějak potom, co umřela Hanka.“⁷⁴

Když pak vznikala skupina Klezmerim, přidala se, byla mladá a uměla hrát na housle.

Pro Tomáše Bedrníka byl příchod do skupiny trochu odlišný, jelikož je křesťan. Nejprve ve skupině pouze zaskakoval, a pak už v ní zůstal.

„Začal jsem tam hrát, když jsem byl asi ve třetáku na konzervatoři, takže asi v 93. To jsem s nimi hrál jen jako záskok, pozval mě tam klarinetista Michal KostiuK, který byl můj spolužák, protože jejich fagotista jel do Izraele. Pak se na chvíli vrátil a pak už nějak hraní na fagot nechal, takže jsem se tam zabydlel já a hrál jsem s nimi, absolvoval jsem s nimi asi dva tři koncerty, pak asi rok nic a potom jsem s nimi hrál až do konce mého studia na konzervatoři. Pak jsem šel na civilku v 95. a na podzim jsem natáčeli první cédéčko. To byl asi takový první vrchol té kapely.“⁷⁵

Poprvé se setkal s židovskou hudbou v kostele Českobratrské církve evangelické v Bráníku, kde vystupovala Mišpacha.

„S Mišpachou jsem se ale setkal už těsně po revoluci, jako posluchač, a vůbec jsem nevěděl, o co půjde. To byl koncert Mišpachy, který se konal v evangelickém kostele Českobratrské církve evangelické v Bráníku, a protože já do tohoto kostela chodím a už tenkrát jsem tam chodil, tak jsem tam Mišpachu slyšel. Tenkrát je ještě doprovázel Vláda Merta na kytaru. A protože to bylo v takové té porevoluční ekumenické době, tak mě to hrozně vzalo, nejen kvůli té době, ale i kvůli té hudbě.“⁷⁶

Jak jsme mohli zjistit z kapitoly o Mišpaše, Michal KostiuK, Ruben Lang, Martin Vyhnálek a samozřejmě také Helena Divecká chodili nejdřív do Mišpachy. Helena Divecká měla pro vstup do skupiny ještě další důvod: Klezmerim založila její matka a také je do roku 1997 vedla. Po její smrti se vedoucí souboru stala právě Helena Divecká, která jej vede dodnes, shání většinu písní a také je kontaktní osobou Klezmerim.

⁷⁴ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁷⁵ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁷⁶ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

5.9. Židovství a Klezmerim

Duchovní stránku hudby, kterou kapela hraje, vnímá každý její člen jinak. Skupině nejde a priori o propagaci judaismu⁷⁷, ale na druhou stranu se snaží posluchačům židovskou kulturu přiblížit už například tím, že při vystoupeních vypráví příběhy ze židovského života, podobně jako jejich „mateřský“ soubor Mišpacha.

„Nejde nám rozhodně o propagaci judaismu. Nejvíc to duchovno prožívám, když tahle kapela, která má za vedoucí praktikujícího judaistu v té Helence, přijme pozvání nějakých křesťanů. Samozřejmě, že co se týče nějakých těch pietních aktů, tak to je taky hodně působivé.“⁷⁸

„Každý k tomu má dost jiný vztah. To duchovno tam třeba nějak nemusí být, já to třeba vnímám jen u jednotlivých, konkrétních skladeb.“

„... někdy třeba uvádíme různé příběhy. I se snažíme přiblížit židovský život, ale daleko míň než třeba Mišpacha, protože to, co hrajeme nemá tak duchovní náplň.“⁷⁹

Mnohem důležitější podle nich je, kde vystupují, než co hrají. Samotné akce, na které jsou pozváni, třeba nějakým způsobem židovství propagují, a členové tento fakt vnímají jistě velmi citlivě, protože si chtě nechtě musí ujasnit, kým vlastně jsou.

„Faktem tak je, že hodně často hrajeme na akcích, které samy o sobě prezentují židovství. Není to třeba jednou skladbou, jak hrajeme, ale spíš, kde hrajem a u jaké příležitosti.“⁸⁰

Helena Divecká se snaží v souboru udržet židovskou linii. Nesnaží se soubor za každou cenu dostat do širšího povědomí všech lidí, ale spíše jí jde o rozšíření v židovských kruzích.

„Většinou něco židovského ve své rodině má, protože jaksi ono tím, že je to židovská hudba, tak ono to jsou vlastně dvě hodně, zvláště u nás v Čechách, vlastně oddělené linie, a já spíše jdu po té židovské linii, takže proto třeba nemáme tolik kontaktů přes ty hudební nakladatelství, pořadatele a tak. Spíše jsme navázáni na tu židovskou obec, takže vlastně i členy do té kapely i já i dřív maminka vybírala spíš přes tu židovskou obec. Takže všechno jsou to lidé, které ta hudba nějakým způsobem oslovuje, ale oslovuje je v tom to židovské na té hudbě.“⁸¹

⁷⁷ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁷⁸ Rozhovor s Tomášem Bedrníkem

⁷⁹ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁸⁰ Rozhovor s Terezou Rejškovou

⁸¹ Rozhovor s Helenou Diveckou – pořad Jak se vám líbí

6. Srovnání úprav písní Hany Rothové a Heleny Divecké

Srovnávané písně můžeme slyšet na přiloženém hudebním CD (Příloha I).

6.1. Mišpacha

Pro srovnání úprav písní jsem vybrala píseň **Vesamachta** (Příloha III a IV), kterou upravovala Hana Rothová i její dcera, píseň vyšla v podání Mišpachy dvakrát nejdříve v roce 1991 a podruhé v roce 2003.

V úpravě Hany Rothové začíná píseň instrumentální předehrou, následuje pěvecké sólo, které sbor opakuje v unisonu, pak se sbor dělí na dvě části a zaznívá dvojhlas, který postupuje v terciích. Druhá část písně začíná echem (dva ženské hlasy a mužský hlas) a v předposledním taktu se hlasy setkávají. Doprovod písně jsou elektrické varhany, kytara, housle. Jeden z nástrojů vždy hraje stejný part jako zpěv.

V podání Heleny Divecké začíná píseň rovněž instrumentální předehrou (akordeon), sbor nastupuje v unisonu, pouze ženy, v další části se přidávají muži, nejprve se s ženami střídají a následně se přidávají a všichni zpívají v unisonu. Při opakování celé skladby se v první části sbor dělí na soprány a alty, každý hlas má jiný rytmus, dva takty drží alty stejný tón a další dva takty mají stoupající melodii proti sopránovým hlasům a sejdou se na stejném tónu. Tento postup se opakuje v celé první části, následuje instrumentální mezihra, která v podstatě nahrazuje zpěv střední části. V závěru písně se opakuje první část. Alty zpívají svůj part, mužské hlasy se přidávají k partu sopránů a nejvyšší soprány (asi dva hlasy) zpívají nově se objevující part, který má odlišný rytmus od ostatních. Všechny hlasy se v posledním taktu setkávají na stejném tónu.

Na první poslech je znát, že úprava v podání Heleny Divecké je složitější v otázce textury, ale i obtížnější jak pro zpěv, tak v doprovodu.

Dalšími ukázkami jsou písně **Simen Tov** (1994) v úpravě Hany Rothové a **Jom tov lanu** (2003) v úpravě Heleny Divecké.

Píseň **Simen tov** (Příloha II) začíná instrumentální předehrou (housle a kytara), přidává se sbor ve dvojhlasu, který opět postupuje v terciích (až na jednu výjimku, kdy se hlasy nachází ve vzdálenosti kvinty).

Jom tov lanu (Příloha V) začíná předehrou akordeonu a přidává se dívčí hlas, který zazpívá první frázi, tu pak opakuje celý sbor, rozdělený na soprány a alty, sólo zazpívá ještě jednu krátkou frázi, a pak se přidávají muži a posléze celý sbor. V mezihře se k akordeonu přidává dívčí hlas zpívající na vokál. Po mezihře začíná zpívat celý sbor v dvojhlasu a přidává se tleskání. V druhé části se přidává vysoký soprán zpívající melodii na vokál odlišnou od ostatních hlasů.

6.2. Klezmerim

Různé úpravy písní bychom mohli nalézt i na albech **Klezmerim**. Pro ilustraci jsem vybrala písně **If I Were A Rich Man** (1994 - úprava Hany Rothové) a **Araber tantz** (2002 – úprava Heleny Divecké), na kterých je možné slyšet i vývoj hudebníků. V druhé jmenované písni je znát mnohem větší jistota, lehkost a nadhled.

Píseň **If I Were a Rich Man** je v čtyřdobém taktu, začíná předehrou, první dva takty hraje klavír a kytara basový doprovod založený na střídání tóniky a dominanty na lichých dobách taktu, ve třetím a čtvrtém taktu se přidává fagot, který má stejný part. Klavír a kytara dotváří harmonie hraním dvojjzvuků na sudé doby. V pátém taktu se přidává klarinet hrající hlavní melodii a housle, které hrají druhý hlas. Basový doprovod je stále v pravidelném rytmu a pohybuje se na další tóny, které dotvářejí harmonii celé písně. První sloka se opakuje, při druhé verzi je ukončena tónikou (v první dominantou) a následuje zpomalení a přechod k refrénu. V refrénu hraje nadále klarinet první hlas, housle hlas druhý a ostatní nástroje doprovod. Refrén se opakuje a podruhé se na konci zpomaluje a píseň se začíná hrát od začátku (mimo předehru), následuje refrén a opět melodie první sloky s repeticí, po které následuje zrychlení (ze 140 na 200) a klarinet drží tón s trylkem a housle zahrají pozměněnou melodii hlavního tématu a celá píseň končí na tónice.

Araber tantz je také v čtyřdobém taktu a začíná klarinetovým sólem, ke kterému se přidává jako doprovod kytara. Klarinet hraje tlumeně a hudba se na okamžik ztiší, aby mohla začít znovu s větší intenzitou, ke klarinetu a kytarě se přidávají housle, které nehrají druhý hlas pouze doplňující klarinet, ale v určitých okamžicích dokonce přebírají hlavní melodii. Také v druhé části slyšíme fagot, hraje basový doprovod, ale není to pravidelné hraní basových tónů, jak jsme mohli slyšet v první ukázce, ale má často tečkovaný rytmus. Skladba se postupně zrychluje až dospěje ke svému závěru. Setkáváme se v ní s *agodikou* (pohybová vláčnost, určuje ji sám interpret).

Jako další ukázkou jsem zvolila píseň **Bei mir bist du schein**. Tuto píseň upravoval Michal Kostiuk a Klezmerim ji nahráli v roce 1994 a znovu v roce 2002.

Na první nahrávce začíná klarinet, který doprovází kytara hraním rozložených akordů. Po předehře se zrychluje tempo a přidávají se housle, které hrají druhý hlas ke klarinetu, fagot, který hraje basový part a klavír, který dotváří pomocí akordů harmonii. Předehra je ve volném tempu a celá skladba je pak zhruba v tempu 126. Sloka skladby se opakuje, pak následuje dvakrát refrén a po ní celá skladba (i s repeticemi) a je ukončena tónikou.

Na druhé nahrávce začíná skladba opět klarinetovým sólem, které však doprovází klavír. Pak se přidávají housle a fagot, společně zahrají první sloku a refrén a při dalším opakování se přidává zpěv (Petr Vacek), který zpívá stejnou melodii, kterou hraje ve slokách klarinet. Klarinet se v této sloce odmlčí, ale při refrénu se přidává ke zpěvu Petra Vacka. Housle, klavír a fagot hrají stále stejné party a ty se příliš neliší od dřívějšího provedení. Celá skladba pak opět končí tónikou. Předehra je ve volném tempu a skladba je zhruba v tempu 132.

Zpěv Petra Vacka můžeme srovnat se zpěvem Mikiho Rotha, který slyšíme v poslední ukázce v písni *Zvei Brídr*. Oba dva zpěváci jsou velmi odlišní, Miki Roth zpíval píseň, které znal ze svého dětství a byly s ním spjaty, zatímco Petr Vacek se je musí učit za účelem vystupování, přesto je při jejich zpěvu velmi přesvědčivý a hudebníci k němu mají v tomto ohledu velmi kladný vztah (viz kapitola 5.4.).

7. Závěr

Na počátku této práce jsem si položila některé otázky: Jaká byla historie obou souborů, jaký vztah k nim mají jejich členové a také jaký vztah mají k lidové hudbě Židů. Tyto otázky byly postupně zodpovězeny v předchozích kapitolách, přesto by si zasloužily stručně zrekapitulovat.

Soubor Mišpacha byl založen v 70.letech, v době, kdy se lidé nemohli příliš svobodně projevovat, protože většina aktivit byla pod drobnohledem vládnoucí strany. Někteří lidé ztráceli bezdůvodně práci a logicky si pak vyhledávali činnosti, které by je nějak zabavily. Podobně to bylo i se založením souboru Mišpacha. Hanu Rothovou právě vyhodili z práce, a tak spolu se svou sestrou přemýšlela nad další smysluplnou náplní svého života. Vzhledem k odbornému zaměření bylo celkem logickým krokem obrácení pozornosti k lidovým písním Židů. A tak spolu s několika známými s podobnými zájmy vytvořili pěvecký sbor, který se stal základem pozdější Mišpachy. Soubor přežil do roku 1989 v ústraní, zkoušky se konaly většinou u Rothových doma. Po tomto zlomovém roce začal více vystupovat a více se dostával do povědomí lidí. To jsme také mohli zjistit z přehledu vystupování. Mišpacha natočila v devadesátých letech dvě alba a účinkuje i mimo Českou republiku, a také čas od času v televizních pořadech.

Na konci devadesátých let prožil soubor dvě zásadní ztráty: zemřela jeho vedoucí Hana Rothová a později také její muž Miki Roth. Nastává tak nové období souboru, kdy se vedení ujímá jejich dcera Helena Divecká, která zároveň se také stará o úpravy písní a o zajišťování koncertů. Podle členů jsou její úpravy hodně odlišné od úprav Hany Rothové; v tom vidí jeden z největších zlomů v působení souboru. Helena Divecká vede Mišpachu dodnes a v roce 2003 s ní natočila v pořadí třetí CD. Po roce 1989 se také změnil vztah některých členů k Mišpache, už neměli takový pocit, že musí střežit lidové písně Židů,

jelikož se nemusely nadále zpívat v tajnosti. Členové se také mohli začít věnovat oborům, které vystudovali, ale před rokem 1989 se v nich nemohli uplatnit, proto někteří odešli a členská základna se začala obměňovat. Objevovaly se také nové možnosti a lidé je začali využívat. Mišpacha přestala být jediným místem, kde se mohli nějakým způsobem realizovat. Na počátku působení souboru také šlo spíše o rodinné zpívání, ke kterému byli přizváni blízcí známí. Dnes zůstalo z původního osazenstva sboru jen malé množství osob a nenalezneme zde tolik příbuzenských vazeb. Členové, kteří působí v souboru již dlouhou dobu, zde setrvávají kvůli svému osobnímu vztahu k souboru, ale také z určité setrvačnosti. Nové členy si vedoucí souboru vybírá podle jejich zájmu o lidovou hudbu Židů a také podle židovského původu. Podle jejich slov musí mít nový člen opravdový zájem o zpěv těchto písní, protože jinak z působení v souboru nemá žádné výhody.

Soubor dnes působí s malými přestávkami přes třicet let, stále koncertuje několikrát ročně a posluchačský zájem o něj neupadá. Při svých vystoupeních se snaží přiblížit židovskou kulturu, ať už písněmi nebo také vyprávěním židovských - nejčastěji chasidských - příběhů.

Soubor Klezmerim vznikl z nadaných dětí Mišpachy. Hana Rothová se rozhodla, že oživí oslavy svátků Chanuka a Purim na ŽNO a sestavila skupinku malých instrumentalistů, soubor, inspirovaný tradičními židovskými lidovými muzikanty. Nejdříve vystupovali společně s Mišpachou, ale postupem času si vydobyli poměrně pevné postavení a začali koncertovat sami a často. Soubor vedla v počátcích také Hana Rothová, upravovala pro něj písně a zařizovala vystoupení. Poměrně brzo se jej ujala Helena Divecká, která v něm sama účinkovala.

Na konci devadesátých let soubor vystupoval poměrně často, převažovaly koncerty v Praze, ale i mimo ni, nechyběla však natáčení pro rozhlas a televizi nebo účinkování při svatbách.

Na přelomu tisíciletí se aktivita souboru utlumila a od té doby vystupuje pouze párkrát do roka. Důvodem, který členové uvádějí, jsou jiné zájmy, ale také se z nich stali dospělí lidé, starající se o své vlastní rodiny. Od roku 1996 se složení souboru nemění, skupina je sehraná a téměř nezkouší, pouze se schází před vystoupením. Soubor Klezmerim natočil za dobu své existence dvě hudební alba a spolupracoval na v pořadí druhém CD Mišpachy.

Členové mají k souboru osobní vztah a jejich setkávání jim činí potěšení, což je jistě velmi důležité pro zdárný průběh koncertu. Také přemýšlí o tom, zda soubor udržovat při životě a nebo jeho činnost ukončit, ale jejich přátelské vztahy je vždy přesvědčí o tom, že je třeba soubor uchovat. Jedním z dalších faktorů, který má na toto rozhodnutí vliv, je časová nenáročnost souboru, která vyplývá z sehranosti členů, a tedy z prakticky nulových nároků na zkoušení.

Hudbě Židů se většina z nich věnuje i mimo vystoupení souboru. Kromě Tomáše Bedrníka mají také všichni nějaké židovské kořeny. Čas od času zazní na koncertě nějaký příběh, přibližující židovskou kulturu, ale o propagandu jim rozhodně nejde. Jak však vyplynulo z rozhovorů, v současné době jim jde spíše o setkání s přáteli, než o cokoli jiného.

Oba dva soubory se zakládají na vztahu členů k lidovým písním Židů, také na přátelských vztazích mezi členy a na určitém odkazu dalším generacím. Jsou v povědomí lidí, ať už je to kvůli hudbě, kterou interpretují, nebo kvůli své historii či kvůli svým členům. Mají svou pevnou pozici v současném kulturním životě, přestože nyní nevystupují tak často jako dříve.

Použitá literatura

1. BRANBERGER, Jan 1904: *O hudbě židů*. Praha: Spolek českých akademiků - židů.
2. BONDYOVÁ, Ruth ..., BERGEROVÁ, Natalia (red.) 1992: *Na křižovatce kultur: historie československých židů*. Praha: Mladá fronta.
3. COHEN, Judith 1994: „Jüdische Musik“, In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik, Teil 4*. Kassel : Bärenreiter.
4. LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J. 1998: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha: Scriptorium.
5. NULMAN, Macy 1975: *Concise Encyclopedia of Jewish Music*. New York: McGraw-Hill Book Co.
6. OTTENS, Rita, RUBIN, Joel 2003: *Klezmeři*. Praha: H&H Vyšehradská, s.r.o.
7. PĚKNÝ, Tomáš 2001: *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer.
8. ROTHMÜLLER, Aron Marko 1951: *Die Musik der Juden*. Zürich: PAN-VERLAG.
9. SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina 1992: *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: SPN.
10. GERSON-KIWI, E., HOFMAN, S., KATZ, I.J. 1980: „Jewish music - secular“, In: *The new Grove dictionary of music and musicians*. London: Macmillan; Washington: Grove's Dictionaries of Music; Hong Kong: Peninsula Publishers.
11. SHILOAH, Amnon 1992: *Jewish Music Traditions*. Detroit: Wayne State University Press.
12. ZENKL, Luděk 2003: *ABC hudební nauky*. Praha: Editio Bärenreiter.
13. Bakalářská práce FHS UK: SEIDLOVÁ, V. 2003: *Synagogální kantor Ladislav Blum*.

Použité prameny

1. Kronika souboru Mišpacha
2. Kronika souboru Klezmerim
3. Rozhovor s Helenou-Ester Diveckou 1 (Praha, 15. 12. 2004)
4. Rozhovor s Helenou-Ester Diveckou 2 (Praha, 11. 3. 2005)
5. Rozhovor s Helenou-Ester Diveckou v pořadu Jak se vám líbí o Mišpaše
6. Rozhovor s Helenou-Ester Diveckou v pořadu Jak se vám líbí o Klezmerim
7. Rozhovor s Helenou Klímovou (Praha, 8.8. 2005)
8. Rozhovor s Annou Sterecovou (Praha, 30.8. 2005)
9. Rozhovor s Terezou Rejškovou (Praha, 31.10. 2005)
10. Rozhovor s Tomášem Bedrníkem (Praha, 4.11. 2005)
11. Rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými (Praha, 29. 4. 2005)
12. www.music.taxoft.cz/mispacha
13. www.music.taxoft.cz/klezmerim
14. Booklet CD Mišpacha zpívá chasidské a židovské lidové písně (natočeno 17. 3. 1991 ve studiu Vladimíra Mertý Na kocourkách)
15. Booklet CD Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně (natočeno 18. a 19. 6. 1994 ve Studiu I Českého rozhlasu Praha)
16. Booklet CD Mišpacha III., židovské sváteční písně (nahráno v prosinci 2003 v budově Židovské obce v Praze)
17. Booklet CD Prague Klezmerim: A Nacht in Gan Eydin (nahráno v dubnu a červnu 2002 ve studiu Tónika v Praze)
18. Booklet CD Prague Klezmerim: Yiddish Blues (natočeno 23. a 24. 11. 1996 ve studiu Českého rozhlasu Praha)
19. Mišpacha Zpěvník židovských písní 1. díl (sestavila a vlastním nákladem vydala Helena Divecká v roce 2002)
20. Mišpacha Zpěvník židovských písní 2. díl - židovské svátky (sestavila Helena-Ester Divecká v roce 2004)

Příloha I - Seznam skladeb na hudebním CD

1. **Mišpacha:** *Simen tov* - lidový popěvek, arr. Hana Rothová (Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně - natočeno 18. a 19. 6. 1994 ve Studiu I Českého rozhlasu Praha)
2. **Mišpacha:** *V'samachta* - z modlitby pro svátek Sukkot - hudba: Rabbi S. Eliahu, arr. Hana Rothová (Mišpacha zpívá chasidské a židovské lidové písně - natočeno 17. 3. 1991 ve studiu Vladimíra Mertvy Na kocourkách)
3. **Mišpacha:** *Vesamachta* - Deuteronomium 16:14-15, hudba tradiční, arr. Helena-Ester Divecká (Mišpacha III., židovské sváteční písně - nahráno v prosinci 2003 v budově Židovské obce v Praze)
4. **Mišpacha:** *Jom tov lanu* - arr. Helena-Ester Divecká (Mišpacha III., židovské sváteční písně - nahráno v prosinci 2003 v budově Židovské obce v Praze)
5. **Klezmerim:** *If I Were A Rich Man* - G. Bok, arr. Hana Rothová (Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně - natočeno 18. a 19. 6. 1994 ve Studiu I Českého rozhlasu Praha)
6. **Klezmerim:** *Bei mir bist du schein* - S. Sekunda, arr. Michal Kostiuik (Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hrají a zpívají chasidské a židovské lidové písně - natočeno 18. a 19. 6. 1994 ve Studiu I Českého rozhlasu Praha)
7. **Klezmerim:** *Bei mir bist du schein* - S. Sekunda, arr. Michal Kostiuik (Prague Klezmerim: A Nacht in Gan Eyd - nahráno v dubnu a červnu 2002 ve studiu Tónika v Praze)
8. **Klezmerim:** *Araber tantz* - trad., arr. Helena-Ester Divecká (Prague Klezmerim: A Nacht in Gan Eyd - nahráno v dubnu a červnu 2002 ve studiu Tónika v Praze)

9. **Miki Roth:** *Zvei brídr* - anonym, arr. Hana Rothová
(Mišpacha II, Klezmerim, Miki Roth hraje a zpívají
chasidské a židovské lidové písně - natočeno 18. a 19. 6.
1994 ve Studiu I Českého rozhlasu Praha)

SIMEN TOV

Si- men tov u- ma- zl tov, si- men tov u- ma- zl tov

si- men tov u- ma- zl tov je- he la- a- nu je- he la- a- nu

je- he la- nu je- he la- nu je- he la- nu je- he la- nu

je- he la- nu je- he la- nu al kol Jis- ro- el o- o-

men, al kol Ji- sro- el o- o- men.

Nechť je tato událost dobrým znamením
a přinese hodně štěstí nám všem a celému Izraeli!

סימן טוב ומזל טוב יהא לנו,
על כל ישראל אמן.

VESAMACHTA I.

Deuteronomium 16:14-15

arr. Hana Rothová

A7 Dm A7 Dm A7

Dm Gm Dm Gm A7 Dm

Dm Gm C7 F Dm G 1. C7 F

2. A7 Dm Am Dm

Am A-

Dm A7 1. Dm 2. Dm

Ve- sa- ma- ach- ta be- e- cha- ge- e- cha, ve- ha- ji- i- ta ach sa- me- ach.
 Ve- sa- mach- ta be- cha- ge- cha, ve- ha- ji- i- ta ach sa- me- e- ach.
 ach sa- me- e- ach. A- a- a- ve- sa- mach- ta be- cha- ge- -
 cha. A- a- a-
 ve- ha- ji- ta ach sa- me- - -ach, sa- me- ach. -ach.

Raduj se o svátku a vesel se!

ושמחת בחגך והיית אך שמח

VESMACHTA II.

Deuteronomium 16:14–15

arr. Helena-Ester Divecká

Cm C7 Fm Bb
Ve-sa-mach-ta be-cha-ge-cha ve-ha-ji-ta ach sa-me-e-ach, ve-sa-mach-ta

Bb7 Eb Fm Cm Fm
be-cha-ge-cha ve-ha-ji-ta ach sa-me-e-ach. Laj laj laj...

1. Cm G Cm 2. Cm G Cm Eb
1. Eb 2. G Cm

Raduj se o svátku a vesel se!

ושמחת בחגך והיית אך שמח

JOM TOV LANU

arr. Helena-Ester Divecká

Dm Gm A Dm Gm A Dm

Jom tov la-nu chag Pu-rim hu chag ga-do-ol ja-chad ku-la-nu ne-ce-a be-ma-chol.

Am Dm E Am Am Dm

Bera-a šan nar-iš be-kol raš raš nis-to-ve-va! Chag Pu-rim hu chag ga-dol

E A Dm Gm A Dm

raš raš nis-to-ve-va. Raš raš raš raš, chag Pu-rim hu chag ga-do-ol

Gm A Dm

ja-chad ku-la-nu ne-ce-a be-ma-chol.

Purim je náš velký svátek,
všichni musíme tancovat
a chrastit řehtačkami RAŠ RAŠ RAŠ.

יום טוב לנו חג פורים הוא חג גדול
יחד כולנו נצאה במחול
ברעשן נרעיש בקול רש רש נסתובבה
חג פורים הוא חג גדול רש רש נסתובבה
רש רש רש חג פורים הוא חג גדול
יחד כולנו נצאה במחול

Příloha VI - foto Mišpacha v začátcích

Příloha VII - foto Mišpacha v současnosti

Příloha VIII - Zřizovatelská dohoda Mišpachy

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ SPOLEČNOST
Psychiatrická spol.
SEKCE PSYCHOTERAPEUTICKÁ
128 00 Praha 2, Apolinářská 4
tel. 201470 202 717

Zřizovatelská dohoda

mezi Psychoterapeutickou sekcí České lékařské společnosti JEP
a hudebním souborem ZUČ "Mišpacha" /rodina/

- 1/ Psychoterapeutická sekce ČLS JEP stává se tímto zřizovatelem pro nahoře uvedený hudební soubor.
- 2/ Soubor se tímto zavazuje pro zřizovatele podle jeho přání uspořádat hudební vystoupení ze svého repertoáru.
- 3/ Z této dohody nevyplývají pro žádnou ze stran žádné hmotné závazky.

V Praze dne 5. V. 1989.

za soubor

Hana Rollová
Marie Buchař
Melissa Káimová
L. J. J. J.

za sekci

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ SPOLEČNOST
Psychiatrická společnost
SEKCE PSYCHOTERAPEUTICKÁ

Příloha IX - rozhovor s Helenou Diveckou 1 (Praha, 15. 12. 2004)

Jaký význam pro Vás soubor Mišpacha má? Jaký vztah k souboru máte?

Mišpacha je pro mne velice důležitá. Nejen proto, že ji založila moje maminka. Když jsem byla rok v Izraeli, kde se mi velmi líbilo a mnoho jsem se zde naučila, nejvíce se mi stýskalo po Mišpaše. Bylo velice příjemné se do Mišpachy vrátit, vždy když se člověk vrací, tak to není úplně ke všemu, spíše se to dá brát v geografických souvislostech a Mišpacha byla jednou z věcí, ke které jsem se doopravdy vrátila. Samozřejmě to také souvisí s tím, že ji dělala moje maminka.

Mišpacha je totiž více než jen skupina lidí, kteří se jednou týdně schází. Všechno se týká všech, děti některého z členů jsou dětmi všech, když se někdo vdává, tak na svatbu jdeme všichni. Mišpacha je doopravdy rodina, není to pouhý název.

Když to vezmu zcela sobecky, pak pro mne Mišpacha představuje také určité sebeuplatnění a seberealizaci. Víím, že to nedělám špatně, lidi do sboru stále chodí a baví je to. To mi také dodává energii, cítím, že to vše má cenu.

Berete Mišpachu také za jakýsi způsob představování nebo propagace židovství?

Jen velmi omezeně. Židovství je především náboženství, ale i každodenní život, rodina, do jisté míry jazyk, etnická příslušnost, modlitba. Proto také při našich vystoupeních čteme chasidské příběhy, abychom nepřinášeli lidem jen kulturně-estetický zážitek, ale i něco víc. I velice krátké modlitby nebo obzvláště žalmy potřebují výklad. Tyto texty jsou těžké na chápání. Tóry existují také dvě, psaná a ústní,

která už je také často napsaná a podává vysvětlení k Tóře psané. Při modlitbách proniká hudba nějakým způsobem do člověka, ale bez výkladu.

Nemyslím si, že bychom někomu otevírali dveře někam do jiného světa. Ale pro každého je příjemnější si něco zapamatovat, když už to někde slyšel. Tak třeba lidé přijdou do synagogy a poznají zde něco, co už slyšeli od nás.

Kolik stálých členů soubor má? A mají všichni židovské kořeny?

Asi 15.

Já to ani o všech nevím, je to trochu nepříjemné se na to ptát. Myslím si, že třeba Petr Vacek asi nemá.

Ale já chci, aby Mišpacha zůstala židovským sborem, takže si lidi vybírám podle toho jestli židovské kořeny ve svých rodinách mají. Když někdo jen hezky zpívá a to, co zpíváme se mu líbí, ale nemá židovské zázemí, pak ho do souboru nepřijmu.

Je vybírán nějaký členský poplatek?

Ne. Mišpacha je vedená jako spolek pod Obcí, jsme tedy trochu obcí dotování. Třeba si teď chceme koupit kombo, tak na něj asi dostaneme, proto také pro Obec zpíváme zadarmo.

Jak dáváte dohromady repertoár souboru? Jak ho obměňujete? Kdy přestáváte určité skladby zpívat?

Celý repertoár dávám dohromady já sama. Většinu skladeb jsem zdělila po mamince, ještě jsem ani všechny její písně nevyčerpala. Také když se mi někde něco líbí, tak se s těmi interprety domluví a přijdu si danou věc zapsat. Také čerpám ze zahraničních nahrávek a zpěvníků. V cizině toho asi seženu nejvíce, bohužel jsem ale ještě nesehnala dost písní třeba k jednomu svátku, když zpíváme k nějakému svátku na obci, tak

je to kombinováno s něčím, takže zhruba pět písni stačí. Písně z repertoáru nikdy úplně neodstraňuju, jen třeba nějakou věc přestaneme na nějaký čas zpívat. Ale na koncertech se zpívají i velmi staré věci.

Dostáváte nabídky na koncerty? Nebo se konají spíše z Vaší iniciativy?

Čekám až mi někdo zavolá.

Dostáváte za vystoupení nějaký honorář?

Ano, ale je to spíše symbolické, protože zpěváků je hodně a na to jak často zkoušíme, tak docela málo vystupujeme. Nikdo to nedělá proto, aby se uživil, protože by to ani nešlo. Připravujeme novou desku, tak proto třeba teď tolik zkoušíme, jinak bychom mohli mít jen pár zkoušek před vystoupením.

Příloha X - rozhovor s Helenou Diveckou 2 (Praha, 11. 3. 2005)

Proč zpíváte chasidské písně?

No tak, já trošku nejsem moc oprávněná na to odpovídat, protože to zavedla maminka, já v tom jenom pokračuju, ale tipuju si, že, je to něco, že tady bylo to čtyřicetileté vakuum, v židovské kultuře a jednak spousta lidí po válce, myslím, že jenom z těch co přežili, tak spousta z nich odjela po válce a další odjeli po osmašedesátém roce, tady zbylo vlastně strašně málo lidí a obec byla vlastně téměř neaktivní, konaly se bohoslužby v sobotu, vlastně nic jiného, ti co tady zbyli, se hodně brali do smíšených sňatků a děti nechtěli vlastně v tom židovství moc vychovávat, chtěli se toho zbavit, takže spousta lidí, co se narodili po válce, jsou tímhle vychovaní, vlastně tím komunistickým nihilismem, nebo jak bych to nazvala a přitom přesto někde uvnitř v těch lidech někde něco bylo nebo je a nějakým způsobem ta hudba je něco hlubokýho, je to něco, včera zrovna mi říkala nějaká kamarádka, že když byla malá, že jí nevychovali vůbec v židovství, ale že vždycky k tomu cítila nějakou náklonnost nebo něco takovýho, jako iracionálního, něco, co člověk neví, proč to tak je a ta hudba byla jako, se k tomu nějakým způsobem dostává, jednodušejc než, když člověk nic nechte, nic neví, tak ta hudba do člověka nějak pronikne a myslím si, že takhle nějak to začalo, myslím si, že maminka si vzala tatínka, ten uměl krásně zpívat, tak asi možná to byl ten impuls, ona chodila do vysokoškolského uměleckého sboru a tam, odtud znala pár holek, vysokoškolaček, který se takhle znaly a založily tu Mišpachu, včetně teda maminčiný sestry, vlastně proto se to potom nazvalo Mišpacha, protože to vzniklo vlastně jako rodinný zpívání, plus pár přátel, ale asi neumím odpovědět na otázku proč, protože to asi nejde, to se nedá do

slov dát, prostě cítila, že je to něco, co má udělat, tak to udělala, navíc to původně bylo, že jsme si zpívali doma, vlastně ty písničky upravovala a už to byly ty úpravy, co zpíváme dodneška u těch starších písniček, ale bylo to jenom takový, že jsme si prostě nějakým způsobem tu hudbu zpívali, teda oni, já jsem byla maličká a vždycky mě to štvalo, když to říkali, že to nesmím zpívat.

Když jedete někam do zahraničí na zájezd, kdo vás tam zve?

S Mišpachou jezdíme málo, spíš jezdíme s Klezmerama, byli jsme v roce devadesát, to bylo v takovém tom nadšení porevolučním byl v Izraeli, v Izraeli existuje společnost, která se jmenuje Jednota ... nebo Unie lidí, kteří odešli z Československa nebo něco takového, tak se to nějak jmenuje, v přibližném překladu a ta zorganizovala v roce devadesát celosvětový setkání československých židů, z celého světa, kteří už dneska žijou v celém světě a byl pozvaný i prezident Havel, tehdejší a Mišpacha tam byla taky pozvaná, takže tam jsme zpívali, já už si to moc nepamatuju, je to hodně dávno, ale vím, že jsme tam byli spolu s Havlem a udělali nám tam zájezd po celém Izraeli, takže to byla speciální akce, která se konala vlastně jednorázově. Potom byla Mišpacha několikrát v Německu, hlavně v Drážďanech, myslím, tak to jsou většinou, nějakí pořadatelé nějakých kulturních domů, kdo nás zve. Drážďany jsou takový hodně kulturní město, takže tam i s těma Klezmerama jezdíme častěji, obecně hodně je to Německo takový, že se snaží tu židovskou kulturu ukazovat a myslím, že z těch okolních zemí jezdíme nejvíc do Německa. Jinak prostě já nejsem manažer a kdybych se o to starala, tak bychom jezdili víc, ale takhle já vždycky jenom čekám, kdo se ozve, takže hlavně to Německo.

V roce 2002 se hodně radikálně změnili členové souboru, proč? Přišlo hodně nových členů, jiní odešli, nevíte proč?

Nevím, já to vnímám hodně jako kontinuální proces, vím, že před takovým pěti sedmi lety odešlo tehdy zase několik mladých lidí a my jsme pak několik let měli jenom Kačku jako malé dítě a pak dlouho nic, myslím věkově, pak až dospělý lidi, pak přišli mladí za několik let, ale nevnímám to jako náhlou změnu, spíš takový kontinuální proces, někdy je trochu nárazovější, ale nikdy se nestalo, že bychom třeba nemohli půl roku vystupovat, protože tam bylo moc nových lidí, vždycky to bylo jako velmi kontinuální, občas když třeba přijde někdo nový, tak s ním sednu několik měsíců jako párkrát mimo Mišpachu, ale nikdy to nebylo jako nic nárazového.

Když si vybíráte nové členy, tak se jich přímo zeptáte, jestli jsou to židé nebo ne?

Většinou se hlásí sami, já je neoslovuju, ale vždycky se zeptám, proč chtějí zpívat právě v Mišpaše, protože já tam neučím zpěv. Zpívat v Mišpaše, vysloveně musí chtít zpívat židovské písničky, to je to, co musí chtít a na to se jich vždycky ptám, jakou mají k tomu motivaci. Jednou se nám třeba stalo, že jsem požádala jednu slečnu, paní asi už tehdy, aby nás učila zpěv a ona byla na jednom našem koncertě, jsme se dohodli, že přijde na náš koncert, potom že se domluvíme a ona říkala, že nás bude učit jenom když vezmeme nějaký čtyři další její lidi, aby se jako zlepšila ta kvalita, no a to jsem prostě odmítla, že Mišpacha je něco jiného než profesionální soubor a má něco jako, kdyby tam začli chodit nějaký čtyři profesionální zpěváci, tak já bych se tam cítila jinak, co já tam vůbec dělám, když tam jsou nějaký lidi, kteří uměj zpívat jako vyškolenějma hlasama, no a rozhodně by to vlastně ztratilo svůj jako vlastně dost účel. Bylo by to o té kvalitě a ne o tom prožitku, takže vždycky to je někdo, kdo opravdu má zájem, ono se to taky projeví, když se stane chyba a řekne ten

člověk, že je nadšenec a že se mu to fakt líbí a vlastně je to nadšení, který vyprchá za pár měsíců, tak vlastně se to hned projeví, tam nezíská nic jiného v tý Mišpaše, než že může zpívat židovské písničky. Takže tam zůstává jenom, to se většinou, je to spíš po několika letech, není to třeba nadšení dvouměsíční, třeba mladý lidi, kteří vyrůstají, chodili zpívat jako desetiletý a bylo to fajn a pak v patnácti najednou zjistili, že ... teď se nám stalo, třeba pět, sedm, deset let, samozřejmě ve svých dvaceti je člověk jinej, taky se nám stalo, že teď máme jednoho kluka, který s námi zpíval jako malej, pak asi osm let ne a teď zase začal, jako vlastně dospělej vysokoškolák, na konci gymplu, takže se to tak hodně střídá, snažím se tam mít hodně celý spektrum věkový, protože když přijdou nějaký mladý lidi, tak těch dospělejch, to jsou stálý členové, těch máme dost a děti samozřejmě vyrůstaj, takže většinou musíme pořád nabírat nový.

Jaký je vztah nyní s Židovskou náboženskou obcí, dávají vám nějaké prostředky?

Oni nám hlavně spíš poskytují prostor, kde zkoušíme, tam s klavírem, jsme tam vedený jako spolek, ale to je vlastně všechno. Co se týká peněz, tak máme tam jako nějaký rozpočet, ale my ho vlastně vůbec nevyužíváme, protože prostě to nepotřebujeme, to potřebujou spolky, tam je asi deset, patnáct spolků, to potřebujou spolky, který financujou, když jedou děti na hory nebo třeba pro seniory výlet v parníku, tak to je jako zadarmo a ten spolek to zaplatí, nebo nějaká přednáška někoho z ciziny, tak se zaplatí cesta a to my nemáme, potřebujeme vlastně jenom zkušebnu, takže nám poskytuje obec vlastně jenom prostory.

Příloha XI - rozhovor s Helenou Diveckou v pořadu Jak se vám líbí - Mišpacha (podzim 2004)

U sledování pořadu Jak se vám líbí vás dnes večer vítá Pavel Smolek. Mým hostem je dnes Helena - Ester Divecká. Dobrý večer.

Dobrý večer.

Se kterou si budu povídat o souboru Mišpacha. Uslyšíte samozřejmě také písně tohoto souboru, a to, že jsme se s paní Diveckou sešli právě dnes večer, není tak úplně náhoda. Přesně za týden začínají židovské svátky ROŠ HAŠANA, a protože soubor Mišpacha hraje a zpívá náboženské písně Židů, myslím, že bychom si mohli nejprve něco říct o těchto svátcích, ROŠ HAŠANA.

Židovský rok má celkem 4 nové roky, tohle, co říkáte, tento nový rok, nebo nejznámější z těch 4 roků, který se jmenuje ROŠ HAŠANA, se počítá od stvoření světa, respektive od stvoření člověka. Člověk byl stvořen v pátek, šestý den byl šabat, to odpočíval a od té chvíle se počítá židovský kalendář, co se týká let co se týká měsíců. To je právě tento nový rok ROŠ HAŠANA a navíc také se mu říká jinými slovy Den soudu, kdy se soudí dobré a špatné skutky člověka. ROŠ HAŠANA je první dva dny, pak je deset dní pokání, a potom je JOM KIPUR, to je desátý den - těch deset dní je včetně ROŠ HAŠANA i JOM KIPUR, na ROŠ HAŠANA se naše osudy zapisují, ale ještě se mohou vygumovat a celých těch deset dní nebo těch sedm dní mezi máme na tu změnu. Proto se tomu říká deset dní pokání a na JOM KIPUR je to zapečetěno, náš osud je zapečetěn, a potom tím pádem ty další svátky, které jsou po JOM KIPUR už jsou veselé svátky, už se jen radujeme. Ale tohle jsou ty vážné dny na začátku roku - dny soudu.

Já myslím, že bychom mohli jaksi podtrhnout tu atmosféru a tu informaci, kterou jste nám řekla, první písni souboru Mišpacha, která to bude?

Na začátek, protože jsou to všechno vážná slova, vážné svátky, říká se jim vysoké svátky, jsem vybrala píseň EL NORA ALILA, která je z úplného konce dne JOM KIPUR, těch deset dnů, tomu konci se říká NEILA - hebrejsky znamená zamčení a je to když my voláme do těch nebes, té nebeské brány, ještě v poslední chvílce, když ona se zavírá, ještě chceme, aby tam na naše slova, naše myšlenky prolítly dovnitř a už už se zavírá a o tom je píseň EL NORA ALILA.

Posloucháte Proglas, pořad Jak se vám líbí, a mým hostem je dnes Helena - Ester Divecká, vedoucí souboru Mišpacha. Když jsem vám nabízel natáčení tohoto pořadu, tak jsme měli volné okénko přímo toho 15. září, tedy za týden, kdy začínají ty svátky ROŠ HAŠANA, ale vy jste nechtěla přijít k nám do studia, proč?

Ty vysoké svátky, tyhle ROŠ HAŠANA a JOM KIPUR, stejně jako tři poutní svátky PESAH, ŠABUT a SUKOT, jsou svátky z Tóry, což znamená, že je zakázáno při nich pracovat. To nahrávání je bráno jako práce, stejně jako chození do práce, stejně jako nošení a spousta dalších věcí, jednak přímo je zakázáno na tyhle svátky a na šabat pracovat a zároveň to má hlubší význam, že v těchto dnech by se měl člověk věnovat sám sobě, zahledět se do sebe, nevím, jestli se to dá nazvat takovým vznešeným slovem meditace, učit se, odpočívat, nevěnovat se tomu vnějšímu světu, ale sám sobě.

A těch židovských svátků je samozřejmě mnohem více. Mohla byste nám je ještě nějakým způsobem přiblížit, vyjmenovat?

Ty tři, co jsem jmenovala, poutní svátky, se jim říká poutní, protože, když stál chrám, tak se putovalo do Jeruzaléma, a jsou to svátky, při kterých je doopravdy zakázáno pracovat, jsou to ty nejdůležitější. To jsou PESAH - na upomínku východu z Egypta, ŠAVUOT na upomínku darování Tóry a SUKOT, co je myslím, že česky se tomu říká PODZELNO, kdy se staví suka a vlastně týden se v ní jí a přebývá, pokud možno, v našich podmínkách to není jednoduché, jako třeba v Izraeli a to je na upomínku toho putování po poušti. Aby si člověk uvědomil, že vlastně i tady ten svět je takové vlastně provizorium, aby si nemyslel, že ten domeček zděný, který má, je natolik pevný, uvědomil si, že nic není pevného, noc není stálého. Samozřejmě takových věcí je o každém tom svátku je spousta, na to tady nemáme čas, to probírat, kromě těchhle hlavních svátků, tedy nejdůležitějších, existují samozřejmě další menší svátky, které paradoxně jsou známější, ty nejznámější jsou CHANUKA a PURIM. CHANUKA tady dokonce byla vloni velká akce propagovaná i v široké veřejnosti a dokonce i uvnitř té židovské obce často lidé, protože po té druhé světové válce byli hodně odtrženi od těch svých židovských kořenů, chodí paradoxně na obec na tyhle malé svátky, chodí na chanukovou a purimovou oslavu. Ale ty nejdůležitější svátky z hlediska náboženského a duchovního, ty, co jsem jmenovala jako první.

Já si myslím, že teď si můžeme pustit další písničku. Co to bude teď?

Protože židovské svátky mají jednu společnou věc, a to je, že se na ně máme radovat a veselit, tak ta následující písnička je ze svátku SUKOT nebo den následující po osmi dnech svátku SUKOT je SIMCHAT TORA, radost s Tórou, kdy se dokončí cyklus čtení z Tóry, celý rok, protože to není něco, co někde začíná a někde končí, neustále nás to provází životem a tahle píseň se jmenuje SISU VESIMCHU, BESIMCHAT TORA.

V takovém radostném duchu pokračujeme v povídání v pořadu Jak se vám líbí a já už jsem dnes na úvod říkal, že soubor Mišpacha zpívá a hraje židovské náboženské písně, a my už se teď konečně dostáváme k tomu, že byste nám mohla a poprosil bych vás, abyste nám něco řekla o tom, kdy byl soubor Mišpacha založen, kolik má členů, případně na jaké nástroje hrajete a tak.

Kdy byl soubor založen, těžko říct, protože vlastně ještě než jsem se já narodila, tak maminka i s bratrem, bratr je starší, tak maminka chodila do vysokoškolského uměleckého souboru a tam se seznámila s několika lidmi a začali si spolu zpívat, když jsme se my narodili na chvíli přestali, ale pak vlastně začali znovu, objevili židovské písničky, tak si začali tak nějak zpívat spolu nepravidelně, potom přišlo pár dalších známých s dětmi, začali si zpívat pravidelněji, začali jsme se scházet u nás doma, my jsme si vždycky hráli vedle a oni něco zpívali, vždycky nás to hrozně štvalo, když nás tam chtěli, že jsme si museli přestat hrát, jenomže, tím že jsme to slyšeli z toho druhého pokoje, tak vlastně jsme se i my děti ty písničky samozřejmě časem naučily a tak nějak ten soubor vzniknul, proto jsme si taky začali říkat Mišpacha, protože jsme vznikli jako rodina, nejenom naše rodina, i když to bylo u nás doma a maminka to vlastně vedla a ty písničky upravovala, ale vlastně se k nám přidaly další, taky vlastně celé rodiny, několik, a začali jsme si tak vlastně říkat v okamžiku, kdy ten soubor vlastně už léta fungoval, nebo nevystupovali jsme, protože to samozřejmě za totality nešlo, ale už jsme vlastně existovali léta. V době, kdy jsme si tak začali říkat. Kolik má členů? Pořád se to pohybuje kolem třinácti, patnácti lidí, ale neustále se to obnovuje, já jsem tam teda takříkajíc od narození, ale jsou tam lidé, kteří tam jsou, dokonce jsou tam stále lidé, kteří tam byli ještě přede

mnou, ale jsou tam lidé, kteří tam jsou pár let, je to opravdu, ten počet je pořád plus minus stejný, ale vlastně ti členové se pomalu obnovují, někteří odcházejí, někteří přicházejí. Máme tam i několik nástrojů, je to sice pěvecký soubor, ale původně jsme zpívali s rodinou Mertovou, Vládi Merty a Vláška nás doprovázel právě na kytaru, teďko ten soubor doprovázím já na klavír, ale zase jsme objevili známého, který hraje na harmoniku, takže teď zase vlastně už ta písnička, co jsme slyšeli, vlastně to cédečko jsme nahrávali s ním, máme ještě Michala Kostiuka, který hraje na klarinet, případně basklarinet, flétny a tyhle dechové nástroje, pak ještě Irena Tausingerová, která hraje na housle. To jsou asi základní a pak máme takový ty cingrlátka různé tamburínky a triangly a to vždycky tak, kdo si najde zrovna.

A kdo má smysl pro rytmus.

A kdo má smysl pro rytmus, samozřejmě.

No, my si teď můžeme pustit další písničku.

Když jsme mluvili o těch dětech, o tom, že se jmenujeme Mišpacha, tak bychom si teď mohli pustit písničku MA NIŠTANA, která je, se říká ze začátku SEDERU, to je slavnostní večeře na PESAH, to je svátek, který nám připomíná vyjití z Egypta, kdy nestihly vykynout chleby a jedly se ty nekvašené chleby, dodneška se ty macesy jedí a celý ten večer, je prokládaný, je vlastně dělaný pro děti, děti se mají ptát, proč se liší a ty dospělí mají odpovídat, protože ta tradice se musí předávat dětem, není to závislý na nějakých učencích, na rabínech, na někom, ne, musí se to předávat dětem, o tom je celá sederová večeře, a proto písničku MA NIŠTANA zpívají děti.

Posloucháte Proglas, pořad Jak se vám líbí, který je dnes věnován souboru Mišpacha. Naši posluchači už z našeho povídání vědí, že příští týden začínají židovské svátky ROŠ HAŠANA. Jak se vám v dnešní době, v naší společnosti daří dodržovat židovské svátky, berete si třeba kvůli nim dovolenou?

Je to trošku zvláštní otázka, protože zrovna slavení svátků, kromě samozřejmě té dovolené, kterou si člověk musí vzít z práce, nejsou až tak obtížné je slavit, protože vlastně jsou slavené buďto doma nebo v rámci obce, zvou se třeba lidé na návštěvu, hodně často, je to jako obrácené dovnitř, takže vlastně z hlediska té společnosti to není až tak obtížné, jak říkám znovu, kromě té dovolené samozřejmě, to se musí vzít a někdy holt ty svátky vyjdou během toho roku hodně sobota neděle, takže to není problém, někdy vycházejí všechny na všední dny a potom opravdu člověk vyčerpá většinu své dovolené, to se holt nedá nic dělat, ale když to vezmeme šířeji, tak židovství není čistě jen náboženství, je to něco, co se dotýká celého života člověka, není to jenom chození do synagogy, přemýšlení, je to opravdu žití, týká se to manželského soužití, týká se to stravování, týká se to slavení svátků, týká se to šabatu, týká se to oblékání dokonce, u ženy teda hlavně samozřejmě, takže to už je samozřejmě v dnešní společnosti obtížnější, protože když třeba chci poděkovat za jídlo, musím před každým jídlem si říct požehnání, už někdo se cítí blbě, když si chce říct požehnání, vlastně to nikomu neříká, je to komunikace, kterou lidé neznají, nějaká modlitba, i když to je krátká větička, jak si říct požehnání, aby si mě nikdo nevšimnul, vím, že někdy to třeba lidé řeší tak, že když už je čas, už je předvečer, už končí ten čas té předvečerní modlitby, tak si třeba stoupnou do telefonní budky a dělají, jako že telefonují a přitom se modlí, ale je to taková zástěrka, je fakt, že člověk někdy, ne že by to bylo obtížné, ale nemá z toho dobrý pocit, že je ve společnosti,

která by to asi vlastně nepochopila, neuznala, je trošku někdy cítit, že ta společnost trošičku xenofobní je, že trošičku jí vadí, když někdo je jiný a hlavně žádný věřící žid si nemyslí, že je lepší než někdo jiný, ale může to tak být chápáno. A to někdy dělá velké problémy a velké konflikty, když to oba dva ti lidé chápou každý úplně jinak.

Hmm.. Bohužel, ale my tu jsme také od toho, abychom si poslechli nějakou písničku, kterou jste si připravila pro nás tentokrát?

Myslím si, že teď by se mohl hodit žalm, ve kterém se říká, „Člověk doufá v boha, nebo bůh je mu pomocí a ochráncem“, písnička JISRAEL JISRAEL.

Teď bych se vás rád zeptal, kde a při jakých příležitostech vystupuje váš soubor Mišpacha, je to jenom při nějakých náboženských příležitostech a nebo máte i takové běžné koncerty během roku?

Ono je to spíš naopak, je to hlavně, máme samostatné koncerty, protože ten pěvecký soubor Mišpacha na rozdíl od té skupiny Klezmerim, může být jen instrumentální a může fungovat jako background hudba na různých oslavách, na svatbách, na soukromých nebo nějakých obecních, tak ta Mišpacha tím, že je to pěvecký sbor nemůže fungovat jako nějaká zástěrka k něčemu, takže valná většina našich vystoupení jsou normální samostatné koncerty, většinou to bývá k nějaké příležitosti, když třeba mimo Prahu se otvírá nějaká modlitebna nebo v Karlových Varech se slaví CHANUKA, tak tam občas pozvou Mišpachu nebo Klezmery, to je u příležitostí a potom kromě toho máme koncerty několikrát ročně pravidelně v Atriu na Žižkově a také vystupujeme ve Vzdělávacím a kulturním centru a tam jsem to pojala tk, že když se to jmenuje Vzdělávací a kulturní

centrum, tak jsme se domluvili s rabínem Jehudou Ješarim, který tady působil vlastně čtyři roky v Čechách se svou rodinou, domluvili jsme se, že jsem tam měli několikrát vystoupení vlastně společně, kde naše písničky byly prokládány jeho moderováním, průvodním slovem, on vždycky chvilku řekl nějaká odstaveček, řekl o tom svátku, o tom dni, o té modlitbě o té písničce, a potom jsme zpívali. A mohu vlastně rovnou uvést další písničku, protože on s námi spolupracovali i na naše svátečním, posledním, nejnovějším cérečku a nazpíval s námi písničku ŠIRA CHADAŠA.

Mě teď tak při tom zpěvu Jehuda Ješarima napadlo, jestli každý správný židovský rabín by měl umět taky dobře zpívat?

To je hezká otázka. Ono je to trošinku jinak, protože tím, že se vlastně v té židovské tradici ten zpěv je neustálý, během svátků se zpívá spousta písniček, ale zpívá se i každý šabat, jsou přímo písně, které jsme měli z Mirot, což jsou písně, které se zpívají po šabatové hostině, v synagoze se ne všechno, samozřejmě, to nejdůležitější, modlitba se říká potichu, to si musí říkat každý sám, není tam žádný prostředník, ale spousta modliteb je takových, že ten chasan, předzpěvák to předzpívává, a lidé si to buďto zpívají s ním nebo se jen říká amen, ale jak už jsem vlastně s zmínila, tak v té synagoze vlastně ten předzpěvák není rabín, ale je to chasan, a ten by měl být doopravdy vybírán podle svého hlasu, ale samozřejmě nejen ten fyzický hlas je důležitý, ale chci tím říct, že vlastně jakmile člověk, dítě vyrůstá v takovémhle prostředí, tak opravdu myslím si, jako že jenom málokdo, opravdu málokdo, je tím tak nedotčen, že má tak špatný hudební sluch, že by tím teda opravdu zůstal nedotčen a opravdu se to nikdy nenaučil. Většinou ty děti, které vyrůstají v té tradici se naučí jakž takž hezky zpívat, takže v tom bych problém nebo nějakou těžkou podmínku neviděla.

Já myslím, že si můžeme pustit už rovnou další písničku.

Mišpacha když začínala, tak začínala vlastně s naší rodinou a já bych jenom krátce ráda vzpomněla na moje rodiče, kteří vlastně Mišpachu založili, kteří byli vlastně taková zvláštní dvojice v tom, protože tatínek do toho přinášel, tatínek pocházel ze Zakarpatské Ukrajiny a přinášel do toho vlastně tu autenticitu, on vlastně jako jediný těm textům rozuměl a zpíval to opravdu jako svojí vlastní písničku, zatímco pro nás všechny, možná to někde asi tam v nás je, ale i když třeba těm slovům vnějším nerozumíme, ale on opravdu tomu rozuměl a spoustu těch písniček máme i od něj a maminka to potom upravovala, aranžovala a dávala to do té jevištní podoby. A máme i nahrávky některých jeho písniček, vysloveně i jeho sólových písniček, které jsou většinou v jidiš, jedna z nich se jmenuje ZVEI BRÍDR, a hovoří o dvou bratrech, je to docela taková známá pohádka, jeden bratr chudý jeden bohatý, jak ten chudý je samozřejmě ten dobrý a ten bohatý ten špatný, ale je to tady podáváno tak, že vlastně si pro ně přijde smrt, a v tu chvíli vlastně ten bohatý říká: „Přece tady nemůžu nechat všechno svoje bohatství“, a ten chudý bratr říká: „Přece tady nemůžu nechat svoje modlitební řemínky, svou ženu a svoje děti“, takže je to vlastně taková písnička, kdy si člověk uvědomuje, co je na tom životě důležité, takže písnička ZVEI BRÍDR od mého tatínka.

Posloucháte Proglas pořad Jak se vám líbí a mě by zajímalo, kolik céreček už vlastně vydal soubor Mišpacha?

My tím, že jsme zpívali vlastně už před revolucí, ale přitom jsme nemohli nikde veřejně vystupovat, ani nic produkovat, takže jsem první cédečko vydali hned jak jsme mohli, vlastně na začátku devadesátých let a hned asi rok, dva roky na to,

v roce 94 jsme vydali už druhé cédečko, a potom vlastně tím, že ocele maminka, maminka potom i tatínek, tak vlastně jsme měli takovou ne pauzu, protože jsem se rozhodli jet dál, protože jsme si říkali, určitě by se jim líbilo, abychom dál pokračovali, ale cérečka v tom nebyly, takže vlastně až po deseti letech, až letos jsme nahráli další cérečko a to už konkrétní tematické směřované na židovské svátky. Písnička, kterou teď uslyšíme je také z tohoto nejnovějšího cérečka, jmenuje se JOM TOV LANU a zpívá se v ní, jaký máme hezký svátek, jaký ten PURIM je hezký a veselý svátek.

Když tady celou dobu hovoříme o souboru Mišpacha, tak se také ovšem musíme zmínit o souboru Klezmerim, protože oba tyto soubory ve vaší osobě jsou úzce spojeny, protože je oba vedete, můžete nám říct několik slov o vašem souboru Klezmerim třeba o tom, jak spolupracuje s Mišpachu, něco takového?

Soubor Klezmerim původně vzniknul z Mišpachy, protože maminka si všimla, že v tom souboru je několik mladých lidí, kteří hrají na nějaké hudební nástroje, které prostě dala dohromady, připravila pro ně pár písniček, zjistila, že to funguje, a takhle vzniknul soubor Klezmerim, který já jsem převzala od ní vlastně ještě mnohem dřív než Mišpachu a nejdřív jsme vystupovali společně, protože prostě jsme byli mladí a nevěřili jsme si, měli jsme i samozřejmě krátký repertoár, ale postupně jsme se osamostatnili a přestože dneska to vedu oboje já, tak vlastně jsou to úplně jiné soubory, i když oba dva se soustředí na židovskou hudbu, protože Mišpacha zpívá, s soustředí na chasidské písně, na židovskou liturgii a i technicky je to prostě pěvecký soubor doprovázený maximálně dvěma, třema nástroji, zatímco Klezmeři jsou prvotně, primárně instrumentální skupina, i když někdy s námi zpívá ten Petr Vacek, a soustředí se na Klezmer hudbu, což je velmi specifický, dnes už je přímo hudební žánr, který vznikl

původně v té východní Evropě, Halič, Polsko a protože ale ty židovské komunity v téhle části světa vymizely, potom se trošičku jakoby přestěhoval do Ameriky, nabaluje na sebe trošku jazzové prvky, orientální prvky a tak dále. Dnes ty soubory fungují odděleně, třeba to druhé cérečko, co jsme nahrávali se jmenuje Mišpacha, Klezmerim a Miki Roth a je tam i několik písniček, kde přímo hrajeme společně, i Mišpacha i Klezmerim a písnička, kterou teď uslyšíme je právě tento případ, jmenuje se I MIŠEJFA.

Končí pořad Jak se vám líbí, kterým vás dnes provázel Pavel Smolek. Mým hostem byla Helena-Ester Divecká, vedoucí souboru Mišpacha, já vám děkuji za návštěvu ve studiu, přeju hezkou dobrou noc.

Děkuju za pozvání.

A kterou písničkou se rozloučíme?

Poslední písnička bude UMORDECHAJ JACA, která hovoří o tom, jak všechno nakonec dobře dopadne.

Příloha XII - rozhovor s Helenou Diveckou v pořadu Jak se vám líbí - Klezmerim (jaro 2004)

Pěkný podvečer z pražského studia Kristián, vám přeje Pavel Smolek. Vítám vás všechny u pořadu Jak se vám líbí a mým dnešním hostem je paní Helena - Ester Divecká, vedoucí skupiny Klezmerim. Dobrý večer.

Dobrý večer.

Paní Divecká, já bych se vás na úvod našeho povídání chtěl zeptat, co to je vlastně Klezmer?

Klezmer vzniklo původně jak hebrejské slovo, respektive jako sloučenina dvou hebrejských slov, klei, což znamená nástroje a zemer, což znamená píseň, a původně se tak označovali obecně prostě muzikanti, kteří hráli u různých příležitostí lidovou židovskou hudbu, na svatbách, na bar micva, na jakýchkoli lidových oslavách, postupně se z toho vyvinul vlastně specifický hudební styl, a dnes, protože už většina nebo mnoho z těch původních míst vlastně byla zničena během druhé světové války, tak dnes se k nám jaksi paradoxně vrací klezmer hudba, která původně vznikla ve východní, střední východní Evropě, z Ameriky, zpátky do Evropy.

My si myslím můžeme na úvod hned pustit první písničku, aby naši posluchači věděli, co je čeká, takže co je čeká?

Jedna z nejtypičtějších písní nebo skladeb klezmerových, které hrajeme, je skladba HEYSER BULGAR.

Stále posloucháte Proglas, pořad Jak se vám líbí, a mým hostem je paní Helena-Ester Divecká. Teď by mě zajímalo, jak dlouho už existuje vaše skupina Klezmerim?

Je to pro mě trošku obtížná otázka, protože neexistuje určitý bod, kdy jsme vznikli, skupina vlastně vznikla tak, že moje maminka, která tehdy vedla soubor Mišpacha, z něj vybrala pár mladých muzikantů, kteří hráli na nějaké nástroje, protože Mišpacha jinak je pěvecký sbor, a z nich vlastně vytvořila podskupinu tehdy Mišpachy, kterou nazvala Klezmerim a byla to čistě instrumentální skupina, a dodnes vlastně hlavně je, počítáme plus mínus, že to bylo v roce 1993, ale říkám, může to být plus mínus jeden, dva roky, protože jsme vznikali postupně. Vlastně jeden z prvních momentů našeho vzniku bylo, že jsme dostali informaci, že v Izraeli probíhá mezinárodní soutěž HALELUJA, kam se má přijít s nějakou originální skladbou, takže to byla takový prvopočátek skupiny Klezmerim, byli jsme tam čtyři tehdy a tak to dá se říci tehdy plus mínus začalo.

Jak jste tenkrát v tom Izraeli dopadli?

Dopadli jsme ve stylu, je důležité zúčastnit se, je to důležitější než vyhrát, a opravdu celý ten, celá ta akce byla tak míněná, takže nešlo o to vyhrát, ale vlastně všichni ti účastníci byli pozváni hlavně proto, aby se dostali do styku mezi sebou, ten Izrael je vlastně takové centrum celého židovského světa a spousta lidí tam jezdí vlastně načerpat nějakou energii, načerpat zase kontakty, spousta seminářů, které dávají dohromady třeba já nevím židovské školy, vzdělávání nebo cokoliv, tak často se to odehrává v Izraeli, když to je třeba pro evropské nebo americké lidi.

Hm. Já si myslím, že bychom si teď mohli pustit další skladbu vaší skupiny. Co to bude?

Když jsme mluvili o té historii, tak jedna z našich jaksi služebně nejstarších skladeb, kterou hrajeme téměř od začátku, a lidé ji budou znát i v českém překladu, jmenuje se BEI MIR BIST DU SCHEIN.

Teď by mě zajímalo, kolik členů má vaše skupina Klezmerim a na jaké nástroje hrajete? Já tam třeba poznám klarinet, housle, ale to je tak asi všechno.

Tak tohle cédečko, ze kterého vlastně dnes pouštíme ty skladby, nás nahrávalo pět instrumentalistů a jako host tam vystupuje Petr Vacek, kterého jsme už mohli slyšet na té minulé skladbě, jako zpěvák, bylo to ale v okamžiku, kdy náš klarinetista byl na rok ve Francii, takže normálně nás je šest instrumentalistů, a příležitostně s námi je ještě ten Petr Vacek. Máme tam klarinet, který je samozřejmě hodně výrazný, i sám jako nástroj i ten Michal Kostiuč, který na něj hraje, housle máme dvoje, a pak máme ještě fagot, což jsou tedy čtyři melodické nástroje, a potom harmonické nástroje máme klavír a kytaru, s tím, že občas se to třeba vystřídá, v jedné skladbě máme třeba místo klarinetu flétničku, někdy zase já místo klavíru hraju na různé tamburínky, bicí nástroje, bubínky, kukátka různá a tak, ale ta hlavní sestava je těch šest nástrojů.

Jsou všichni členové vaší skupiny židovského původu nebo co vás pojí se židovstvím?

Většinou něco židovského ve své rodině má, protože jaksi ono tím, že je to židovská hudba, tak ono to jsou vlastně dvě hodně, zvláště u nás v Čechách, vlastně oddělené linie, a já spíše jdu po té židovské linii, takže proto třeba nejsme, nemáme tolik kontaktů přes ty hudební různá nakladatelství, pořadatele a tak, spíše jsme navázáni na tu židovskou obec,

takže vlastně i členy do té kapely i já i dřív maminka vybírala spíš přes tu židovskou obec. Takže všechno jsou to lidé, které ta hudba nějakým způsobem oslovuje, ale oslovuje je v tom to židovské na té hudbě.

Já myslím, že teď máme zase vhodnou chvíli, abychom si pustili další skladbu, co to bude?

Když jste se ptal na ty nástroje, tak skladba, ve které je snad nejvíc těch nástrojů a každý hraje svůj speciální part, nejsou tam žádná unisona, je skladba LACH JERUSHALAIM, je tam i zpěv i dvoje housle, všechno možné, je to izraelská moderní písnička LACH JERUSHALAIM.

Posloucháte Proglas, posloucháte pořad Jak se vám líbí, dnes se skupinou Klezmerim. Vy jste zmiňovala před písničkou, že zpěvákem vaší skupiny je Petr Vacek, já se chci zeptat, jestli je to ten Petr Vacek, ze studia Ypsilon?

Ano, je to onen Petr Vacek, ze studia Ypsilon, je zajímavé, jak se do Mišpachy, potažmo do skupiny Klezmerim dostal, bylo to v době revoluce, kdy jedna zase naše členka Vida, tehdy ještě Skalská, ho oslovila v okamžiku, kdy jsme ho slyšeli v rádiu zpívat písničku NEBAJUSJA, ta písnička zní, je teda v ruštině, ale je to židovská písnička. V tu chvíli ho Vida oslovila a od té doby s námi Petr zpívá.

V našich zeměpisných šířkách zakládat po roce devadesát skupinu, která by hrála Klezmerim určitě nebylo nic jednoduchého, měli jste nebo máte nějaké hudební vzory?

Těch čtyřicet let, nebo možná i víc než čtyřicet let tady opravdu bylo vlastně v otázce židovské hudby a obzvláště klezmer hudby vlastně úplné vakuum, takže my jsme vlastně

opravdu neměli na co navázat. Taky to vzniklo, maminka to nazývá pódiový folklór, protože je to sice folklór, je to původní lidová hudba, ale dneska se vlastně často objevuje na pódiích, takže já se velmi snažím, aby to nebyl pouze pódiový folklór, takže hrajeme na různých svatbách, když já nevím třeba izraelská ambasáda organizuje oslavy dne nezávislosti státu Izrael, tak tam někdy hrajeme, na různých oslavách jako živá hudba, ale samozřejmě máme i koncerty.

A skládáte i vlastní nějakou hudbu, klezmer, nebo vlastně hrajete jenom tradiční hudbu?

Tím, že tady nebyla žádná tradice, tak vlastně všechny ty skladby musíme odněkud přebírat, takže dřív bylo samozřejmě velmi obtížné získávat nějaké nahrávky nebo zpěvníky, tak když někdo měl přijet nebo někdo naopak odjížděl, tak jsme ho vždycky prosili, aby nám něco takového poslal, ty písničky vznikají tak, že odněkud buďto z nějaké nahrávky nebo ze zpěvníku si přepíšeme hlavní melodie, ale pak vlastně ty úpravy už to dělala maminka a teď to dělám já, takže ty melodie přebíráme, ale harmonie a aranže už si upravujeme sami. Takže všechny ty písničky, mně připadá, že těch písniček je tolik, že jakoby byla škoda si vymýšlet nové a tím pádem pozapomínat ty, co už jsou vytvořené, protože jsou některé natolik krásné, že prostě je mi to líto je nepoužít. Takže vlastně všechny jsou převzaté, minimálně ta původní melodie.

Ano a hlavně jsou prověřené časem.

Navíc.

Mohla byste nám teď uvést další písničku, kterou posluchači uslyší?

No jedna z takových legračních ukázek, toho jak přebíráme písničky a upravujeme je do klezmer podoby tou instrumentací a tou aranží, je písnička, kterou možná znalci hudby budou znát jako ragtime od Scotta Joplina Maple Leaf Rag a náš klarinetista Michal Kostiuk to trošku přejmenoval na MAPLE LEAF RAP.

Vy už jste mluvila o tom, že se snažíte, aby vaše hudba nebyla jen taková pódiová, ale aby zaznívala na židovských slavnostech, svatbách a podobně. Co si myslíte, že to, že hraje a zpívá dáva židovské obci, tady u nás v České republice?

Za totality byla, ta židovská obec vlastně dá se říct téměř nežila, tak jako přežívala, bylo tam pár lidí, kteří tam pracovali, měla nějaké prostě dvě tři aktivity, jedna z nich byla právě ta Mišpacha, nic jiného se nedělo, maximálně pár lidí chodilo v sobotu do synagogy. Ta židovská obec teď v těch devadesátých letech získala samozřejmě novou zase možnost se rozvíjet dál, vzrůstat, vzkvétat, ale je to samozřejmě po tak dlouhé pomlce velmi obtížné, jak pro tu hudbu samotnou, tak i pro obec, samozřejmě, to trvá desetiletí, než se z něčeho takového vzpamatuje a my tou hudbou se snažíme dodat té obci život, protože svatba bez hudby prostě je smutná, když to přeženu. Navíc židovské svatby jsou plné veselí a radosti a každá židovská svatba znamená něco hrozně vlastně emočně velmi významného pro celou obec, není to otázka těch dvou jedinců popřípadě jejich nejbližších příbuzných, na každé, co já pamatuju, židovské svatbě v posledních deseti letech, tak vždycky tam bylo strašně moc lidí, hodně lidí to prožívalo a ta hudba tomu dodá samozřejmě jedinečný punc, takže myslím si, že v tomhle je naše síla.

A teď by mě naopak zajímalo, na jakých festivalech, případně koncertech hrajete?

Spolupracujeme například s vzdělávacím a kulturním centrem židovského muzea na Starém městě, které má jak přednáškové, tak koncertní aktivity organizuje a tam vystupujeme několikrát do roka, celkem pravidelně, takže určitě tam mohou posluchači přijít. A pak hrajeme spíše na různých, u různých příležitostí, když se někde třeba otvírá nějaká synagoga, modlitebna, tak nás pozvou, abychom tam přijeli, nebo na různých i mimopražských oslavách třeba svátku Chanuka nebo Purim, i na té pražské obci, je to spíše při nějaké příležitosti, než že bychom měli vysloveně speciální, jen tak koncert.

Ale naši posluchači mají tu výhodu, že vás teď mohou slyšet, řekl bych tak přímo koncertně, a to je vlastně taková moje výzva k uvedení další písničky.

Další velmi typická klezmer písnička se jmenuje SIRBA.

Stále posloucháte Proglas, pořad Jak se vám líbí, dnes se skupinou Klezmerim a paní Helenou-Ester Diveckou. A myslím, že můžu našim posluchačům prozradit, že jsme si teď při té písničce řekli, že jsme možná ne úplně popsali ty vlivy, které ovlivňují klezmer a hudbu, kterou hrajete vy, tak jestli byste ještě mohla trochu doplnit.

Ano je to pravda, protože klezmer hudba, vlastně přesto že zůstává jedním specifickým hudebním žánrem nebo podžánrem, nevím, jak úplně čistě teoreticky správně by se to dalo nazvat, tak přesto přebírá, stejně jako židovská kultura obecně, všude ve světě, vždycky si vezme něco trošku z té místní kultury, takže ta hudba, co se sem vrací teď z Ameriky,

se vrací trochu pojazzovaná, jaksi, slyšeli jsme ten ragtime, který i my hrajeme, klezmer hudba přebírá i různé ruské melodie, arabské tance, různé orientální vlivy, a právě ta další písnička, kterou si teď poslechneme, je sice DRODIKRA, je to ze ša.. z Mirot, což jsou písně, které se zpívají při šabatové hostině, ale tahleta hudební úprava je, má takový velmi orientální nádech.

Myslím, že by naši posluchači měli vědět, že vy nevedete jenom skupinu Klezmerim, ale i soubor Mišpacha. Jaká je koexistence těchto dvou hudebních těles?

Ano je to pravda, Klezmerim vznikli tehdy z Mišpachy, a já jsem je, vlastně obě dvě ty skupiny převzala po mojí mamince. Trvalo nějakou dobu než si Klezmeři troufli vlastně vystupovat samostatně, ze začátku se vlastně spíš přifařovali k té Mišpaše, a hráli třeba po přestávce, pár písniček než se vypracovali natolik, abychom, což samozřejmě teďko už máme samostatné koncerty, obě ty tělesa vlastně fungují samostatně. Také Klezmeři vypomáhali na teď nedávno vydaném novém cédečku Mišpachy, na jejím třetím cédečku, nejsou tam sice uvedení, protože nespolupracovali jako skupina, ale vlastně jednotliví ti členové, takže i takhle ta spolupráce vypadá. Taky když třeba mi někdo zavolá a přeje si buďto Mišpachu nebo Klezmery, tak často nejdřív debatujeme o tom, která ta skupina vlastně je pro tu příležitost lepší, často se i stane, že to nakonec musím změnit, protože přesto, že to je židovská lidová hudba, a že vlastně teď u ty písničky všechny upravuji já, tak přesto každá ta skupina hraje vlastně úplně jinou hudbu. Ta Mišpacha se vysloveně specializuje na texty liturgické, na náboženskou hudbu, zatímco Klezmeři jsou mnohem víc o té živosti, naše první písnička na našem prvním cédečku se jmenuje LEBEDIK UN FREYLECH, což znamená živě a vesele, a taková by měla klezmer hudba být. Takže Klezmeři se zase víc hodí na právě ty

příležitosti, takové ty svatby a jednotlivé veselé vlastně události.

Já si myslím, že by bylo vhodné, kdybychom si teď pustili ukázkou alespoň jedné písně z produkce souboru Mišpacha. Co nám můžete nabídnout?

V písničce SISU VESIMCHU se praví, radujte se a veselte se, protože SIMCHAT TORA je veselý svátek, máme se radovat z Tory, a tímto textem nám Mišpacha, jakoby vyjadřuje posláni klezmer hudby.

Myslím, že by naše posluchače ještě zajímalo, kolik vlastně cédéček vydala vaše skupina Klezmerim?

Stejně jako jsme začali vystupovat, tak i cérečka jsme začali nahrávat nejdřív ve spolupráci s Mišpachou, takže ze tří mišpaších cédéček, jsme spolupracovali na tom druhém, které se dokonce i tak jmenuje, Miki Roth, Klezmerim a Mišpacha, tam jsme natočili asi pět písniček. Naše první samostatné cédečko jsme natočili asi před třemi, čtyřmi lety, jmenuje se Yiddish Blues, podle jedné ze skladeb, která tam je, a asi před rokem jsme natočili další cédéčko, zatím teda nejnovější, které se jmenuje A Nacht In Gan Eydn, Noc v ráji. Jednu z těch písniček si zase pustíme, je to orientální skladba, ale přitom taneční, jmenuje se SIMCHAT HE-AMEL, Radost z práce.

A pomalu končí pořad Jak se vám líbí, jehož hostem byla paní Helena-Ester Divecká, vedoucí skupiny Klezmerim. Já vám děkuji za návštěvu v našem studiu a za to, že jste si na nás udělala čas.

A já vám děkuji z pozvání.

A kterou písničkou se rozloučíte s našimi posluchači?

Rozloučíme se skladbou A NACHT IN GAN EYDN, po které se jmenuje naše poslední cédéčko a já bych tímto ráda popřála všem posluchačům, touto písničkou, krásnou šábesovou noc.

Příloha XIII - rozhovor s Helenou Klímovou (Praha, 8.8. 2005)

Jak jste Mišpachu se svou sestrou zakládaly, jaký byl původní nápad a jaký byl průběh?

Těch motivů bylo více, jednak tam byl velice silný osobní motiv, moje sestra byla muzikoložka a v tom roce sedmdesát to, jak víte, začaly čistky a my jsme vlastně všichni přišli o zaměstnání, celá rodina a ona vlastně taky byla postižena kvůli mému muži, to jistě víte, že byli pronásledováni i příbuzní různých nepohodlných lidí. Ona přišla o místo a byla tehdy ještě svobodná a mě to bylo strašně líto a začala jsem s ní přemýšlet, co by tak mohla dělat, ona dělala různé věci, dělala u Suprafonu u vydavatelství, psala do časopisu Hudební rozhledy nebo tak nějak se to jmenovalo, do různých novin a to nejenom hudební věci, ale i třeba povídky, byla všestranně talentovaná. A mě tehdy napadlo, že by jí určitě udělalo radost, něco, nějaký společný zpívání, protože my jsme doma měli takovou tradici, hodně jsme zpívali doma, různé písničky, náš táta byl velice zpěvavej, takže třeba táta hrál na housle a maminka hrála na klavír, to si pamatuju z dětství ranýho a pak když jsme trošku vyrostli, tak jsme zpívali potom všichni, s tátou jsme zpívali trojhlasně, moje sestra, můj táta a já a když jsme se sešli celá rodina při narozeninách nebo při jakýkoli domácí oslavě, tak jsme taky zpívali. Takže to rodinný zpívání u nás bylo vždy spojené s takovým příjemným pocitem a kromě toho jsme obě od dětství chodily do různých souborů, tak jsme si říkaly, že by bylo fajn, kdybychom si založily takový domácí soubor, protože tehdy kolem roku sedmdesát, tím jak veřejný život byl sešněrovanej a všechno bylo zakázaný, tak mnoho věcí takových těch kulturních se stáhlo do domácností, to vlastně potom začaly samizdaty. Tak jsme se začaly scházet a protože my jsme obě znaly hodně

národních písniček českých a z těch různých souborů jsme to znaly a od našeho táty a mámy, ale vůbec jsme neznaly židovský písničky, naše maminka byla židovka, tatínek ne, a maminka se vždycky snažila tuto svou identitu trošku odsunovat, protože to bylo pro ní spojený s nebezpečím, protože byla v koncentráku, ale pro nás to bylo zajímavý, tak jsme si řekli, že bychom mohly zkusit, co to vlastně, jak vlastně takový židovský písničky vypadají, žádnou jsme vlastně neznaly a moje sestra, jak byla taková jednak teda hudebně vzdělaná a jednak docela podnikavá, tak se vydala do různých archivů a mluvila s různými lidmi a začala ty písničky najednou objevovat a tehdy vlastně nikdo nic takovýho neznal. A pak v tom hrála roli vlastně taková osobní věc a sice, že se vlastně moje sestra v té době seznámila, v průběhu té doby, se svým budoucím mužem Miki Rothem, moje sestra byla rozená Malá, Hana Malá. A já se pamatuju, že mi vyprávěla, že ta známost vlastně začala tím, že ona hrála na piano a Miki najednou začal zpívat a strašně se jim to líbilo, možná, že jí to připomnělo naší domácí atmosféru, no a tak se do sebe zamilovali a tak vlastně jsme získaly i živoucí zdroj písniček, poněvadž Miki krásně zpíval a znal mnoho písniček, pocházel odněkud z hranic mezi Slovenskem a Maďarskem a měl v sobě ještě větší prožitek té zdejší kultury předválečné, takže to byl takový živoucí zdroj písniček a taky zpíval sóla a pamatuju si, že vlastně první koncert nebo první vystoupení, když jsme měli kolem roku sedmdesát a pamatuju se na to datum proto, že mojí dceři bylo tehdy sedm let a zpívala tam dětský sólo a bylo to myslím ve Španělské synagoze. Pak se tedy moje sestra vdala a narodil se Jakub, který pak zpíval sóla, a později se narodila Helenka, která teď Mišpachu vede a moje dcera mezitím dospěla do sedmnácti let a začal tam chodit také její budoucí muž, do Mišpachy, tam se vlastně sblížili a pak se vlastně vzali. A mezitím, to je taková rodinná historie do toho propletená, ale nejdříve ze všeho vlastně taky jsme

nezpívali jako naše rodina, ale velice brzy se k nám přidala Anička Radvanská, ta je teď provdaná Sterecová a potom jsme pozvaly Zdenou Skoumalovou, protože se Zdenou jsme se znala z VUSu, Vysokoškolského uměleckého sboru, spolu se Zdenou a ještě jednou další kolegyní, jsme zpívaly dívčí trio, také jsme zpívaly národní písničky, jako dívčí trio a taky jsme nahrály takovou desku, to mohlo být někdy v roce třeba 60-65, tehdy ještě nebylo potuchy o nějakých technických vybaveních a my jsme tenkrát chtěly udělat rodičům k vánocům radost, tak moje sestra, Zdena Skoumalová a já jsme šly do Dětského domu, kde tehdy bylo nahrávací studio a tam jsme nahrály takovou malou desku. Nedávno Zdeny dcera z toho udělala takovej sestřih. Takže se Zdenou jsme měly moc dobrý zkušenosti, tak jsme jí hned pozvaly a ona přišla i se svým manželem, Honzou Skoumalem a obohatili nás a taky tam začala chodit brzo jejich dcera Hanka Skoumalová, ale nepovím vám kdy. Ale Zdena a její muž tam s náma taky byli úplně od začátku. No a takhle to teda vlastně trvalo zhruba deset let. A zpívali jsme víceméně, jednak doma jsme hlavně zkoušeli a protože jsme nikde nemohli zpívat veřejně, protože tehdy všechno bylo cenzurované. A když se někde ustavila nějaká hudební skupina, musela mít takzvaného provozovatele, což byl vlastně cenzor. A my jsme samozřejmě žádného provozovatele neměli, takže jsme nikde zpívat nemohli a vlastně jediný místa, kde nás nechali zpívat, byly evangelické kostely, to jsme do dneška vděční českým bratrům, že nás tam nechali zpívat, protože pro ně to bylo riziko. A taky jsme zpívali na festivalech duchovní hudby a tam vlastně vznikaly ty první nahrávky. Vzbudilo to velký zájem a velké nadšení mezi lidma, ale to nebylo dáno naší technickou dokonalostí, my jsme byli dost technicky nedokonalí, bylo to pro ně prvně něco nového, tak jako to bylo pro nás prvně něco nového. A potom kolem roku 80 nastalo druhé období Mišpachy, nový příliv nových členů a možná, že tam byli předtím nějakí členové, které jsem teď zapoměla, ale

kolem toho roku 80 přišli noví lidé z oblasti psychoterapie, protože já jsem tehdy od počátku sedmdesátých let chodila na různé psychoterapeutické výcviky a kolem roku osmdesát jsem začala v jedné komunitě, kde to byla komunita Jitky Vodňanské a tam se hodně zpívalo, poněvadž to byla muzikoterapeutická komunita, no a tak jsme tam taky zpívaly tyhle ty písničky z Mišpachy, které tam vzbudily velký zájem a hned několik lidí z této komunity se přidalo do Mišpachy. A získali jsme nové odbytíště, dostávali jsme různé pozvání na psychoterapeutické konference a setkání, takže tam jsem taky zpívali a získali jsme prvního zřizovatele, kterým se stal Jaroslav Skála, to byl alkohololog, světově známý a strašně prima chlapík, je poctivej, nebojácněj, statečněj a věcněj a pracovitej a ten nám poskytl tuto záštitu, takže naším provozovatelem se stala Psychoterapeutická sekce České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, což znělo krásně. Takže jsme získali provozovatele a už jsme se nemuseli obávat. Pak byla ještě jedna zajímavá událost, ale to bylo ještě v roce myslím 77 nebo 78, bylo to těsně po chartě. Karol Sidon, současný rabín a tehdy to byl zakázaný spisovatel napsal divadelní hru Ester a o svátku Purim se to mělo hrát a my jsme nabídli svoje síly jakožto Mišpacha a secvičili jsme to a hrálo se to ,ale protože to bylo těsně po Chartě a bezpečnostní složky měly žízeň na Karola, tak ho asi jeden den nebo dva dni předtím než se měla hra uvádět zajistili a strčili ho do retenční vazby a tam ho drželi celou tu dobu, takže on to chudák neviděl.

Pak vzniklo to další období v těch osmdesátých letech a to už teda vlastně bylo podobný období jako druhá půle let šedesátých, už se začalo něco připravovat, ve vzduchu se něco cítilo a Mišpacha vlastně začala nabírat víc lidí, přestali mít strach a přišli k nám a zpívali s náma a Mišpachou prošli možná všichni, kteří v současné době dávají dohromady kulturní program na Židovské obci, takže tam byl třeba Ondřej Erněj, nebo Vida Neuwirthová. Ondřej Erněj má teď svou vlastní kapelu

a Vida Neuwirthová má takový svoje divadýlko, s dětma hraje. Přišli tam také manželé těch lidí, těch psychoterapeutek, které tam už byly a bylo to taky období, kdy s náma hrál Vláda Merta, to byl vlastně tehdy manžel Lucie Lucké, která byla v tom výcviku se mnou, takže on s náma hrál a to byla velká výhoda, protože vždycky jsme z počátku měli o ty instrumentalisty nouzi, tam hrála vlastně od počátku moje sestra na piano, ale když měla dirigovat a současně hrát na piano a ještě současně zpívat, tak to bylo moc a ještě taky měla takový malý bicí, no a Zdena měla taky takový malý bicí, ale jinak jsme měli o instrumentalisty nouzi, takže v té době po roce 80 se začalo tohle všechno vylepšovat a Mišpacha začala taky vystupovat na Obci, na Obci už se taky přestali bát, jinak tam byli velice ustrašený a my jsme vlastně byli jedna z takových těch alternativních kultur, protože stejně jako oficiální kultura měla tu svou alternativu, tak Obec v tehdejší době byla dost tvrdě dozíraná od Ministerstva vnitra a v podstatě Ministerstvo vnitra tam mělo dost přístup do té Obce a my protože byli spíš na opačné straně, tak jsme měli i vlastně svou takovou alternativní kulturu, jednak Jirka Daníček vydával židovskou alternativní literaturu, jako chartista, Karol Sidon taky, já jsem taky chartistka a my jsme zase měli tu hudební stránku. Takže takovým způsobem jsme se dopracovali až do toho roku 89 a po tom roku 89, to byl jako takovej velikej třesk a spousta lidí si začalo budovat vlastní kulturní podniky, takže ta Vida si založila svůj dětský soubor apod. A k nám začali chodit další noví lidi. Já jsem potom jednu dobu přestala do Mišpachy chodit. V roce 92 skončila charta a my jsme s několika přáteli z charty si říkali, že by bylo škoda, kdyby všechno zaniklo a mezitím v roce 91 jsme tam založili výbor proti xenofobii, rasismu a antisemitismu, ten jsme založili v chartě a potom, co charta v roce 92 skončila, tak jsme z tohoto výboru založili Nadaci tolerance, v současné době je to přejmenované na Občanské sdružení tolerance a

občanská společnost a dělali jsme různé koncerty proti rasismu, kde jednak zpívala i Mišpacha, ale už tam vůbec nebyla jako hlavní, zpívali tam různí jiní interpreti, měli jsme tam romské kapely a nejrůznější zpěváky. A jezdili jsme taky na Slovensko a to se pamatuju, že jsme byli párkrát na Slovensku i s Mišpachou, Mišpacha a Nadace tolerance a tam na nás byli strašně hodný. Takže to byla taková spolupráce mezi Mišpachou a Nadací tolerance. No a já jsem mezitím, já jsem vlastně od roku 70 do roku 80 nemohla pracovat, byla jsem většinou nezaměstnaná a dělala jsem většinou takový různý práce, jako tehdy to tak bývalo, který byly nekvalifikovaný, ale na druhý straně jsem mohla dělat výcvik, protože ta Česká lékařská společnost byla velice slušná, byli tam velice slušní lidé a kromě toho se strana a vláda o výcviky nezajímala, protože tam nešlo ani o peníze ani o moc. Takže vlastně po roce devadesát jsem konečně mohla dělat profesi tak, jak jsem si přála a naplno jsem se do toho vrhla, takže jsem několik let potom v Mišpaše nefungovala. Ale ona tam moje sestra měla docela dost jiných zájemců, protože Mišpacha měla docela dobrý zvuk a tehdy ještě žádný jiný skupiny tohoto druhu nebyly, jenom Mišpacha. Mezitím taky dozrály její děti, Jakub a Helenka, takže Jakub tam zpíval sóla, takový klukovský nebo mužský a Helenka, ta je prostě všestranná, takže ta dělala všechno a byly tam i jiné dospívající děti, Lucie Lucká tam měla svoje dcery a potom Hanka Vyhnálková, moje kolegyně psychoterapeutka, její syn Martin tam doposud hraje na kytaru. Takže vlastně to byla už druhá generace, tak jsem si vlastně říkala, že tam nemusím být, když to běží takhle, i když mi to velice chybělo celou tu dobu, ale ta práce pro mě bylo takový, mohla jsem konečně dělat svou profesi, byla jsem prostě žíznivá po tý práci. Takže jsem tam několik let nechodila a mezitím čas od času mě vždycky někdo potkal, zejména Anička Radvanská a říkal mi, abych se tam vrátila, takže jsem se tam vrátila, jsou to asi dva roky, jenže mezitím jsem zažila

operaci štítný žlázy a vyřadila se mi jedna hlasivky, takže nemůžu moc zpívat a ani moc dlouho mluvit, když mám třeba přednášku, tak ke konci mi vždycky odchází hlas a kromě toho mám různý fyzický potíže, takže už ani nemůžu dlouho stát na koncertě, takže v současný době tam teď moc nefunguju. Vzala jsem tam taky jednu vnučku svojí, dceru mé dcery, jenže ta je posedlá po koních.

Jaký vztah k souboru máte?

Je to součást mého života, s mojí sestrou jsme to dávaly dohromady, je to vlastně pokračování a naplnění rodinné tradice a v současnosti daleko přesažení rodinné tradice a je to pro mě velice cenné a jsem strašně vděčná Helence, tedy mojí neteři, že se tomu věnuje, protože si myslím, že je to veliká obětavost a ona je opravdu nesmírně talentovaná, to není jenom muzika, ona je talentovaná na jazyky a na matematiku a na všechno možný a věnuje tomu nesmírné úsilí. Takže já doufám, že už jsem chodila i na foniatrii, aby se mi ty hlasivky zlepšily, ale nějak mi nepomohli. Pro mě je to veliká ztráta, protože zpívání je pro mě součást života, já jsem celý život chodila, vlastně od dětství, nejdřív jsem chodila ke Kulínským starým a potom ke Kühnovi do sboru a potom do VUSu, takže vlastně celý život jsem chodila někam zpívat. To zpívání je taková moje důležitá životní součást.

Souvisí Mišpacha přímo se židovstvím?

Otázka identity je jedna z hlavních, kterou si spontánně židé vlastně pořád kladou, co znamená být žid a co je to žid a prochází to generacemi a pořád se to vrací. Takže vlastně každý, kdo je tím vlastně trochu dotčený, tak se tím zabývá. A pro mě je nepřípustný odpovídat na tuhle otázku, takovým tím rasistickým způsobem, takový to Hitler na ruby, to znamená

měřit, kolik kdo má předků židovských nebo nežidovských a zrovna tak prostě s tou religiozitou je to takový sporný, protože některý ty rituály aspoň pro mě a současně i pro mnoho mých známých, já jsem teda členka Obce, ale prostě tam je mnoho lidí nevěřících nebo říkají, že jsem nevěřící, já si teda myslím, že nevěřící člověk vlastně neexistuje, že každý člověk se nějak s tou spiritualitou vyrovnává. Pro mě vlastně spiritualita souvisí s hudbou, rozhodně ne s pokrmem, jako pro někoho, někdo se zajímá o to, jestli jí vepřový nebo jestli jí košer, to je pro mě takový nesrozumitelný, zrovna tak jako třeba jiný věci, jiný zákazy nebo příkazy. Pro mě je velice rozhodující Desatero a také biblické příběhy jsou pro mě velice rozhodující a stimulující a hudba je pro mě jako tím druhem bohoslužby, který mě oslovuje a já si myslím, že tak to mají i ti členové Mišpachy, podobně. Tam chodí i někteří lidé, kteří podle těch měřítek pokrevních vůbec židé nejsou, spíš tam chodí prostě proto, že jim to něco říká a to je tím, že ta hudba vyjadřuje hudební obsah, je to jednak ve slovech, ale někdy ani ty slova třeba nejsou hlavní, ta hudba sama, některý ty melodie jsou prostě nádherný a ten duchovní obsah je v tom vyjádřený.

S posluchači je to různý, když jsem zpívali na festivalech duchovní hudby, tak tam to bylo jasné, že to pro ně má duchovní poselství a pro některý lidi je to něco jenom zvláštního, exkluzivního, nevědí, co si pod tím mají představit.

V dobách, kdy ještě žil Miki, můj švagr, tak ten do toho vkládal takový scénky, protože on měl takové kabaretní nadání, jednak také velice krásně zpíval duchovní písně, on byl taky kantor, tak to opravdu se do toho uměl vžít, taky měl ten kabaretní talent a někteří posluchači to měli rádi a on tam hrál takový scénky a hrál to obvykle s Petrem Vackem a to jim šlo moc dobře, teď Petr Vacek s náma zpívá a konferuje a ten

je výbornej a on má bych řekla takovej jemnej dar, vkus a cit. Takže posluchači si z toho berou, to co potřebujou.

Změnila se Mišpacha s pádem komunismu?

Repertoár, styl se změnil spíše když moje sestra umřela, protože Helenka má trochu jiný styl než moje sestra, já to vnímám ta, že ty úpravy, které dělala moje sestra, mně se strašně líbily, byly řekla bych jednodušší a také klasičtější. Helenka, Jakub můj synovec říká, že je to Gerschwinovský nebo něco takovýho, ona má větší oblibu pro synkopy a pro takový ten a tak je to těžší musím říct, ty její úpravy jsou těžší na zapamatování a možná jsou někdy míň zpěvnější než dělala moje sestra a jsou takový možná dramatičtější, taky je mladší. Takže v tom bych viděla, tam nastal přerýv. Nastala změna stylu.

Po roce 89 ale nastala obnova členská, do té doby jsme byli jediný, s výjimkou podzemního nakladatelství Jirky Danička a činností těch literátů židovských, my jsme byli vlastně jediný nekonformní nebo disidentský těleso umělecký, hudební. Po roce 89 nastal rozkvět, takže vznikla spousta příležitostí, objevily se nové soubory a přišli noví členové.

Jaký je vztah Mišpachy k Židovské obci?

My jsme vznikli jako samostatní a v současné době jsou asi dva soubory, nějaký dětský soubor na škole Laudově. Ale my jsme vznikli samostatně a naopak jsme se od Obce distancovali, protože Obec byla pod dohledem ÚV KSČ, my jsme se od ní distancovali, nikoli od Židů, ale od Obce. Ale občas jsme tam vystupovali a když jsme tam byli poprvé, tak si pamatuju, že mnoho lidí v obecnstvu brečelo, protože vlastně tam slyšeli písničky ze svého dětství, které my jsme ani neznali. A přestože jsme nikdy nebyli po technické stránce dokonalí, tak

se nám vždy dostávalo vlídného přijetí. Po roce 90, když tam nastoupil Karol Sidon, se všechno změnilo a byli jsme tam zvaný a když moje sestra zemřela, tak Karol nám řekl, že s náma počítají na pořád a abychom se nebáli a že máme jejich podporu a tak to vždycky bylo a my máme takhle jejich podporu a to je fajn. Přestože Karol je ortodoxní, tak nikdy po nás nic takového nechtěl. V současné době jsou v Mišpaše tak dva tři lidi ortodoxní a ostatní jsou ateisti nebo se tím moc nezabývají. Já si myslím, že pro ty lidi v Mišpaše se nějak ta spiritualita prožívá v tý muzice, aby se to pojmenovávalo, to vlastně nějak necítíme potřebu. Já bych řekla, že skrze tu muziku se s těma lidma v tý spiritualitě scházíme, v běžném životě to třeba praktikují jinak, ale tohleto prožívají s náma.

Kdo rozhoduje o koncertech?

Helena Divecká dostane třeba od Atria termíny a pak je rozešle členům Mišpachy a musí se na tom shodnout. Ono je to trochu na pováženou, protože spousta těch lidí má různý jiný aktivity a ne vždy můžou přijít. Třeba Petr Vacek je hodně vytížený a přitom je to dost podstatný, jestli tam on je nebo není.

O repertoáru rozhoduje taky pouze ona a ona taky dělá všechny úpravy, je to vlastně takový její autorský soubor, ale ona to dělá výborně, já bych řekla, že ty úpravy jsou lepší než úroveň toho souboru. My vlastně nezpíváme tak dobře, jako ona dělá ty úpravy.

Ona ta Mišpacha má v sobě takovou určitou srdečnost.

Příloha XIV - rozhovor s Annou Sterecovou (Praha, 30.8. 2005)

Kdy jste začala zpívat v Mišpaše a proč?

Já jsem začala zpívat ještě dřív než si ta skupina začala říkat Mišpacha, já si myslím, že to bylo tak v roce 69. A proč, protože se mi ty písničky hrozně líbily, a měla jsem jako koníčka, že když jsem slyšela nějakou nahrávku, nějakou desku, tak s pomocí známých, kteří uměli jidiš, teď mluvím spíš o těch jidiš písničkách, jsme překládali texty, které jsou úžasně poetické. Pak jsem se seznámila s lidmi, kteří měli podobné zájmy a z této skupiny se později vyvinula skupina Mišpacha.

Kromě toho, že se mi ty písničky líbily, tak jsem v té době měla pocit, že kdyby se nikde nezpívaly, tak ta tradice zanikne. My jsme poprvé veřejně mimo budovu Židovské obce vystoupili, pokud si dobře pamatuju v roce 72, byla to vernisáž nějaké výstavy v synagoze. Jinak veřejně jsme nesměli vystupovat, tak jsem měla pocit, že prostě tyto písničky zaniknou a budou zapomenuty. Byl to pocit, že chci, ale zároveň i trochu povinnost.

A tyto první písně, které jste zpívali, jste čerpali odkud?

Ty jidiš písničky, těch jsme měli dříve víc, teď Helenka Divecká se spíš zaměřuje z většiny na hebrejské. Ty písničky v jidiš jsem se dost naučila od jejího tatínka, Mikiho Rotha, ten je znal ještě ze svého dětství, a některé písničky jsme si odposlouchaly z různých desek.

Jaký vztah máte k souboru nebo proč v souboru stále zpíváte?

Protože mě to zpívání baví a možná i trochu ze setrvačnosti. Pár členek v mém věku už ze souboru odešlo, říkaly, že už třeba za dvacet let pocítují únavu a že se potřebují věnovat své rodině a své práci. Já to mám i trošku jako relaxaci, když si potřebuju odpočinout.

Má soubor přímo souvislost s židovstvím?

Určitě si myslím, že má, protože nejde zpívat židovské písničky jen jako představení. Svého času dokonce na Židovské obci působil ještě jeden soubor kantora Bluma, který si tam přivedl žáky své manželky z konzervatoře, byly to krásné, skoro operní hlasy, ale ten soubor pak ztratil to židovské. Písničky v podání pěvecky vyškolených, dokonalých operních hlasů pod vedením kantora Bluma zněly sice nádherně, ale snad právě pro tu dokonalost někdy postrádaly tu atmosféru, to, co mě na těch písničkách vždycky fascinovalo. Soubor Mišpacha měl problémy opačné, ač jsme jako amatéři kolikrát zápasili se základními problémy sborového zpěvu, to židovské z těch písní, tu jejich atmosféru, jsme dokázali (musím říct, že hlavně zásluhou Mikiho), předat dál.

Změnila se nějak Mišpacha po pádu komunismu?

Měli jsme najednou více vystoupení, co se týče mě, tak už jsem neměla takový ten pocit, že něco musím strážit, že dokud to zpívám, tak ty písničky nezahynou, protože to už se smělo všechno. Trošku se změnilo členové, když budu mluvit sama za sebe, tak předtím jsem měla větší radost z toho zpívání, pak mi třeba vadilo i trochu moc těch vystoupení a trochu se z toho vytratila ta radost.

Jak se projevilo, když se vedení souboru ujala Helena Divecká?

Ujala se vedení po své mamince a bylo dost členů, kteří říkali, že to asi budeme muset rozpustit a Miki Roth, říkal, že v žádném případě, že by si Hana přála, abychom určitě pokračovali, a Helenka byla tehdy hrozně mladá, dvaadvacet nebo kolik a my jsme tak trochu čekali, jestli to půjde nebo ne, no a ona zřejmě zdělila talent po obou rodičích. Má trošku jiný hudební rukopis, je to trochu jiný, ale myslím si, že to dělá dobře.

Má úplně jiný styl úprav a je jistě odvážnější.

Jak vnímáte vztah mezi Mišpachou a židovskou náboženskou obcí?

Já bych řekla, že sice zkusíme na půdě obce, ale oni o nás nemají zájem a my o ně taky ne, takže je to zcela nezávislý vztah.

Scházíte se i mimo zkoušky?

Osobně se nescházíme, protože na to není čas, možná bychom chtěli, ale každý jsme jinde a každý má své starosti.

Příloha XV - rozhovor s Terezou Rejškovou (Praha, 31.10. 2005)

Michal KostiuK s vámi už nehraje?

Nemůžu říct, že Michal KostiuK s námi teď nehraje, protože on tu teď dva měsíce nebyl, ale my jsme také dva měsíce nehráli. A také, když máme někde vystupovat, tak říkám Heleně, že bez Michala ani hrát nebudu, protože mi přijde, že on jediný má z nás klezmer styl a umí to tak hrát. Takže když hrajeme bez něj, tak to má mnohem nižší úroveň, a ty koncerty jsou i mnohem lepší zábava. Když jsme hráli víc, tak jsme třeba hledali i za někoho, kdo nemohl náhradníka, my můžeme klidně hrát i ve třech, ale vždycky je lepší když nás je víc, hlavně je potřeba, aby tam byl klarinet a ideálně housle a nějaký harmonický nástroj, a potom je to v pohodě, samozřejmě, že je potom i lepší ten fagot, tak jsme hrávali dřív, když se našel někdo za někoho, ale teď už hrajeme vlastně tak málo, že se snažíme, aby to pro nás bylo zábavný. Je to zaprvé to hraní a vlastně taky to, že se vidíme. Takže dneska, když tady někdo dva měsíce není, tak to neznamená, že s námi nehraje, protože už teď hrajeme málo.

A jak často zkoušíte?

My už teď vlastně nezkoušíme, protože my už jsme vlastně strašně stará skupina. Mě když bylo asi devět, tak jsem přišla do Mišpachy, no a když mně bylo asi deset, tak jsme my děti, které jsme na něco hrály, hrály a zpívaly na Chanuce a pak jsme se osamostatnili, díky Haně Rothové. No a to jsme zkoušeli každý týden, měli jsme zkoušky, většinou kolem zkoušky Mišpachy. Teď už vlastně nezkoušíme, protože jsem stará skupina a každý už jsem taky trochu někde jinde, za ta léta třeba Michal vystudoval konzervatoř a pak AMU, hraje

v divadle, nebo Martin, co hraje na kytaru vlastně už jinak vůbec nehraje, hraje jenom s Klezmerim, Tomáš už vlastně taky moc nehraje, já třeba doma cvičím, ale spíš vážnou hudbu a tak. A Ruben, ten vlastně už nehraje na housle, ale na basu, takže každej už hraje jinak. A hlavně už jsme každý jiný, když jsme začínali hrát v 11 a teď je nám 25, tak je to znát. Hlavně si už teď i vybíráme koncerty, Helenka by možná chtěla hrát víc, ale já a kluci to bereme spíš tak, že nám jde o to se jednou za čas vidět. Protože jsme vlastně dlouholetý kamarádi, i když jsme tak zvláště daný dohromady. Takže když se vidíme tak málo, tak nás to i baví, když neděláme nový repertoár, tak mě by to třeba nebavilo.

Ale dřív, když jsme zkoušeli, tak jsme samozřejmě i víc hráli. Byli jsme aktivnější než teď, protože každou chvíli někdo přišel, abychom hráli tam a tam. Mě to teď vlastně vyhovuje, že jsem míň aktivnější, protože kdybychom měli být teď aktivní tak jako předtím, tak bych tam asi nehrála, protože bych to nestíhala.

Když máte naplánované nějaké vystoupení, tak se scházíte předem?

Ano, většinou je to tak, že před vystoupením máme normální zkoušku, ideálně třeba několik dní předem. Tam si řekneme přesně, co tam budeme hrát a všechno si to sjedem, spíš si to jako obnovíme v paměti, abychom věděli, v jaké je tónině daná skladba, dřív byly zkoušky úplně jiný, když jsme inovovali repertoár.

Proč jste začala v Klezmerim vůbec hrát?

Že se dali dohromady Klezmerim byla spíš náhoda, spíš je pro mě důležitější se zeptat, proč jsem začala chodit do Mišpachy, protože to bylo moje rozhodnutí. A Klezmerim vznikli spíš tak

mimořodem, protože se zjistilo, že pár těch dětí z Mišpachy umí na něco hrát.

Tak proč jste začala chodit do Mišpachy?

Byla jsem ještě malá, když jsem tam začala chodit. Moje máma tam měla kamarádku, co tam zpívala a v té době, v těch devíti letech, jak znám ty malé děti kolem sebe, tak začínají ty děti, teda aspoň mi to tak přijde, řešit různé ty duchovní záležitosti a já jsem to taky začala řešit a chtěla jsem vstoupit do té židovské obce a tohle pro mě bylo to nejsnazší. Protože mám ráda hudbu a měla jsem jí ráda už tehdy a zpívala jsem od mala, takže to pro mě byla snadná cesta tam a hrozně se mi to tam líbilo a několik let jsem to brala hrozně vážně, no a pak jsem tam přestala chodit, v podstatě nějak potom, co umřela Hanka. Mě už to už předtím trochu nebavilo, protože mi to přišlo pořád stejný a jak je člověk mladej, tak chce dělat nové věci. Taky tím, že tam Helenka nikdy nevybírala, kdo by tam měl chodit podle talentu, tak já už jsem se pak i trochu nudila, protože jsem uměla zpívat z listu a dlouho mi to trvalo, než se ostatní to naučili. A hlavně když pak umřela Hanka a ještě když umřel Miki, tak už to pro mě nemělo takový význam, protože Miki byl velice důležitý, pak už to nemělo to kouzlo a také hodně lidí odešlo. Hodně se to proměnilo. No a v Klezmerim setrávám jen proto, že si vybíráme a že hrajeme málo a to málo mě baví. Já už jsem kolikrát uvažovala, že bych přestala hrát, protože už toho mám moc, ale vždy pak jedu na nějaký koncert a zase si to rozmyslím. Už kvůli tomu, že jsme kamarádi.

Jaký je vztah mezi židovstvím a Klezmerim?

To je složitý, protože každý to vnímá jinak. Všichni víme, že hrajeme židovskou lidovou hudbu a máme to rádi. Všichni máme

vřelý vztah k židovské hudbě a všichni se zajímáme i o jinou židovskou hudbu než o tu, co zrovna hrajeme. A dřív jsme i spolu chodili na koncerty jiných kapel, když jsme ještě spolu více byli.

K židovství, jako kultuře máme všichni asi jiný vztah. Třeba Tomáš Bedrník, fagotista, ten se k tomu dostal třeba úplně náhodou, protože my jsme hledali fagot. Tomáš byl kamarád Michala z konzervatoře, tak se k nám dostal, i když je to evangelík, ale je to nějak blízko tomu, čím se zabývá. No a třeba v protikladu k tomu je Helenka, která je ortodoxní židovka a bere to všechno v duchovním kontextu, ale hlavně se projevuje v Mišpaše. Každý k tomu má dost jiný vztah. To duchovno tam třeba nějak nemusí být, já to třeba vnímám jen u jednotlivých, konkrétních skladeb.

Dalo by se také působení Klezmerim vnímat jako prezentování židovství?

To určitě, někdy třeba uvádíme různé příběhy. I se snažíme přiblížit židovský život, ale daleko míň než třeba Mišpacha, protože to, co hrajeme nemá tak duchovní náplň. Ale tohle je můj osobní názor. Faktem tak je, že hodně často hrajeme na akcích, které samy o sobě prezentují židovství. Není to třeba jednou skladbou, jak hrajeme, ale spíš, kde hrajem a u jaké příležitosti. Už také pominula éra, kdy jsme hráli na různých festivalech a toho hraní bylo hodně. Někdy ale také hrajeme jen na nějakých soukromých akcích, kde chtějí lidové muzikanty a najdou si nás na internetu.

Jak se změnila skupina Klezmerim, když se jejího vedení ujala Helena Divecká?

To je těžké říct, protože ona to vedla skoro celou dobu. Hanka Rothová to jenom začala vést, měla ten nápad. Ze začátku se

tam také vystřídali nějací lidi, kteří pak odešli a Hanka vedla Klezmerim na soutěž do Izraele, kde se hrála nějaká původní skladba a já jsem tam tehdy nebyla, protože jsem byla moc malá. Pak už nás moc dlouho nevedla, když to vezmu podle skladeb, tak máme od Hanky tak osm skladeb. Pak to už všechno dělala Helenka, a nebo taky Michal něco aranžoval. Bylo to lepší, že to vedla Helenka, protože to byla jako naše skupina. Hodně se to změnilo spíš tím, že když jsme začínali, tak jsme do toho měli ten elán a hráli jsme hodně často a hlavně jsme v té době byli jediný. A také se to asi hodně proměnilo i v kvalitě, protože, jak jsme rostli, tak jsem se vyvíjeli a zlepšovali se na svých nástrojích i ve stylu. Ale zase tam chybí takové to kouzlo, které tam předtím bylo a teď už není.

Scházíte se i mimo zkoušky?

Docela jo, ale všichni dohromady asi ne, dřív jsme třeba chodili na nějaké koncerty, ale to už teď neděláme. Já se třeba s Helenkou normálně scházím, protože jsem kamarádka. Nebo se pak vídám s těma klukama, ale společně asi ne, protože oni jsou hodně jiný. Třeba ještě s Helenkou a s Martinem. Jeden čas jsme taky hodně podnikali výlety a různé jiné akce s Rubenem a Michalem, ale teď už ne. Asi se už moc nevidáme, ale je fakt, že mám takovou jistotu, že tady ty lidi vždycky budou. Už se známe dlouho a nedovedu si představit dobu, kdy ty lidi jenom pozdravím na ulici a půjdu dál, to si doopravdy nedokážu představit, že se nezastavím.

Jaký je vztah Klezmerim a ŽNO?

Já přesně formálně nevím, jak to je. Mišpacha a Klezmerim byli vždy formálně jedna jednotka a spadaly pod židovskou obec, takže pro židovskou obec jsme hráli vždy zadarmo, ale teď nevím, jak to je. Zkoušeli jsme tam, oni nám vždy pomáhali, že

nám dali prostor na zkoušení, teď už zkoušíme u někoho doma, když tedy je zkouška před vystoupením. Na ŽNO o nás ví, ale ty vztahy nejsou tak vřelý a patrný. Docela často pro ŽNO hrajeme, na různých svátcích. V ŽNO jsem vlastně jenom já a Helena a kluci tam nejsou a nechtějí s ní mít nic společného. Já už tam taky hraju nerada, protože vím, že ty lidi už mě aspoň jednou slyšeli. Já teď úplně nejradši hraju někde mezi Prahu. Úplně nejlepší atmosféra je asi v Německu. A hlavně je to šance, že spolu aspoň trochu jsme a vidíme se.

Příloha XVI - rozhovor s Tomášem Bedrníkem (Praha, 4.11. 2005)

Jak dlouho hrajete v Klezmerim, proč a jaký vztah k souboru máte?

Začal jsem tam hrát, když jsem byl asi ve třetíku na konzervatoři, takže asi v 93. To jsem s nimi hrál jen jako záskok, pozval mě tam klarinetista Michal Kostiuk, který byl můj spolužák, protože jejich fagotista jel do Izraele. Pak se na chvíli vrátil a pak už nějak hraní na fagot nechal, takže jsem se tam zabydlel já a hrál jsem s nimi, absolvoval jsem s nimi asi dva tři koncerty, pak asi rok nic a potom jsem s nimi hrál až do konce mého studia na konzervatoři. Pak jsem šel na civilku v 95. a na podzim jsem natáčeli první cédéčko. To byl asi takový první vrchol té kapely.

S Mišpachou jsem se ale setkal už těsně po revoluci, jako posluchač a vůbec jsem nevěděl o co půjde. To byl koncert Mišpachy, který se konal v evangelickém kostele Českobratrské církve evangelické v Bráníku, a protože já do tohoto kostela chodím a už tenkrát jsem tam chodil, tak jsem tam Mišpachu slyšel. Tenkrát je ještě doprovázel Vláďa Merta na kytaru. A protože to bylo v takové té porevoluční ekumenické době, tak mě to hrozně vzalo, nejen kvůli té době, ale i kvůli té hudbě. Protože ty vícehlasy a neoposlouchané harmonie, prostě se mi to líbilo. A když mi náhodou Michal navrhl na konzervatoři, abych jako záskok do Klezmerim přišel, tak jsem to přijal, protože se mi ta hudba prostě líbila.

Vztah k souboru se samozřejmě delší dobu vyvíjel, jednu dobu jsme hráli docela hodně často a ta úroveň toho souboru stoupala. Na začátku tam byl trochu rozdíl mezi mnou a Michalem, jako konzervatoristy a mezi houslema a kytarou, ale co se týče mě, tak se ten rozdíl docela smazal, ale Michal se hodně posunul a myslím si, že Michal je nejlepší klezmer klarinetista u nás. On má tu techniku z té akademie a zároveň

je jazzman a ten klezmerový zvuk má výborný. Já mám trochu srovnání, protože když Michal nemůže, tak k nám chodí jiní klarinetisti, jeho kamarádi, kteří jsou velmi známí a současní skladatelé pro ně třeba píšou skladby, oni dokážou zahrát všechno, ale v tom klezmeru je Michal bezkonkurenční.

Ten soubor je takový psychologický úkaz, jsme vcelku normální lidi, ale když se sejdeme dohromady, tak každý přehodí na nějakou šestou kolej a nějak se věkem vrátíme do těch let, kdy jsme začínali a je to pro nás takový relax a když teď hrajeme jen třeba čtyřikrát do roka, tak je to snesitelný. Myslím si, že třeba z deseti koncertů se třeba jeden nepovede. Ta kapela je už asi pět let na rozpadnutí, ale tím koncertem se to vždy tak nějak stmelí dohromady. Přece jenom už jsme sehraný, ale i tak se někdy něco nepovede, třeba se nám na jednom koncertě hrozně rozladila kytara. Neradi také hrajeme na mikrofony, protože na ně nezkoušíme a nejsme na to zvyklí a většinou to nevyjde.

Po hudební stránce je ta kvalita té kapely taková střídavá, ale když se to podaří, tak nás to vždycky všechny baví a jako i lidsky se máme docela rádi.

Co se týče té spolupráce s Petrem Vackem, kdy s námi zpívá, tak to je moc pěkný, protože on je herec a známý člověk a je to úžasný. On nezná ty jazyky, kterými zpívá, ale učí se to jako hereckou roli, to naproti tomu Miki Roth, to byla velká osobnost, věděl o čem zpívá a mělo to zase jiné kouzlo.

Jaký je vztah mezi židovstvím a Klezmerim?

Nejde nám rozhodně o propagaci judaismu. Nejvíc to duchovno prožívám, když tahle kapela, která má za vedoucí praktikujícího judaistu v té Helence, přijme pozvání nějakých křesťanů. Samozřejmě, že co se týče nějakých těch pietních aktů, tak to je taky hodně působivé.

Jak se změnil soubor, když se jeho vedení ujala Helena Divecká?

Já když jsem se poprvé do souboru dostal, tak ho ještě měla pevně v ruce paní Rothová. Taky ty její aranže mají v sobě něco jiného. Hudebně je ten bas klasičtější, zatímco Helenka když to píše, tak ten bas už je spíš kontrapunkt k těm dalším hlasům a není to to klasické improvizované basování, které by hrál člověk neznalý not.

Jak často zkoušíte?

Poslední dva tři koncerty, jeden jsem zajistil já, jeden Terezka, takže jsme taky chtěli, aby to nějak vypadalo, udělali jsme si tedy zkoušku. Všichni už máme cit, co si asi tak musíme připomenout, každý říká, co by si asi chtěl zahrát. Jinak nezkoušíme, jen když chceme oprašovat nějaké těžší písničky.

Scházíte se někdy i mimo zkoušky?

Já mám teď dvě malé děti, tak je toho času ještě míň. Spíš se nesejdeme. Spíš se sejdeme přitom hraní, někdy hrajeme i zadarmo, třeba Terezce se brali nějakí kamarádi, tak jsme tam zahráli. Nemusí být všechno za peníze, ale je to příjemný přivýdělek.

Musíme také zkoušet, když je třeba Michal rok pryč, tak musíme zkoušet s jinými klarinetisty.

My se strašně rádi potkáme. Občas se domluvíme i na nějaké hudební spolupráci, třeba s Rubenem nebo si zahrajeme s Michalem. Teď třeba také psal Martin (Vyhnálek), že se bude za půl roku ženit a že také určitě chce, abychom mu tam zahráli.

Když dostáváte za vystoupení honorář, tak se dělíte jak?

Rovným dílem.

Jak vnímáte vztah mezi Klezmerim a ŽNO?

Můžeme tam zkoušet a na oplátku hrajeme na svátky Židovské obce zadarmo, tím také dochází k tomu, že si toho posluchači moc neváží.

**Příloha XVII - rozhovor se Zdenou a Hanou Skoumalovými
(Praha, 29. 4. 2005)**

Jak vzpomínáte na začátky Mišpachy?

Z. S.: Když si vzpomenu na naše první velké vystoupení, které se konalo na Chmelnici, prostě byl krásný den a my jsme se tam potloukali už od dopoledne, nevím v kolik to začínalo, ale dovnitř jsme se nakonec vůbec nemohli dostat, bylo tam tolik lidí, že to vypadalo jako roj včel. My jsme vůbec netušili, že se to takovým způsobem roznese.

Chmelnice měla dobrou pověst, ředitelka, co tam dělala dramaturgii tam zvala napolo kontroverzní, takové polodisidentské nebo poloskryté skupiny. Ten pořad, kde jsme vystupovali se vlastně jmenoval Vladimír Merta a jeho hosté. Jako hosty zval Mišpachu a zpívali jsme židovské písně. Úspěch byl obrovský, ale co tomu předcházelo.

My jsme totiž, tohle bylo v květnu, my jsme od ledna přemýšleli, jak to uděláme se zřizovateli, protože soubor nemohl existovat legálně bez zřizovatele.

Mišpacha měla povoleno vystupovat pouze v rámci náboženské obce.

První pokus o veřejnou ekumenu, bylo to asi v roce 1986 za plného rozvoje bolševismu dopadlo dobře co se týče přijetí obecnstva, ocenilo nás bouřlivým aplausem.

H. S.: To muselo být dřív, protože Lucie tam měla Sáru na ruce. Podle Sáry Mertové já počítám, jak dlouho zpívám v Mišpaše a to muselo být dřív. Možná že jí už bylo v té fázi přes rok.

Z. S.: Bylo to v říjnu 83 vystoupení na evangelickém festivalu. A já jsem tam v té době nebyla. Já jsem pracovala na rukopise nebo to byla jedna z mých dlouhodobých přestávek v působení v Mišpaše, ještě ne ischias, jednak jsem v té době měla úmrtí maminky, držela jsem smutek. Jednou jsem měla roční

přestávku s ischiasem, protože to bylo šílený, protože já jsem se s tím táhla přes rok a kdyby mi s tím nepomohla nějaká paní, byla bych mrzák.

Tam byla Hanka, takže ta by vám to mohla vyličit trochu lépe.

H. S.: Já si to moc nepamatuji.

Z. S.: Ty jsi to tenkrát vykládala, že tam bylo tenkrát nabyto, že lidi seděli i na oknech, bylo to v nějaký modlitebně, to nejsou moc velké prostory.

H. S.: Tenkrát v tom měl prsty Vláša Mlynář. On byl tenkrát u evangelíků a znal se s Helenou Klímovou a s Lucií Mertovou, a ten to dohodl. Přes něj šel ten kontakt. A kvůli tomu jsme tam vystupovali.

Musím přiznat, že si to moc nepamatuji. Víím, že jsme tam vystoupili, Lucie měla Sáru na ruce.

Pak mi někdo vykládal z toho publika, že všichni tam seděli natěšený a pak si říkali, co tam leze ta ženská s dítětem na ruce.

Očekával, že nastoupí nějaký umělci, ale místo toho tam přišla banda, sice bez děcek, ale nevypadali moc umělečtěji.

Z. S.: My jsme totiž nikdy nebyli pořádně uniformovaní a to se nám často vytýkalo. Co já si pamatuji, tak Hanka přišla s dojmy, že to bylo doopravdy velkolepé.

Nevím, co jste zpívali. My jsme měli tenkrát chaboučkový repertoár.

H. S.: Takže když vezmeš naše noty, tak číslo 1 až 20. Starobylý noty, ale moc těch čísel být nemohlo, protože hlavní program byl evangelický.

Z. S.: A oni tam také vystupovali s písněmi?

H. S.: No já nevím, jestli to bylo v rámci téhle akce, protože já jsem tenkrát prošla těch akcí víc. Víím, že tam vystupovala evangelická skupina která se jmenovala Berani.

Z. S.: Totiž abyste tomu rozuměla Hanka se v té době chtěla seznámit se všemi směry, takže měla spoustu kontaktů s katolíky, a zpívala ve více souborech, ale to bylo až potom.

S evangelíky se snažila navázat styky, měla kolegyni s podobným osudem, že se nemohly dostat na vysokou školu. Byla to dcera evangelíka Duse, dřívějšího evangelického disidenta, který spolupřekládal ekumenickou Bibli. Přes ní měla kontakt na evangelické skupiny, a pak ten judaismus částečně má z rodiny, protože manžel byl ze smíšené rodiny. A do té Mišpachy přišel jako poslední. Jako první jsem tam přišla já. Já jako goj.

My jsme se totiž s Helenou a její mladší sestrou, která zakládala Mišpachu znali z VUSu, vysokoškolského uměleckého souboru. A Helena, mimochodem to asi víte, je žena Ivana Klímy. Ona mi několikrát volala, uprostřed 70. let, že se něco děje, ale to nebylo ohledně té Mišpachy. Pár lidí z VUSu se chtělo scházet, protože nám ten zpěv prostě chyběl.

Z toho pak nějak sešlo. A pak asi o 10 nebo o 20 let později mi zase volala, jestli bych si nešla s nimi zazpívat, protože mají kroužek, kde se schází a zpívají si. Nic zlého netušíc, no tak jsme se sešli, tam bylo poměrně dost lidí, protože zřejmě Helena udělala nábor, no a najednou z toho vyllynulo, že jde o zcela specifické písně. Helena měla ovšem své záměry a Hana taky. Hana studovala muzikologii, hudební vědu, dělala trochu do teorie a vlastně i trochu komponovala a jejím snem bylo zkoumání klasických zpěvů. Když to chcete zkoumat a zapisovat, tak musíte mít někoho, kdo to provádí. Takže založila takový soubor, ze začátku to bylo takové rodinné zpívání, proto to má taky ten název Mišpacha.

To byla sešlost lidí, kteří neměli pracovní poměr, čili lidí na okraji.

Ne, že neměli práci, ale měli práci z milosti. Dělali to, co ostatní nechtěli dělat. Převažovaly psycholožky, těch tam bylo 4 nebo 5. Byly za dobře s docentem Jaroslavem Skálou, který založil protialkoholní léčebnu.

Hana teda chtěla pěstovat ten folklór, a chtěla, aby z toho souboru něco bylo, aby to byl soubor, který se časem zlegalizuje. Materiál sháněla zatím ze západu.

Jenomže Helena na to šla rychle, já vím, že když jsme tam byli asi podruhé, tak Helena chtěla nějaký vystoupení. My jsme celkem nic neuměli. Hanka ale zpočátku nestála o vystupování, chtěla pouze slyšet ty písničky. Helena byla z jiného těsta, ta chtěla vystupovat a to před disidenty

Helena Klímová chtěla, aby Mišpacha co nejdřív účinkovala disidentsky. Ale pocítila jsem, že Haně to moc nevyhovuje.

Já když si vzpomenu na naše poloveřejný vystoupení u Klímů v obýváku, tak se to nedalo poslouchat. Možná z toho máme někde i nějakou nahrávku na kazetě. Takže se Hance nedivím, že se tím nechtěla moc chlubit.

Chtěla napřed vypracovat ten soubor a je pravda, že když jsme tam přišli, tak většina lidí distonovala. Mně to strašně vadilo, protože jsme z toho VUSu byli vyceповaní. A ještě jsem hrála jako malá na housle, takže jsem tím byla vyceповaná.

V některých souborech to většinou alty, soprány moc ne, táhnou dolů a takový soubor je odsouzen k tomu hrát s doprovodem. A my také s doprovodem dodneška hrajeme.

Vzpomínám si, že na tu schůzku přišla také nějaká paní s dcerou, která byla v podobné pozici jako já a už se tam pak nikdy neukázala, nechtěla přijít o svou práci.

Scházeli jsme se u Rothových doma, oni měli takovou krásnou nástavbu, tvořilo to krásnou historickou kulisu. Scházeli jsme se tam týden co týden, a určitě to někoho z baráku muselo být podezřelé, protože se tam scházelo 10 až 15 lidí za bílého dne. A také nás muselo být slyšet. Ale sousedé byli velice kvalitní.

Bylo to krásné, takový náš kutloch, kde jsme se scházeli a byli jsme tam namačkaní.

My jsme souběžně chodili do Jilského sboru a do Mišpachy a já jsem si vždycky říkala, že kdyby to viděl nějaký soudruh, tak nevím, co by bylo horší, jestli ty dominikáni nebo ta Mišpacha. Ale samozřejmě obě dvě strany věděly, že jsme jaksi pod obojím. Občas to samozřejmě kolidovalo, třeba na svátky. Ale to jsme vám neřekly, protože dřív byly zkoušky v pátek, protože my jsme byly čistě dívčí nebo mateřský sbor, kde byly hlavně matky s dětmi, tedy ženský sbor. Ale Miki s námi nezpíval, protože držel ten pátek. Občas se přidružil, ale ze začátku s námi chlapi nezpívali, akorát pak začal zpívat Daníček. Není známý jako disident, ale jako básník. Tak to byl jediný z mužů, který tam chodil a také samozřejmě Vláda Merta. To byl jeden z gojů. Ten má manželku ze smíšené rodiny významného skladatele Luckého. Také se tam občas objevil nějaký zásobní kytarista, většinou je tam přiváděl Merta. Jeden hoch tam dokonce vydržel déle, ale ne na věky. Chodilo tam víc kytaristů, ale na jména si nevzpomínám.

No a my jsme to povídání přerušili v tom momentě, kdy jsme sháněli zřizovatele. Tím, že jsme tam měli hodně psychologek, tak ty se obrátily na docenta Skálu, tam jsme pochodili výborně. Protože ten kolektiv podporovaný docentem Skálou nám to zřizovatelství poskytl. Kdybychom to chtěli dělat úřední cestou, museli bychom všichni projít jakýmsi prověřením, chtěli by totiž vědět, kdo v tom souboru zpívá a pak by šlo hlášení do zaměstnání. Proto byla pro nás toto schůdnější cesta. Našemu zřizovateli jsme také na oplátku poskytli vystoupení.

Zřizovatelství jsme potřebovali proto, abychom byli zlegalizováni na veřejnosti.

Jaký rozdíl je mezi úpravami písní Hany Rothové a její dcery Heleny Divecké?

Z. S.: Tam je několik základních rozdílů. První je ten, že Hana musela pracovat s takovým materiálem, který měla, to už jsem vám říkala, jak jsme různě distonovali a tak, ale Helena si s tím vůbec nedělá hlavu. Ona prostě nebere ohled.

Ale samozřejmě se Mišpacha i vyvíjela. Ovšem Hana na to musela brát trochu ohled, takže její úpravy byly jednodušší. Ale někdy tam má i složitá místa, ale většinou ty písničky byly zvládnutelný.

Tam dost často bylo, že alt držel jeden tón. Ale i ten podkres v jednom tónu je dost náročný. A taky se tam dají dělat dynamický zesílení, zeslabení.

Zato Helenka ta nikdy nestudovala hudební vědu, ale zato hrála výborně na klavír.

H. S.: Ale říká, že nezná hudební teorii. Ale když se podíváš na její první úpravy, tak ty svědčí o tom, že nemá ponětí o rozpětí hlasu. Protože se nechala unést myšlenkou. Ale ty její úpravy jsou strašně vynalézavé.

Z. S.: Ale je to famózní přístup na člověka, který nestudoval teorii. A ona upravuje i písničky pro klezmany.

Páni nemívají samostatný hlas, většinou repetují alt. Protože jich tam není moc. Nechodí moc často na zkoušky. Ale někteří jsou na to geniální, jako třeba Petr Vacek, který neumí noty. Ale má vynikající paměť, že mu to několikrát přezpíváte a on si to pamatuje.

Takže s tímhle vším musí Helenka počítat.

H. S.: I na koncertech se musíme pořád dívat do not, protože tam Helenka píše různé variace.

A někdy si říkám, že lidé v publiku, kteří jsou trochu znalý, si musí říkat proč pořád koukáme do těch not, když je to primitivní melodie. A ono je to třeba jednoduchý a ona to ozvláštňuje nepravidelnými synkopami nebo tečkovaným rytmem a na tom tvrdě bazíruje.

Z. S.: Ty úpravy si cením vysoce. Jsou mnohostrannější a diferencovanější. Hana se musela krotit, protože bychom to

nezvládli, ale Helena si neklade zábrany. Základem je klavír, občas přidává flétnu nebo jiné dechy a poslední dobou s námi hraje hráč na harmoniku, písňe jsou tak daleko pestřejší.

Melodika je většinou cikánsko-židovsko-rusko-ukrajinská. Dříve jsme zpívali také více písni s orientálním názvukem, ale poté, co odešla Vida Neuwirthová, která v nich zpívala sóla, jich už tolik nezpíváme.

Hana chtěla udělat soubor trochu zvláštní a tím uchovala některé písničky, které by jinak zanikly, jako například písničky z aškenázské tradice, jako třeba jsou na tom druhém CD z Mikiho repertoáru.

Repertoárem jsou většinou duchovní písňe v hebrejském jazyce a v menšině jsou písňe zpívané v jidiš, a ty jsou světské a některé jsou také duchovní, které se zpívaly například při oslavách sabatu doma.

Hana Rothová měla zakladatelský cíl zachránit chasidskou píseň, vychovat pro ni soubor, ale hlavní Helenky záměr je rozlišit ten repertoár podle svátků. Jako na tom třetím CD, které je rozděleno podle svátků.

Prvním hřebem působení Mišpachy byla Chmelnice a druhým byl zájezd do Izraele. Jeli jsme tam s Havlem. Nebo spíš Havel jel s námi, protože to byl zájezd na světové setkání Židů a ti čeští židé se tam ubírali už půl roku předem, a my jako Mišpacha jsme tam jeli také. A Havel vzal ve svém speciálu nějaké židy. Dlouho se rozhodovalo, kdo tam pojede a kdo ne, šlo také o finanční stránku věci, protože jsme si letadlo museli zaplatit sami. Sice jsme se jaksi přidali k lidem, kteří tam jeli na kongres, ale měli jsme vlastní program, který nám zajistil rabín Newmann, se kterým se znala Helena Klímová. Mišpacha vlastně pouze využila světový sjezd k tomu, aby si uspořádala vlastní zájezd.

Bylo to moc krásné, bydleli jsme v rodinách a měli jsme tedy možnost také poznat každodenní život v Izraeli, také jsme navštívili řadu památek.

Dalšími akcemi, na které bychom si mohly vzpomenout, jsou naše zájezdy za vystoupením do Bratislavy, byli jsme tam několikrát.

Které písně z vašeho repertoáru jsou chasidské?

H. S.: Skoro všechny, u kterých není jmenovitě napsaný autor.

Jak se mění členové?

Z. S.: Mišpacha je takový průchodák, poté, co padla železná opona, měla spousta mladých lidí možnost odjet studovat do zahraničí, a mládež ubývala. Jinak se také v Mišpaše objevovaly různé dnes známé osobnosti například pan Žantovský se svou rodinou, většina z nich však nevydržela chodit na zkoušky a zpívat dlouho. Buď zjistili, že jim to zas až tak nejde nebo na to prostě neměli čas. Že tam přicházeli tito lidé, bylo nejspíš zásluhou Heleny Klímové a jejích „náborových“ akcí, znala spoustu lidí i například z disidentských kruhů.

Scházíte se i mimo zkoušky a akce Mišpachy?

H. S.: Spíš ne. Jen možná Helena se Steinovými, znají se, což je to dané tím, že jsou členové obce, ale jinak se neschází. Jinak Helena Klímová už dvakrát uspořádala setkání všech bývalých a současných členů a bylo tam poměrně hodně lidí. A tam vyšlo najevo, že my nepamatujeme počátky Mišpachy, protože počátky sahají až do 70. let.

Změnila se nějak Mišpacha poté, co se jejího vedení ujala Helena-Ester Divecká?

Z. S.: Jednou změnou, která nastala, je, že jsme se začali scházet v neděli. Heleny rodiče byli sice věřící, ale přestože byl Miki kantorem, tak měl v sobě jistou dávku tolerance. Když jsme se ještě scházeli v pátek, tak často chyběl, protože měl své povinnosti, chodil zpívat do synagogy, častokrát ale také přišel a páteční večer si pak udělal ještě doma. Helena všechno dodržuje daleko striktněji, než její rodiče. Když jsme například jednou zpívali v husitském kostele, tak nám po vystoupení nabídli oběd a byly to knedlíky se zelím a vepřovým masem, Miki měl chudák hlad a snědl to. Bral to tak, že to v sobotu nemusí tak dodržovat. Že je tu sobota pro člověka a ne člověk pro sobotu.

Když však do souboru začali chodit ostatní pánové, pak to začal být problém, že zkoušíme v pátek, tak jsme se dlouho domlouvali a nakonec jediným dnem, na kterém jsme se mohli shodnout byla neděle večer, takže teď jsou zkoušky v neděli večer.

Další změnou je, že jsme víceméně přestali vystupovat na různých ekumenických akcích, už se nestává, že bychom zpívali v kostele. Naposledy jsme v kostele zpívali v Drážďanech a to byl vybombardovaný kostel. Bylo to někdy krátce po převratu a v tom kostele se konaly kulturní akce.